

विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना

२०८१/०८२-२०८६/०८७

मौलापुर नगरपालिका, पतौरा, रौतहट

प्रकाशक

मौलापुर नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, पतौरा,
रौतहट, मधेश प्रदेश, नेपाल

तयारकर्ता

: मौलापुर सामाजिक विकास शाखा सँयोजक
राम एकवाल यादव, शिक्षा प्रमुख, शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा
धर्मेन्द्र कुमार साह, शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा

प्रकाशक

: मौलापुर नगरपालिका, रौतहट

प्रकाशन प्रति

: ५०० प्रति

सर्वाधिकार

: प्रकाशकमा

मुद्रण

प्रमाणित मिति

: २०८१-०९-१८ गते

प्रकाशन मिति

:

प्राविधिक सहयोग :

मदन कुमार राम, पिपुल प्रमोट सेन्टर, धनुषा, नेपाल
जदिप बन्ठा, युएसएड प्रारम्भिक कक्षा सिकाइ, रौतहट
दिन दयाल प्रसाद साह, प्र.अ श्याम किशोर साह वडा अध्यक्ष
कविता खाती, प्रसासन शाखा

भनाई

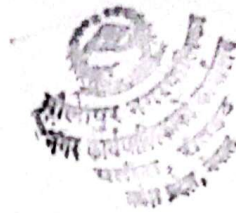
वि. स. २०७२ मा जारी नेपालको संविधान अनुसार संघीय गणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्था प्रारम्भ भई सङ्घ, प्रदेश र स्थानीयगरी तीन तहका सरकार क्रियाशील छन् । संविधानको मूल मर्मलाई सफलीभूत पार्न निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन, २०७५ तथा यस सम्बन्धी नियमावली, २०७७ कार्यान्वयनमा छन् । अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका सभा सम्मेलनमा गरेका प्रतिबद्धता, सन्धि-सम्झौताले बालबालिकाको शिक्षाको हकलाई सुनिश्चित गरेका छन् । बालबालिका सम्बन्धि ऐन, २०७५ ले बालबालिकाको शिक्षाको हकलाई थप सुनिश्चित गरेको छ । नगरको सामाजिक-सांस्कृतिक सन्दर्भ, आर्थिक सन्दर्भ, जनसांख्यिकीय स्वरूप, शासकीय स्वरूप लगायत शिक्षाको समग्र अवस्थाका आधारमा योजना निर्माण गरि व्यवस्थित र योजनावद्ध ढंगले कार्य गरेमा मात्र शैक्षिक सुधारमा ठोस योगदान पुग्न सक्छ । विद्यालयमा विद्यार्थी भर्ना भएर मात्रै गुणस्तरीय सिकाइ हुन सक्दैन यसलाई शिक्षकको क्षमता तथा उत्प्रेरणामा निरन्तर पेशागत सहयोग पद्धति विकास गर्न अहिलेको टङ्कारो आवश्यकता हो । तिनै तहका सरकारहरूको समन्वय, सहकारिता र सहकार्यबाट मात्र शिक्षा प्रणालीमा आमूल परिवर्तन गरी पहुँच, गुणस्तर र सहभागिता सुनिश्चित गर्न सकिन्छ ।

नगरमा सञ्चालन भएका संस्थागत तथा सामुदायिक विद्यालयहरू व्यवस्थित र योजनावद्ध ढंगले सञ्चालन गरे मात्रै नगरको अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त हुन्छ त्यसका लागि सही दिशाबोध गर्ने कार्य योजनाले गर्छ । योजनाले शैक्षिक क्षेत्रमा के के गर्ने, कसरी गर्ने, कहिले गर्ने, क-कसले गर्ने, कसले गर्ने जस्ता कार्यक्रम पूर्वनिर्धारित देखाई नगरको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, साधनस्रोत र नीति निर्धारण बजेट व्यवस्थापन जस्ता कार्यमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने देखिन्छ ।

गुणस्तरीय शिक्षाबाट देशका लागि आवश्यक पर्ने सक्षम, प्रतिस्पर्धी, समाज तथा मुलुक प्रत्युत्तरदायी जनशक्ति तयार गर्नुको साथै व्यक्तिको सर्वाङ्गीण विकासमा टेवा पुर्याउन र मुलुकको सर्वाङ्गीण विकासका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र अभिवृद्धि भएका जनशक्ति उत्पादन गर्नु आजको आवश्यकता हो । साथै शिक्षालाई उत्पादनमूलक बनाई शिक्षामा सबैको पहुँच स्थापित गर्नु राज्यको प्रमुख दायित्व हो । नेपालको संविधानले शिक्षालाई मौलिक रूपमा प्रत्याभूत गर्दै आएको सबै नागरिकले शिक्षाको समान अवसर प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हुने व्यवस्था गरेको छ । यो दायित्व पुरा गर्नु तीनै तहका सरकारहरूको उत्तिकै महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । नगरपालिकाको विशिष्ट परिवेश, आवश्यकतालाई सम्बोधन हुनेगरी विभिन्न नीति कार्यक्रम बन्ने गरेका छन् । नगरपालिकाको शिक्षाको कार्यदिशा तथा यस नगरपालिकाले प्राथमिकता निर्धारण गरी सोच, लक्ष्य, उद्देश्य कार्यनीति र उपलब्धि समेत समावेश गरी यो योजना निर्माण गरिएको छ । शिक्षा क्षेत्रमा देखिएका समस्या चुनौती र अवसरलाई सही ढंगले सम्बोधन गर्न यस योजनाले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने देखिन्छ ।

नगर प्रमुख

रीना कुमारी साह
नगर प्रमुख
मौलापुर नगरपालिका
पतौरा, रौतहट

भूमिका

शिक्षा सामाजिक रूपान्तरण र समग्र विकासको आधार स्तम्भ हो । कुनै पनि राष्ट्रको दिगो विकास शिक्षाको गुणस्तर र पहुँचमा निर्भर रहन्छ । मौलापुर नगरपालिका शिक्षाको क्षेत्रमा साईकल वितरण, ल्यापटप विरतर, विद्यालयको भौतिक संरचना निर्माण लागायतका अन्य व्यवस्थापन, गुणस्तर तथा पहुँच विस्तारमा निरन्तर प्रतिबद्ध रहँदै आएको छ । आधारभूत तहसम्मको शिक्षा सबैका लागि अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्म निःशुल्क शिक्षाको प्रत्याभूति गर्न नगरपालिकाले उल्लेखनीय पहलहरू गर्दै आएको छ ।

शिक्षामा गरिएको लगानीलाई परिणाममुखी बनाउन सबै तहका सरोकारवालाको जिम्मेवारी र सहभागिता अपरिहार्य छ । गुणस्तरीय र सुलभ शिक्षाको विकासका लागि साझा प्रयास र समन्वयको खाँचो अझ बढी महसुस भइरहेको छ । मौलापुर नगरपालिकाको वर्तमान शैक्षिक अवस्थाको यथार्थ चित्रण र भावी योजनाको स्पष्ट खाका प्रस्तुत गर्ने उद्देश्यले तयार गरिएको यस पंचवर्षीय विद्यालय शिक्षा क्षेत्र विकास योजना नगरपालिका, विद्यालय, समुदाय, शिक्षा क्षेत्रका विज्ञ र साझेदार संस्थाहरूको सहभागितामा तयार पारिएको हो । यस योजनामा मानव संसाधन, शैक्षिक पूर्वाधार, नीति, कार्यक्रम तथा वित्तीय पक्षलाई समेटेर दीर्घकालीन रणनीति र कार्यनीति निर्धारण गरिएको छ ।

यस योजनालाई सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गर्न नगरपालिका प्रशासन पूर्ण रूपमा प्रतिबद्ध रहेको छ । साथै, यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सबै सरोकारवालाहरू विद्यालय परिवार, अभिभावक, समुदाय, गैरसरकारी संस्था तथा शिक्षा प्रेमीहरूको सक्रिय सहयोग र सहकार्यको अपेक्षा गर्दछ साथै योजना निर्माण प्रक्रियामा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा योगदान गर्नुहुने सबै विज्ञ, प्रतिनिधि, संस्था, शिक्षक, कर्मचारी तथा सहयोगीहरू प्रति मौलापुर नगरपालिकाको तर्फबाट हार्दिक धन्यवाद तथा आभार प्रकट गर्दछु ।

रामबाबु प्रसाद साह
प्रमुख प्रशासनिक अधिकृत
मौलापुर नगरपालिका

रामबाबु प्रसाद साह
नि. प्रमुख प्रशासनिक अधिकृत

विषय सूची

परिच्छेद १ परिचय.....	12
१.१ पृष्ठभूमि.....	12
१.२ मौलापुर नगरपालिकाको समग्र-सन्दर्भ	12
१.२.१ मौलापुर नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्था	13
१.२.२ नगरपालिकाको जनसंख्यिक संरचना.....	13
१.२.३ नगरपालिका सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था	13
१.२.४ मौलापुर नगरपालिकाको आर्थिक अवस्था :.....	15
१.२.५ मौलापुर नगरपालिकाको शैक्षिक अवस्था	16
१.३ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका समस्या तथा चुनौतीहरू.....	20
१.४ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका अवसरहरू.....	21
परिच्छेद दुई	22
दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य.....	22
२.१ परिचय	22
२.२ दूरदृष्टि	22
२.४ लक्ष्य.....	22
२.५ उद्देश्य.....	22
२.६ रणनीतिहरू	22
२.६ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि.....	23
२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण.....	24
परिच्छेद तिन: विद्यालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरू	27
परिचय.....	27
३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	27
३.१.१. परिचय	27
३.१.२ प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको वर्तमान अवस्था	27
३.१.३ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका समस्याहरू :.....	28
३.१.४ अवसरहरू	28
३.१.५ उद्देश्यहरू.....	28

३.१.६ रणनीतिहरू	29
३.१.७ उपलब्धी तथा प्रमुख नतिजाहरू	29
३.१.८ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू	30
३.२ आधारभूत शिक्षा	30
३.२.१ परिचय	30
३.२.२ वर्तमान अवस्था	30
३.२.३ समस्या तथा चुनौती	31
३.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	33
३.३ माध्यमिक शिक्षा	33
३.३.१ परिचय	33
३.३.२ वर्तमान अवस्था	33
३.३.५ रणनीतिहरू	35
३.३.६ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा	35
३.३.७ नतिजा	36
३.३.८ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	36
३.५ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	37
३.५.१ परिचय	37
३.५.७ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	40
परिच्छेद चार: अन्तर सम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू	41
४.परिचय	41
४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाई सामग्री तथा मूल्याङ्कन	41
४.१.१ परिचय :	41
४.१.२ वर्तमान अवस्था	41
४.१.३ पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कनमा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरू:	42
४.१.४ उद्देश्य	42
४.१.५ रणनीतिहरू	42
४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	43
४.१.६ अपेक्षित नतिजा	43
४.१.७ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	43
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	43
४.२.१ वर्तमान अवस्था	44

४.२.४ रणनीतिहरू	46
४.२.५ नतिजा	46
४.२.६ प्रमुखक्रियाकलाप र लक्ष्य	47
४.३ शैक्षिक समता र समावेशिकरण	47
४.३.१ परिचय	47
४.३.२ चुनौतीहरू	50
४.३.४ उद्देश्यहरू	51
४.३.५ रणनीतिहरू	51
४.३.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	51
४.३.७ नतिजा	51
४.३.४ प्रमुख क्रियाकलाप	52
४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	53
४.४.१ परिचय	53
४.४.२ वर्तमान अवस्था	53
४.४.३ उद्देश्य	53
४.४.४ रणनीतिहरू	53
४.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	53
४.४.६ प्रमुख नतिजाहरू:	53
४.४.७ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य	54
४.५ विद्यालय सुरक्षा, बिपत, न्यूनिकरण तथा उत्थानशिल	54
४.५.१ परिचय	54
४.५.२ विपद्को अवस्था	54
४.५.३ चुनौतिहरू	56
४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	58
४.६.१ परिचय	58
४.६.२ वर्तमान अवस्था	58
४.६.३ चुनौतीहरू	59
४.६.४ उद्देश्य	59
४.६.५ रणनीतिहरू	59
४.६.६ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य	59
४.६.७ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य	59

४.७ बिधालय सूचना तथा संचार प्रविधि	60
४.७.१ परिचय	60
४.७.२ वर्तमान अवस्था	60
४.७.३ चुनौतीहरु	60
४.७.४ उद्देश्यहरु	61
४.७.५ रणनीतिहरु	61
४.७.६ नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्य	61

परिच्छेद पाँच : सुशासन तथा व्यवस्थापन63

५.१ परिचय	63
५.२ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास	63
५.२.१ वर्तमान अवस्था	63
५.२.२ समस्याहरु र चुनौतिहरु	63
५.२.३ उद्देश्यहरु	63
५.२.४ रणनीतिहरु	64
५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	64
५.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	65
५.३ स्थानियशिक्षा योजना कार्यान्वयन प्रबन्ध	65
५.३.१ परिचय	65
५.३.२ वर्तमान अवस्था	65
५.३.३ समस्या तथा चुनौतीहरु	66
५.३.४ उद्देश्यहरु	66
५.३.५ रणनीतिहरु	66
५.३.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	67
५.३.७ प्रमुख नतिजा	67
५.३.८ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	67

परिच्छेद छ : लगानी र स्रोत व्यवस्थापन68

६.१ परिचय	68
६.२ वर्तमान अवस्था	68
६.३ उद्देश्यहरु	68
६.४ रणनीतिहरु	68

६.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा.....	69
६.६.६ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य	69
परिच्छेद सात- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन.....	73
७.१ परिचय.....	73
७.२ वर्तमान अवस्था.....	73
७.३ चुनौतीहरू	73
७.४ उद्देश्यहरू	73
७.५ रणनीतिहरू.....	74
७.६ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा.....	74
क. उपलब्धि	74
ख) नतिजा	74
७.७ अनुगमन क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य	74

योजनाको सांराश

१. बिषय प्रवेश

मौलापुर नगरपालिकाले नगर शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउन नगर शिक्षा योजना निर्माण गरेको छ । यस योजनामा नगर शिक्षाको आवश्यकता, औचित्य, निर्माण प्रक्रिया, आधारहरू, लेखाजोखा, र दस्तावेजको स्वरूप समावेश गरिएको छ । नगर शिक्षाको वर्तमान अवस्था विश्लेषण गर्दै दृष्टिकोण, लक्ष्य, उद्देश्य, र पूर्व योजनाहरूको समीक्षा गरिएको छ । नगरको हावापानी, सामाजिक वातावरण, यातायात, बजार, सरकारी कार्यालय, सुविधा, र बालबालिकाको शैक्षिक अवस्था पनि उल्लेख गरिएको छ । यो योजना नेपालको संविधानले परिकल्पना गरेको अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको मर्मलाई समेट्ने प्रयास हो । संविधान, शिक्षा ऐन, आयोगहरूको प्रतिवेदन, र नगरले प्रकाशन गरेका नीति निर्देशिका र कार्यविधिलाई आधार मानेर तयार पारिएको छ । बदलिदो परिस्थितिलाई मध्यनजर गर्दै शिक्षालाई गुणात्मक बनाउन विद्यालय सुशासन, आर्थिक पारदर्शिता, दक्षता अभिवृद्धि, बाल विकास कार्यक्रम, माध्यमिक शिक्षा, प्राविधिक शिक्षा, अनौपचारिक सिकाइ केन्द्र, र अनौपचारिक शिक्षालाई प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाउने योजना गरिएको छ । संविधानले व्यवस्था गरे अनुसार आधुनिक शिक्षालाई निःशुल्क तथा अनिवार्य गरी तथ्याङ्कका आधारमा बालबालिकालाई शिक्षाको पहुँचमा वृद्धि गरी प्रतिस्पर्धामा लैजाने कार्यक्रम तय गरिएको छ । शिक्षक दरबन्दी, अवसर र चुनौती, समस्या समाधानका रणनीतिहरू, अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण सम्बन्धी जानकारी पनि समावेश गरिएको छ ।

२. नगर शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य

नेपालको संविधान, २०७२ ले शिक्षा सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ । यसले आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने कानूनी व्यवस्था गरेको छ । अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपमा विपन्न नागरिकलाई निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने तथा प्रत्येक नेपाली समुदायलाई आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय वा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हकको व्यवस्था गरेको छ । शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, सीपमूलक तथा रोजगारमूलक बनाउँदै शिक्षामा सबै क्षेत्रबाट लगानी अभिवृद्धि गरी अगाडि बढ्नु आजको आवश्यकता हो । संविधानको मौलिक हक अन्तर्गत शिक्षाको हक, बालबालिकाको हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व, राज्य संरचना र राज्य शक्तिको बाँडफाँड सम्बन्धी धारा ५७ को उपधारा ४ बमोजिम स्थानिय तहको अधिकार अनुसूची र स्थानियसरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (ज) मा उल्लिखित अधिकारलाई आधार मानी स्थानिय तहको शिक्षालाई योजनाबद्ध ढंगले अगाडि बढाई स्थानियआवश्यकतालाई पूरा गर्न सक्ने जनशक्ति उत्पादन, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने गुणस्तरीय जनशक्ति उत्पादनका लागि सबैको राय सुझाव लिई १० वर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजना २०८१-२०९० तयार गरिएको छ । वि.सं. २०१० को “नेपालमा शिक्षा” योजना कार्यान्वयन भए पछि शिक्षामा आम नागरिक र राष्ट्रिय माग तथा विश्व परिवेशबाट सिर्जित ज्ञानको विकासमा नेपालको शिक्षा नीति, योजना, कार्यक्रम तथा परियोजनाहरू कार्यान्वयन हुँदै आएका छन् । प्राथमिक शिक्षा परियोजना, आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजना, शिक्षक शिक्षा परियोजना, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम परियोजना, सहश्राब्दी विकास लक्ष्य, उच्च शिक्षा परियोजना, विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना तथा विद्यालय क्षेत्र विकास योजना जस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा आएका छन् । यो योजना तयार गर्ने क्रममा नगर शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीहरू, शिक्षक कर्मचारी, विभिन्न संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरू, बाल क्लब लगायत सबैसँग औपचारिक तथा अनौपचारिक छलफल र अन्तरक्रिया गरी महत्वपूर्ण राय सुझाव लिई योजना तर्जुमा गरिएको छ । स्थानिय तहमा उपलब्ध स्रोत साधनको अधिकतम प्रयोग गरी विकेन्द्रीकरणको मर्म अनुरूप विद्यालय सुधार योजना लगायत अन्य प्रक्रियाका माध्यमबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माण गर्न वाञ्छनीय भएकोले यो योजना तयार पारिएको हो । शैक्षिक विकेन्द्रीकरणलाई व्यवहारिक रूपमा कार्यान्वयन गर्न आगामी दिनमा शिक्षामा समेटिनु पर्ने विषयवस्तुलाई फरक ढंगले सम्बोधन गरी संविधानको मर्म अनुसार समन्वय, सहअस्तित्व, सहकार्य र सहकारिताको सिद्धान्तमा अगाडि बढे मात्रै स्थानियस्रोत र साधनको उच्चतम प्रयोग हुने साथै समस्या पहिचान र प्राथमिकीकरणमा गुणात्मकता आउने ठहरसहित १० वर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजना २०८१-२०९० निर्माण गर्नु सान्दर्भिक देखिन्छ । यस विद्यालय क्षेत्र योजनाको माध्यमबाट अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा र सर्वसुलभ साक्षरता, निरन्तर शिक्षा तथा जीवन पर्यन्त सिकाइमा नेपालले वि.सं. २०८७ (सन् २०३०) सम्ममा प्राप्त गर्ने उपलब्धिहरूलाई समेट्ने गरि योजनाको दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्यहरू, रणनीतिहरू तथा प्रमुख उपलब्धि सूचक प्रस्तुत गरिएको छ ।

३ स्थानिय तहमा योजना निर्माणको औचित्य

३.१ तिनै तहमा बन्ने शिक्षा योजनाका बिच लम्बीय र क्षितिजीय सहसम्बन्ध स्थापित गर्न,

३.२ सङ्घ र प्रदेशबाट प्रदान गरिने स्रोतहरूलाई योजनामा आधारित बनाई व्यवस्थापन, परिचालन र उपयोग गर्न,

- ३.३ कार्यक्रम र स्रोतमा देखिएका अभाव, दोहोरोपना, स्रोत परिचालनमा असक्षमता जस्ता समस्यालाई न्यूनीकरण गर्न,
- ३.४ साझा विषयमा लागत साझेदारी, समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन,
- ३.५ शिक्षा सम्बन्धी राष्ट्रिय लक्ष्य तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धता हासिल गर्न सहयोग पुर्याउन,

४. शिक्षा योजना निर्माणका आधार

यस नगर शिक्षा योजना निर्माण गर्दा निम्नलिखित दस्तावेजलाई मूल आधारको रूपमा लिएको छ जुन यस प्रकार रहेका छन् ।

४.१ नेपालको संबिधान

४.२ सोहीँ आवधिक योजना

४.३ स्थानियसरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ४.४ सङ्घ, प्रदेश र स्थानिय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७

४.५ अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली

४.६ विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना र सिकाइ आपूर्ण तथा द्रुत सिकाइ योजना

४.७ शिक्षा नीति मूलतः राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, शिक्षाको सोचपत्र २०७९

४.८ विद्यालय शिक्षामा समता रणनीति

४.९ दिगो विकास लक्ष्य राष्ट्रिय कार्यढाचा

४.१० स्थानिय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ र स्थानिय तहको विकास योजना

४.११ स्थानिय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना

४.१२ राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रतिवेदन

५ शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया

नेपाल सरकार शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट नीतिगत मार्गदर्शन पश्चात वि.स.. २०८१ को भदौ महिनाबाट यो योजनाको शुरुवात भएको हो । योजना निर्माणको क्रममा स्थानिय तह, नगर स्तरीय सरोकारवालाहरु र विद्यालयहरुबाट सुझाव भएपछि तयार गरिएको खाका हो । यसको आधारमा स्थानिय तहका योजना निर्माण गर्ने क्रममा नगरपालिकाले शिक्षाका लागि रणनीतिक योजना निर्माणको अभ्यास गरेको छ । विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना गर्न अपनाएको प्रक्रियाहरु बुद्धावद्ध गरिएको छः-

५.१ नगर जनप्रतिनिध र नगर शिक्षा समितिमा शिक्षा योजना निर्माण गर्न छलफल,

५.२ नगर शिक्षा योजना निर्माण मस्यौदा लेखन समिति गठन,

५.३ सरोकारवालाहरु विद्यालय व्यवस्थापन, विद्यालय र विषयगत समिति र प्रतिनिधिहरु सँग राय सल्लाह सुझाव संकलन,

५.४ मस्यौदा लेखन,

५.५ शिक्षा योजना निर्माण समितिद्वारा मस्यौदा माथी छलफल,

५.६ नगर शिक्षा समिति र योजना निर्माण कार्य दलमा शिक्षा योजना मस्यौदा माथी छलफल,

५.७ मस्यौदा लेखन समितिद्वारा सुझावको आधारमा पुनः मस्यौदा माथी लेखन,

५.८ शिक्षा योजना मस्यौदा कार्यपालिकामा पेश र पुनरावलोकन

५.९ मस्यौदा लेखन समितिद्वारा सुझावको आधारमा पुनः मस्यौदा माथी लेखन

५.१० प्रमाणिकरणको लागि नगर कार्यपालिकामा पेश

६ योजना लेखाजोखा

यस मौलापुर नगरपालिकाको नगर शिक्षा लाई बिस्वसनियता, बस्तु निस्तता दिगो बनाउन को लागि यस नगर शिक्षा लाई लेखाजोखा गरिएको छ । नेतृत्व र सहभागिता: यो योजना निर्माण मौलापुर नगरपालिकाको युवा तथा शिक्षा, खेलकुद शाखाको को नेतृत्वमा यस नगरपालिकाको सरोकारवालाहरुको संलग्नतामा योजना निर्माण गरिएको छ । पर्याप्त र सांद्रभिकता: यस नगर शिक्षा योजना निर्माण गर्दै गर्दा नगर शिक्षाको वर्तमान अवस्थालाई हेरेर नगर शिक्षालाई अगामी १० वर्षमा विकास गर्नको लागि विभिन्न रणनीतिहरु अवलम्बन गरिएको छ । साथै शिक्षा क्षेत्रको समस्या तथा चुनौतिहरुलाई सम्बोधन गर्नको लागि आवश्यक रणनीतिहरु पनि अवलम्बन गरिएको छ । समता, सक्षमता र गुणस्तरता: यस नगरपालिकाको शैक्षिक वर्ष ०८०/०८१ को तथ्यक र सुचानलाई Toolkit मा प्रक्षेपण गरि क्षेत्रहरु निर्धारण गरिएको छ, साथ साथै तह, वर्ग, अवस्था र मुद्दाहरु लाई सम्बोधन गरिएको छ । अन्तर सम्बन्ध र तादाम्य: शिक्षा योजनाले पालिका भित्र निर्माण भएको योजना जस्तै कृषि, स्वास्थ्य, पूर्वाधार, पोषण, लघु उधम विकास आदि सँग तादाम्य मिलाएको छ । साथै यसले विद्यालय सुधार योजना, शिक्षक, सुधार योजना सँग पनि अन्तर सम्बन्ध मिलाईएको छ । योजनाले राष्ट्रिय शिक्षा नीति तथा विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनासँग पनि अन्तर सम्बन्ध विकास गर्नुको साथै

योजनामा समावेश भएको विभिन्न उपक्षेत्र तथा विषय बीच अन्तर सम्बन्ध कायम गरेको छ । सम्भाव्यता र कार्यान्वयन योगता तथा सान्दर्भिकता: योजनामा समावेश भएको विभिन्न उपक्षेत्र तथा विषय बीच अन्तर सम्बन्ध कायम गरेको छ । साथै लक्षित बर्गलाई प्रत्यक्ष लाभ पर्ने किसिमले कार्यक्रम र रणनीतिहरूको तय गरिएको छ । स्रोतको प्रबन्ध : योजना तय गरिएको रणनीति तथा कार्यक्रमहरू निश्चित समय अवधि स्रोतको आधारमा निर्धारण गरिएको छ । संस्थागत क्षमता: योजनामा तय गरिएको रणनीति तथा कार्यक्रमहरूलाई निश्चित समयावधि प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि मानवीय स्रोतको क्षमता अभिवृद्धिका जस्तै तालिम अन्तकृया आदि जस्ता कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ । कार्यान्वयन तत्परता: योजना तय गरिएको रणनीति तथा कार्यक्रमहरू निश्चित समयावधि तथा स्रोतको आधारमा निर्धारण योजनाको लागि आवश्यक चरणहरू पुरा गरेको छ र सबैको साझा प्रतिवद्धता प्राप्त भएको छ । तथ्यांक विश्लेषण र प्रक्षेपण: मावन स्रोत तथा शिक्षा विकास ले तयार गरेको टुलकिटलाई आधार बनाई तथ्यांक संकलन गरेको तथा त्यही तथ्यांकलाई विश्लेषणको आधारमा कार्यक्रम र रणनीति तय गरिएको छ । अनुगमन र प्रतिवेदन: योजना कार्यान्वयन तथा त्यसको आध्वधि गर्ने कार्य दललाई दिएको छ साथै पालिका प्रमुख, उपप्रमुख र प्रशासकिय प्रमुख अधिकृत र अन्य शाखाका प्रमुख र सरोकारवाला संस्थागत समिति संयुक्त अनुगमन गर्ने व्यवस्था योजनामा गरिएको छ ।

७. योजनाको दस्तावेजको स्वरूप

यस नगर शिक्षा योजनालाई पहिलो खण्डमा नगर शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य, योजना निर्माण प्रक्रिया, शिक्षा योजना निर्माणको आधारहरू र प्रक्रिया, योजनाको लेखाजोखा र योजनाको दस्तावेजको स्वरूप समावेश गरिएको छ। यसैगरी नगर शिक्षाको वर्तमान अवस्था, नगर भित्रको शिक्षा क्षेत्रको समस्या तथा चुनौतिहरू र अवशरहरू परिच्छेद एकमा विश्लेषण गर्दै नगर शिक्षाको दृष्टिकोण, योजनाको लक्ष्य र उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति र उपेक्षित उपलब्धिहरू परिच्छेद दुई अन्तरगत दस्तावेज गरिएको छ । यसैगरी परिच्छेद तिन अन्तरगत विद्यालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरू प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, प्राविधिक शिक्षा र व्यवसायिक तालिम, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाई समावेश गरिएको छ । परिच्छेद चारमा अन्तसम्बन्धित बिषय तथा क्षेत्रहरू पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन, शिक्षक व्यवस्थापन र विकास, शैक्षिक समता र समावेशीकरण, विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम, विद्यालय सुरक्षा विपतन्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता, विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास र विद्यालय सूचना तथा सञ्चार प्रविधि यो योजनामा समेटिएको छ । परिच्छेद पाँच अन्तरगत योजनाको समग्र नतिजा खाका, प्रमुख कार्य सम्पादन सूचकहरू र कार्यक्रम नतिजा खाका दस्तावेज गरिएको छ । परिच्छेद छ मा सुशासन तथा व्यवस्थापन, परिच्छेद सातमा लगानी र स्रोत व्यवस्थापन र परिच्छेद आठमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन बारे उल्लेख छ।

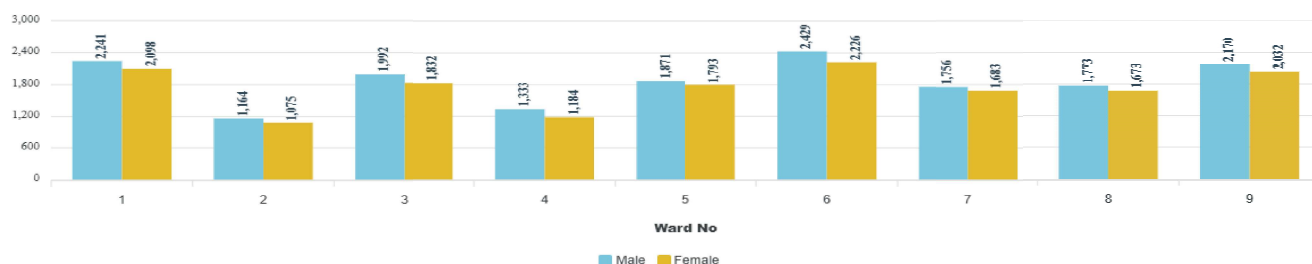
परिच्छेद १ परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

शिक्षा क्षेत्र प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरी शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, सहभागिता र समानता सुनिश्चित गर्न नेपालको संविधान २०७२ र राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ मा महत्वपूर्ण उद्देश्यका रूपमा रहेको छ। यस उद्देश्यलाई मूर्त रूप दिन संघीय सरकारले विद्यालय तहको शिक्षाको विकासका लागि "विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना" लागु गरेको छ। यस योजनाले संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, र स्थानिय तहबीच सहकार्य गर्दै शिक्षा प्रणालीलाई समावेशी, गुणस्तरीय र पहुँचयोग्य बनाउन मार्गदर्शन गरेको छ। नेपालको संविधान र स्थानियसरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी कार्यहरूको जिम्मेवारी स्थानिय तहलाई प्रत्यायोजन गरेको छ। यसले शिक्षा क्षेत्रमा स्थानिय तहलाई नीतिगत, योजनागत, र कार्यान्वयनगत भूमिकामा सशक्त बनाएको छ। साथै, अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा सुनिश्चित गर्न, देशभरका ७५३ वटै स्थानिय तहहरूले संघीय र प्रदेश सरकारका नीतिहरूलाई मार्गदर्शनका रूपमा अपनाउँदै आफ्ना आवश्यकता र प्राथमिकतालाई समेटेर नगरस्तरीय शिक्षा योजना निर्माणको महत्त्वका साथ अगाडि बढाएको छ। यसरी निर्माण गरिएका योजनाहरूले शिक्षा सेवा वितरणलाई थप प्रभावकारी, दिगो, र समावेशी बनाउने विश्वास गरिएको छ। पालिकास्तरमा शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्न संवैधानिक दायित्व, प्रावधान, र आवश्यकताहरू पूरा गर्न आवश्यक छ। ज्ञान, विज्ञान, तथा प्रविधिमा भएको परिवर्तन आत्मसात गर्दै सृजनशील र उपयोगी जनशक्ति विकासका लागि शिक्षाको समयसापेक्ष योगदान सुनिश्चित गर्न योजना जरुरी छ। कोभिड-१९ तथा अन्य प्राकृतिक विपत्तिबाट शिक्षा क्षेत्रमा परेको प्रभाव घटाउँदै, भविष्यमा सम्भावित प्रकोप र जलवायु परिवर्तनले ल्याउने जोखिम न्यूनीकरण गर्न सक्षम उत्थानशील (Resilient) शिक्षा पद्धतिको विकास आवश्यक छ। त्यसै गरि नगरपालिका भित्र शिक्षाको पहुँच, गुणस्तर, सहभागिता, र समावेशीकरणलाई थप सुदृढ गर्दै शिक्षा क्षेत्रको लोकतान्त्रिकरण र सापेक्षिक विकासका विषयवस्तुहरूलाई शिक्षा योजनामा समाहित गर्ने प्रयास गरिएको छ। बिगतको दिनहरूमा यस मौलापुर नगरपालिकाले शिक्षाको विकास गर्ने क्रममा शिक्षा क्षेत्रलाई पहुँचयोग्य, गुणस्तरीय र समावेशी बनाउनको लागि बिहेबारी २० वर्ष पारि, छात्रा लक्षित साईकिल बितरण, छात्रा लक्षित निःशुल्क उच्च प्राविधिक शिक्षा, गरिब तथा जेहेन्दार विधार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति र दलित समुदायकको बालबालिकालाई निःशुल्क शिक्षा कार्यक्रम शिक्षा क्षेत्र कार्यान्वयन गरिएको छ। यसै परिप्रेक्ष्यमा, मौलापुर नगरपालिकाले आफ्नो शिक्षासम्बन्धी आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा "शिक्षा योजना" (Education Sector Plan-ESP) आगामी सन् २०३० सम्मका लागि शिक्षा विकासको दृष्टिकोण सहित सन् २०२५।२०३४ का लागि आवश्यक स्रोतको आकलन गरी शिक्षा योजना तयार गरेको छ।

१.२ मौलापुर नगरपालिकाको समग्र-सन्दर्भ

नेपालमा लामो ऐतिहासिक द्वन्द्वपछि संविधान संघीय गणतन्त्र राज्य नेपालको मधेश प्रदेश अन्तर्गत रौतहट जिल्लाका १८ वटा स्थानीयतहहरू मध्येको मौलापुर नगरपालिका तिब्र विकास भइरहेको एउटा नगरपालिका हो। नेपालको संविधान २०७२ अनुसार नेपाललाई संघीय संरचनामा पुनःसंरचना गरे सँगै वि.सं.२०७३ मा यस नगरपालिकाको स्थापना भएको हो। यस अघि विभिन्न गाउँ विकास समितिहरूमा विभाजित तत्कालिन क्षेत्रहरू पतौरा, मर्यादपुर, सोनरनीया र पथरा बुधराम गरि ४ वटालाई समेटेर मौलापुर नगरपालिका निर्माण गरिएको हो। हाल नौ वडा ग्रामिण भेगमा विभाजित यो नगरपालिकाको कार्यालय रौतहट जिल्लाको पतौरामा रहेको छ। यो नगरपालिकाको उतरमा फतुवा विजयपुर नगरपालिका, दक्षिणमा बौधीमाई नगरपालिका त्यसै पूर्वमा लाल बकैया नदी र पश्चिममा रौतहट र बारा जिल्लाको सिमानाले घेरेको यो नगरपालिका शहरी विकास तिर लम्किदै गरेको र उर्बरा भुमीयूक्त नगरपालिका हो। जसको क्षेत्रफल ३५.७१ वर्गकिलोमिटर रहेको छ। जनघनत्वको हिसावले यस नगरपालिकामा, वि.सं. २०७८ को जनगणना अनुसार यँहा ५२६८ घरधुरिमा ४८ प्रतिशत पुरुष र ५२ प्रतिशत महिला गरी जम्मा ३२३२५ कुल जनसँख्या रहेको छ (स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८)। यस नगरपालिका अत्याधिक परिचलित बजार मौलापुरको नामबाट परिचलित रहेको पाईन्छ। यस नगरपालिको केन्द्र सोही बजार क्षेत्र भित्र अवस्थित छ। यो नगरपालिका अन्तर्गत प्रमुख आर्थिक उपार्जनको सम्भबना बोकेका स्रोतको रूपमा ब्यपार, तरकारी बाली, खेतीपाती तथा पशुपालन आदी रहेका छन्।

क्र.स.	नयाँ वडा	समावेश गाविस	महिला	पुरुष	जम्मा
१	१	मर्यादापुर (१,२,३,५,६)	२२४१	२०९८	४३३९
२	२	मर्यादापुर (४,७,८,९)	११६४	१०७५	२२३९
३	३	पतौरा (७,८,९)	१९९२	१८३२	३८२४
४	४	पतौरा (१,२,३)	१३३३	११८४	२५१७
५	५	पतौरा (४,५,६)	१८७१	१७९३	३६६४
६	६	पथरा बुधराम(१,२,३,४,५,६)	२४२९	२२२६	४६५५
७	७	पथरा बुधराम (७,८,९)	१७५६	१६८३	३४३९
८	८	सोनरनिया (६,७, ८,९)	१७७३	१६७३	३४४६
९	९	सोनरनिया (१,२,३,४,५,०)	२१७०	२०३२	४२०२
जम्मा			१६७२९	१५५९६	३२३२५

(श्रोत: सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय र राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

१.२.१ मौलापुर नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्था

रौतहट जिल्लाको स्थानिय तहहरू मध्ये मौलापुर नगरपालिका एक हो । यो नगरपालिका रौतहट जिल्लाको बिच भागमा पर्ने गर्दछ । नेपालको संविधान २०७२ अनुसार नेपाललाई संघीय संरचनामा पुनःसंरचना गरे सँगै वि.सं.२०७३ मा यस नगरपालिकाको स्थापना भएको हो । यस अघि विभिन्न गाउँ विकास समितिहरूमा विभाजित तत्कालितन क्षेत्रहरू पतौरा, मर्यादपुर, सोनरनीया र पथरा बुधराम गरि ४ वटालाई समेटेर मौलापुर नगरपालिका निर्माण गरिएको हो । हाल नौ वडा ग्रामिण भेगमा विभाजित यो नगरपालिकाको कार्यालय रौतहट जिल्लाको पतौरामा रहेको छ । यो नगरपालिकाको उत्तरमा फतुवा विजयपुर नगरपालिका दक्षिणमा बौधीमाई नगरपालिका त्यसतै पूर्वमा लाल बकैया नदी र पश्चिममा रौतहट र बारा जिल्लाको सिमानाले घेरेको यो नगरपालिका शहरी विकास तिर लम्किलै गरेको र उर्बरा भुमीयुक्त नगरपालिका हो । जसको क्षेत्रफल ३५.७१ वर्गकिलोमिटर रहेको छ । यो नगरपालिका अक्षांश २७.९३ र देशान्तर ८५.२० रहेको छ । जनघनत्वको हिसावले यस नगरपालिकामा, वि.सं. २०७८ को जनगणना अनुसार यँहा ५२६८ घरधुरिमा ४८ प्रतिशत पुरुष र ५२ प्रतिशत महिला गरी जम्मा ३२३२५ कुल जनसंख्या रहेको छ (स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८) । यो नगरपालिका तराई प्रदेशमा अवस्थित छ । यो समतल भाग भएकोले उब्जनी योग्य जमीन प्रशस्त रहेको छ । यसको हावापानी आर्द्र समितोष्ण जलवायू छ, वर्षा याममा धेरै पानी पर्ने भए पनि गर्मीमा अतिगर्मी र जाडोमा अति नै जाडो मौसम रहने गर्दछ । मौलापुर नगरपालिका रौतहट जिल्लाकै उत्तर पश्चिममा अवस्थित छ । यस नगरपालिकाको सबै वडामा सडक संचालको पहुँच तथा विस्तार गरिएको छ । यस पालिकाको विचैमा हुलाकी राजमार्ग भएकोले यातायातको पहुँच अति नै राम्रो छ । यस नगरपालिको मुख्यबजार मौलापुर, पतौरा भएकोले सडक तथा यातायातको राम्रो विकास गरेको छ साथै यस पालिकामा सहरि विकासको आयोजनाहरू भएकोले पनिबजार विस्तार, बस पार्क, खेलमैदान, रिङ्ग रोडको विकास भएको छ ।

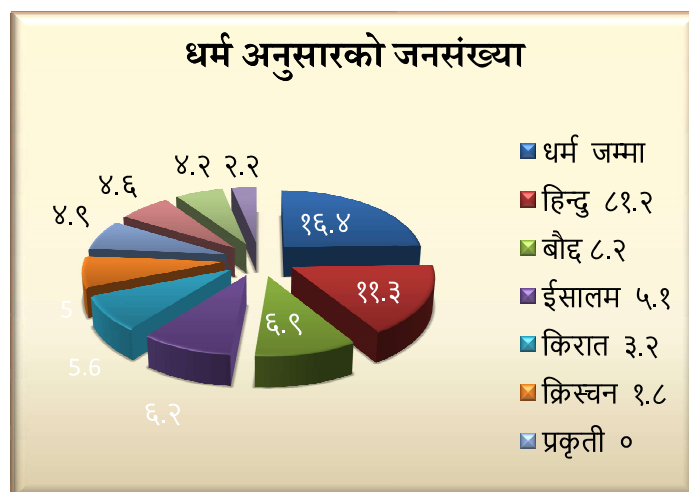
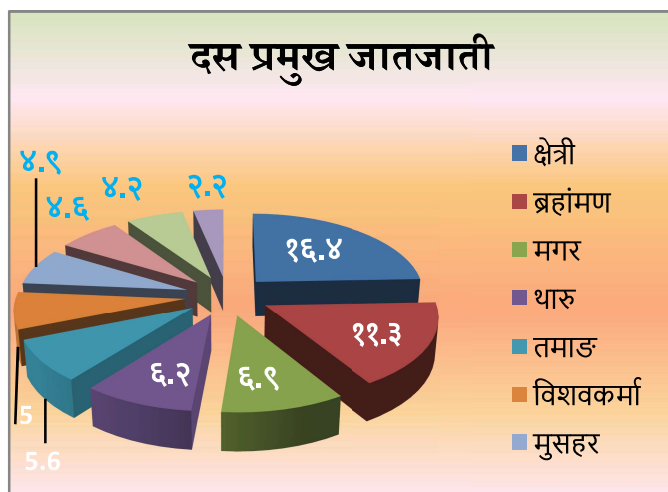
१.२.२ नगरपालिकाको जनसंख्यिक संरचना

यस नगरपालिकामा विभिन्न जातजातिका फरक फरक संस्कार, संस्कृति, रीतिरिवाज एवम् प्रचलनहरू रहेका छन् । यस नगरपालिकामा यादव, राई, तम्मा, मुस्लिम, तेली, दनुवार, चमार, हरिजन, राम, धानुक, धोबि, खत्वे, केवत, मल्लाह, मुसहर, हलुवाई, दुसाद/पासवान/पासी, सुढी, हजाम/ठाकुर, तराई अन्य, बरही, सोनार, कथबनियाँ, कर्मी, बाँतर/सरदार, कल्लार, राजधोब, सुनुवार, क्षेत्री, संयासी, नेवार, ब्राहमिन-पहाडी, शेर्पा, माली, क्यास्थ, कामी, डोम, माझि, कोइरी/कुसुवाहा, ब्राहमिन/तराई, दमाइ/धोली, राइ आदि गरी जम्मा ३२ प्रकारको जातजातिहरू बसोवास गरेको छ, भने यस नगरपालिकामा बाहिरी देशवाट आएर पनि बसोवास गर्ने मानिसहरूपनि रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ को अनुसार जातिय हिसावले सबै भन्दा वढी यादव २६.२ प्रतिशत, कानु १२.५ प्रतिशत कुर्मी ८.७ प्रतिशत छन् र सबभन्दा कम लोहार ३.२ प्रतिशत र चमार ३.९ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । विभिन्न जातजाति को बसोबास भए पनि बिभिन्नता मा एकता कायम रहेको छ ।

१.२.३ नगरपालिका सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

मौलापुर नगरपालिकामा खास गरी धार्मिक रूपले प्रख्यात नगरपालिका रहेको छ । यो नगरपालिकामा पुरातात्विक महादेव मन्दिर एक ऐतिहासिक धरोहरको रूपमा रहेको छ । मौलापुर नगरपालिका सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक विविधता भएको स्थानिय तह हो । यहाँ विभिन्न जातजातिका फरक फरक संस्कार, संस्कृति, रीतिरिवाज एवम् प्रचलनहरू रहेका छन् । यस नगरपालिकामा यादव, राई, तम्मा, मुस्लिम, तेली,

दनुवार, चमार, हरिजन, राम, धानुक, धोबि, खत्वे, केवत, मल्लाह, मुसहर, हलुवाई, दुसाद/पासवान/पासी, सुढी, हजाम/ठाकुर, तराई अन्य, बरही, सोनार, कथबनियाँ, कुर्मी, बाँतर/सरदार, कल्लार, राजधोब, सुनुवार, क्षेत्री, संयासी, नेवार, ब्राहमिन/पहाडी, शेर्पा, माली, क्यास्थ, कामी, डोम, माझि, कोइरी/कुसुवाहा, ब्राहमिन/तराइ, दमाइ/धोली, राइ आदि गरी जम्मा ३२ प्रकारको जातजातिहरू बसोवास गरेको छ, भने यस नगरपालिकामा बाहिरी देशवाट आएर पनि बसोवास गर्ने मानिसहरूपनि रहेको छ । जातिय हिसावले सबै भन्दा वढी यादव २६.२ प्रतिशत, कानु १२.५ प्रतिशत कुर्मी ८.७ प्रतिशत छन् र सबभन्दा कम लोहार ३.२ प्रतिशत र चमार ३.९ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यसैै भाषिक रुपले सब भन्दा बढि बोलने भाषा बाजिका रहेको छ भने ८६ प्रतिशत ले बज्जिका, १० प्रतिशतले भोजपुरी र केहिले मैथली र नेपाली भाषा बोलने गर्दछ । त्यसैै यहा दोस्रो भाषाको रुपमा हिन्दी र नेपाली बोलने गर्दछ ।

(स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८)

धार्मिक हिसाबले मनाईने मुख्य चाडपर्वहरूमा दशै, तिहार, छठ, होली, माघे संक्रान्ती, शिवरात्री, झिझियापर्व, समाचकवा, र विभिन्न मेलाहरू

नगरपालिका गौरवका आयोजनाहरू :	
१.पुरातात्विक महादेव मन्दिर, पतौरा	२.जग्गा एकीकरण आयोजना मार्फत शहरीकरण
३.एकीकृत नमूना दलित बस्ती, मर्यादपुर	४.एकीकृत नमूनादलित बस्ती, मौलापुर
५.प्राविधिक शिक्षालय	६.नमूना मा.वि.सोनरनियाको पुर्वाधार
७. व्यामशाला सहित लाईब्रेरी भवन	८. प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रको भवन
९.धुवाँ- चुल्हो मुक्तनगर	१०.मौलापुर पिकनिकपार्क
११. कोल्ड स्टोर	१२.मौलापुर बसपार्क
१३.चिरचिरिया – गम्हरीया– पतौरा सडक कालोपत्रे	१४.नगरपालिकाको भवन
१६.मौलापुर एफ.एम.रेडियो	१७. Free Wifi नगर
१८.साक्षरता अभियान	१९. हर हातमे हुनर कार्यक्रम
२०. मौलापुर, मर्यादपुर र पतौरामा जग्गा सहित विद्यालय पूर्वाधार	

हिन्दु धर्मवालीहरूले मनाउने गर्दछन् भने इद, बक्रिद, सोभरात, मोहरम, जुमा, सबेबात, यी मुख्य चाडपर्वहरू मुसलिम धर्म मान्ने घरपरिवारहरूले मनाउने गरेका छन् । क्रिस्मश डे, डिक्फेस्ट र स्टार सन्डे यीमुख्य चाड पर्वहरू भने क्रियशयन धर्म मान्ने घर परिवारहरूले मनाउने गरेका छन् । यँहा ९८.१५ प्रतिशत हिन्दु धर्म मान्ने ब्यक्तिहरू, १.७९ प्रतिशत मुसलिम र न्यून

सँख्यामा मात्र अन्य धार्मालाम्विहरूको बसोबास यस नगरपालिकामा रहेको छ । यो नगरपालिकाले धार्मिक हिसावले आफ्नो पहिचान बनाउन सफल रहे ता पनि सामाजिक हिसावले अहिले पनि समाज, घर परिवारमा लैगिंक विभेद, जातिय छुवाछुत तथा अन्य व्यवहारमा हुनु पर्ने जति सकारात्मक परिवर्तन हुन नसके हो । यस्ता सवालहरूको सम्बोधनका लागि स्थानिय सरकारले कुनै प्रयास बाकँ राखेको छैन, यस पालिका मा दलित घर परिवारहरूको लागि नमुना एकिकृत दलित वस्तिहरूको निर्माण गरेको छ । तर अझ समाय सापेक्ष विकासका कदमहरूमा सामाजिक

सदभाव कायम राखि समावेशिता, समता अविभृदीमा योगदान हुने त्यस्तै सामाजिक तथा सांस्कृतिक परम्परा तथा रीतिरिवाजका नाममा हुने विभिन्न विभेद, अन्याय, बञ्चितकरण तथा अन्धविश्वास र हानीकारक अभ्यासप्रतिको सचेतताको विकास गर्नु पनि उक्ति कै आवश्यक छ ।

१.२.४ मौलापुर नगरपालिकाको आर्थिक अवस्था :

औधोगिक क्षेत्रको सम्भावना प्रचुर मात्रामा भए तापनि स्थानियअर्थतन्त्र कृषिमा आधारित रहेको छ । करिब ७० देखि ८० प्रतिशत घरपरिवार कृषि कार्यमा नै संलग्न रहेका छन् । नगरपालिका क्षेत्रमा खेती योग्य जग्गा प्रशस्त रहेको छ । अरुवा खोलाको सिचाईको सुबिधा सँगै विभिन्न डिप वोरिन, धारा, मोटर र कृष्कको लागि तालिम र कृषी औजारहरु पनि नगरपालिकाले बेला बेलामा सहयोग गर्ने गरेको छ । खेती प्रणाली हेर्दा धान खेती अनिवार्य रुपमा एक बालीलगाउने गर्दछन् भने अन्यवालीहरुमा मकै, गहु दालबालीको खेतीहुने गरेको छ । त्यस्तै यस क्षेत्रका कृषकहरु मूलतः सबै प्रकारका खेती गर्ने गर्छन् जस्तै मकै, धान, कोदो जस्ता अन्नवाली, तेलहन, दलहन समेत गर्दै आइरहेको छन् । साथै नगरपालिकाले खेतिपातिका लागने विधुत महसुल र जमिनकको कर पनि छुट गरेको छ । यसले कृषकलाई थप खेतिमा सहजस्ता ल्याएको छ । अर्को तर्फ किसानहरुले केहि केरा खेती र पशुपालनहरु गर्ने गरेको छ । कृषि पैदावारलाई सहजै नजिककै सुविधा युत बजारहरु पतौरा, मौलापुरको हाट बजारमा बेची आम्दानीको श्रोतको रुपमालिने गरेका छन् । मौलापुर नगर पालिकाको मुख्य आम्दानीको स्रोत कृषि भएता पनि यहाको मानिसहरु अन्य आय आर्जन क्रियाकलापहरुमा संलग्न रहेको छ ।

पेशा	जम्मा	रोजगारको क्षेत्र हरु					
		सरकारी वित्तीय निगम गैर-वित्तीय निगम गैर-लाभकारी संस्था घरेलू घरेलू सेवा उल्लेख गरिएको छैन	वित्तीय संस्था	गैर-वित्तीय संस्था	गैर- सरकारी संस्था	घरेलू सेवा	जानकारी नभएको
जम्मा	१२८४८.	३०५.	३०.	४५४७.	२९.	७९२८.	९.
सशस्त्र बल	१८.	१८.	०.	०.	०.	०.	०.
प्रबन्धकहरु	२७५.	३३.	०.	१५०.	१०.	८२.	०.
व्यावसायिक	२९८.	१२४.	१.	१४८.	१०.	१५.	०.
प्राविधिक हरु र सहयोगी पेशेवर	१०७.	३७.	५.	५६.	०.	९.	०.
कार्यालय सहयोग	५४.	१२.	१६.	२३.	२.	१.	०.
सेवा र बिक्री कामदारहरु	४२८.	६५.	६.	२२५.	०.	१३२.	०.
कुशल कृषि, वानिकी र मत्स्य पालन कार्यकर्ताहरु	६०१२.	३.	०.	१५३.	०.	५८५६.	०.
शिल्प र सम्बन्धित व्यापार श्रमिकहरु	१०९३.	५.	१.	७८०.	४.	३०३.	०.
प्लान्ट र मेशिन अपरेटरहरु र एसेम्बलरहरु	१७१.	०.	०.	७३.	०.	९८.	०.
प्रारम्भिक कामदारहरु	४३८९.	८.	१.	२९३८.	३.	१४३०.	९.
व्यवसाय उल्लेख गरिएको छैन	३.	०.	०.	१.	०.	२.	०.
पुरुष							
जम्मा	८३५७.	२४९.	२३.	२५०६.	२६.	५५४९.	४.
सशस्त्र बल	१८.	१८.	०.	०.	०.	०.	०.
प्रबन्धकहरु	२४२.	३१.	०.	१३५.	९.	६७.	०.
व्यावसायिक	२२१.	८४.	१.	११३.	९.	१४.	०.
प्राविधिक हरु र सहयोगी पेशेवर	८४.	२९.	५.	४३.	०.	७.	०.
कार्यालय सहयोग	४०.	११.	१२.	१५.	१.	१.	०.
सेवा र बिक्री कामदारहरु	३७६.	६१.	४.	१९८.	०.	११३.	०.
कुशल कृषि, वानिकी र मत्स्य पालन कार्यकर्ताहरु	४०७३.	२.	०.	१०१.	०.	३९७०.	०.
शिल्प र सम्बन्धित व्यापार श्रमिकहरु	१०२०.	५.	०.	७५०.	४.	२६१.	०.
प्लान्ट र मेशिन अपरेटरहरु र एसेम्बलरहरु	१६५.	०.	०.	७०.	०.	९५.	०.

बिद्यालयमध्ये धार्मिक बिद्यालयहरुको सङ्ख्या																						
जम्मा सामुदायिक बिद्यालयमध्ये घुम्ती बिद्यालयहरुको सङ्ख्या	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
जम्मा सामुदायिक बिद्यालयमध्ये समाहित शिक्षा सहितका बिद्यालयहरुको सङ्ख्या	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
जम्मा सामुदायिक बिद्यालयमध्ये आवासिय सुबिधा सहितका बिद्यालयहरुको सङ्ख्या	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
प्राबिधिक धार सहितका जम्मा सामुदायिक बिद्यालयहरुको सङ्ख्या (कक्षा १-१२)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0
नमूना बिद्यालय कार्यक्रम सहितका सामुदायिक बिद्यालयहरुको सङ्ख्या (कक्षा १-१२)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0
बिज्ञान बिषय सहितका जम्मा बिद्यालयहरुको सङ्ख्या (सबै प्रकारका कक्षा ११-१२)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0
बिज्ञान बिषय सहितका जम्मा सामुदायिक बिद्यालयहरुको सङ्ख्या (कक्षा ११-१२)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	0	0
खुल्ला बिद्यालय सङ्ख्या (Other Column मा लेखानुहोस)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरुको सङ्ख्या	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0
अनौपचारिक बैकल्पिक र प्रौढ बिद्यालय (Other Column मा लेखानुहोस)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

यस नगरपालिकाले शिक्षा गतिविधि लाई नेपाल सरकारको शिक्षा ऐन बमोजिम संचालन गर्दै आई रहेको छ । ५-१२ वर्ष उमेरका लागि ८ वर्षको निःशुल्क र अनिवार्य आधारभूत शिक्षा तथा १३-१६ वर्ष उमेरका लागि ४ वर्षको निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा नेपाल सरकारले प्रदान गर्ने दायित्व राखेको छ । संविधान २०७२ ले माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा अधिकार स्थानिय तहलाई प्रदान गरी स्थानिय तहलाई जिम्मेवार बनाएको छ । नेपालमा निजी सःशुल्क र सरकारी निःशुल्क गरी दुई प्रकारका शिक्षा प्रणाली सञ्चालनमा छन् । यद्यपी नेपाल सरकारको शिक्षा ऐन बमोजिम शिक्षा संचालन गर्दा गर्दै नेपालमा विद्यालय शिक्षामा ४ वर्ष उमेरका बालबालिका प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा सहभागी हुनपर्ने मापदण्ड रहे ता पनि यो उमेर समुहका बालबालिकाहरु प्रारम्भिक बालविकास अनुभव नलिई पनि कक्षा १ मा भर्ना भइरहेको छ । यस सन्दर्भमा मौलापुर नगरपालिकाको शैक्षिक अवस्थाबारे नीतिगत व्यवस्था, उपलब्धि, अन्तर, र विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना कार्यान्वयनको चर्चा गरिएको छ । रौतहट जिल्लाको मौलापुर नगरपालिकामा हाल १८ वटा प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रहरु सञ्चालनमा छन् । तीमध्ये १२ वटा सामुदायिक विद्यालयमा र ६ वटा संस्थागत विद्यालयमा आधारित छन् । एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा प्रविष्ट गरिएको तथ्याङ्क अनुसार,

शैक्षिक सत्र २०८० मा सामुदायिक र सस्थागत विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षामा भर्ना भएका बालबालिकाको कुल संख्या ५५६ जना रहेकोमा ३१५ (५६.६५ प्रतिशत) छात्रा र २४१ (४३.३४ प्रतिशत) छात्रहरू रहेका छन्। यस नगरपालिकामा प्रारम्भिक बाल विकास (ECED) मा, ७५ प्रतिशत बालबालिकाले सिकाई सामग्री प्राप्त गरेका छन् भने ९५ प्रतिशत शिक्षक/शिक्षिकाहरूले कम्तिमा १५ दिने तालिम प्राप्त गरेका छन्। खुद भर्ना दर २६.० प्रतिशत रहेको छ भने सहजै देखिने भर्ना दर ३२.० प्रतिशत छ। लैङ्गिक समता सूचांक (GER) १.४० र (NER) १.४२ रहेको छ। दलित बालबालिकाको प्रतिशत २३.९२ प्रतिशत छ भने अपाङ्गता भएका बालबालिकाको प्रतिशत ०.३६ प्रतिशत छ। कम तथा बढी उमेरका बालबालिकाको प्रतिशत २१.१ प्रतिशत रहेको छ। यस नगरपालिकामा आधारभूत शिक्षामा, कक्षा १ मा सहजै देखिने प्रवेश दर ९७.३ प्रतिशत र खुद प्रवेश दर ५३.५ प्रतिशत रहेको छ। लैङ्गिक समता सूचांक (GIR) १.०७ र (NIR) १.२० रहेको छ। ECED अनुभव लिई आएका बालबालिका ३०.६ प्रतिशत र अनुभव नलिई आएका बालबालिका ६९.४ प्रतिशत रहेको छ। आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा सहजै देखिने भर्ना दर १०५.२ प्रतिशत र खुद भर्ना दर ८४.८ प्रतिशत रहेको छ। आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर ११०.७ प्रतिशत र खुद भर्ना दर १०१.३ प्रतिशत रहेको छ। आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर १०७.४ प्रतिशत र खुद भर्ना दर ९१.२ प्रतिशत रहेको छ। यस नगरपालिकामा माध्यमिक शिक्षामा, कक्षा ९-१० मा सहजै देखिने भर्ना दर १०५.९ प्रतिशत र खुद भर्ना दर ६४.१ प्रतिशत रहेको छ। कक्षा ११-१२ मा सहजै देखिने भर्ना दर १७.९ प्रतिशत र खुद भर्ना दर ८.१ प्रतिशत रहेको छ। माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा सहजै देखिने भर्ना दर ५८.० प्रतिशत र खुद भर्ना दर ३३.६ प्रतिशत रहेको छ। लैङ्गिक समता सूचांक (GER) ०.८५ र (NER) ०.८३ रहेको छ। यस नगरपालिकामा आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा महिला शिक्षकहरू ३२.७ प्रतिशत रहेको छ, जबकि कक्षा ६-८ मा ११.१ प्रतिशत मात्र छ। समग्रमा, आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा महिला शिक्षकहरू २९.७ प्रतिशत रहेको छ। माध्यमिक तहमा, कक्षा ९-१० मा महिला शिक्षकहरू २०.० प्रतिशत रहेको छ भने कक्षा ११-१२ मा ०.० प्रतिशत छ। समग्रमा, माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा महिला शिक्षकहरू १२.५ प्रतिशत रहेको छ। यस नगरपालिकामा सामुदायिक विद्यालयमा स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा तहगत रूपमा कार्यरत शिक्षक र विद्यार्थीको अनुपात (STR) विभिन्न तहहरूमा फरक-फरक रहेको छ। बालविकास तथा पूर्व प्राथमिक तह (ECED) मा शिक्षक र विद्यार्थीको अनुपात १:३१ रहेको छ। आधारभूत तहमा, कक्षा १-५ मा यो अनुपात १:९० रहेको छ भने कक्षा ६-८ मा यो अनुपात १:३२६ रहेको छ। माध्यमिक तहमा, कक्षा ९-१० मा शिक्षक र विद्यार्थीको अनुपात १:११८ रहेको छ भने कक्षा ११-१२ मा यो अनुपात २:११८ रहेको छ। तथ्यांकको विश्लेषण गर्दा, आधारभूत तह (कक्षा १-८) र माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC) आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा १.५ प्रतिशत र माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२): ३५.६ प्रतिशत रहेको छ। यस विश्लेषणबाट देखिन्छ कि माध्यमिक तहमा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर धेरै उच्च छ।

क्र.स.	सूचकहरू	आधार वर्ष २०८० को अवस्था
१. प्रारम्भिक बाल बिकास तथा शिक्षा		
१.१	ECED केन्द्र/कक्षाहरूमा अध्ययनरत बालबालिकाहरूमध्ये सिकाई सामग्रीको Set प्राप्त गर्ने सङ्ख्या	७५
१.२	ECED केन्द्र/कक्षाहरूमा अध्यापनरत शिक्षक/शिक्षिकाहरू मध्ये कम्तिमा १५ दिने तालिम प्राप्त गर्नेको सङ्ख्या	९५
१.३	ECED मा खुद भर्ना दर (Enrolment rate of 4-year old children)	२६.०
१.४	ECED मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER in ECED)	३२.०
१.५	ECED मा सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED GER)	१.४०
१.६	ECED को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED NER)	१.४२
१.७	ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये दलित बालबालिकाको प्रतिशत	२३.९२
१.८	ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये अपाङ्गता भएका बालबालिकाको प्रतिशत	०.३६
१.९	ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये कम तथा बढी उमेरका बालबालिकाको प्रतिशत	२१.१
२. आधारभूत शिक्षा		
२.१	कक्षा १ मा सहजै देखिने प्रवेश दर (GIR Grade 1)	९७.३
२.२	कक्षा १ मा खुद प्रवेश दर (NIR Grade 1)	५३.५
२.३	कक्षा १ को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GIR)	१.०७

२.४	कक्षा १ को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NIR)	१.२०
२.५	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकामध्ये ECED को अनुभव लिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत	३०.६
२.६	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकामध्ये ECED को अनुभव नलिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत	६९.४
२.७	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	१०५.२
२.८	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर (NER)	८४.८
२.९	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	११०.७
२.१०	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा खुद भर्ना दर (NER)	१०१.३
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	१०७.४
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर (NER)	९१.२
३. माध्यमिक शिक्षा		
३.१	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	१०५.९
३.२	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०) मा खुद भर्ना दर (NER)	६४.१
३.३	माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	१७.९
३.४	माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२) मा खुद भर्ना दर (NER)	८.१
३.५	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	५८.०
३.६	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर (NER)	३३.६
३.७	आधारभूततह (कक्षा १-८) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	१.१९
३.८	आधारभूततह (कक्षा १-८) को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NER)	१.१५
३.९	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	०.८५
३.१०	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NER)	०.८३
३.११	आधारभूततह (कक्षा १-८) मा उमेरगत भर्ना दर (ASER)	९८.५
३.१२	माध्यमिकतह (कक्षा १-१२) मा उमेरगत भर्ना दर (ASER)	६४.४
४. विद्यालय बाहिर रहेको बालबालिकाहरू		
४.१	आधारभूततह (कक्षा १-८) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)	१.५
४.२	माध्यमिकतह (कक्षा १-१२) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)	३५.६
५. विद्यार्थी निरन्तरता दर		
५.१	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ सम्म पुग्ने बालबालिकाको दर (Survival Rate to Grade 5)	१००.३
५.२	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ को अन्त्यसम्म टिक्ने बालबालिकाको दर (Retention Rate at the end of Grade 5)	१००.०
५.३	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ तथा आधारभूततह (कक्षा १-५) पुरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level:-G1-5)	१००.०
५.४	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ सम्म पुग्ने दर (Survival Rate to Grade 8)	१००.१
५.५	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ को अन्त्यसम्म टिक्ने बालबालिकाको दर (Retention Rate at the end of Grade 8)	१००.०
५.६	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ तथा आधारभूततह (कक्षा १-८) पुरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level:-G1-8)	१००.०
५.७	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा १० सम्म पुग्ने दर (Survival Rate to Grade 10)	१००.०
५.८	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा १० को अन्त्यसम्म टिक्नेको दर (Retention Rate at the end of Grade 10)	१००.०
५.९	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा १० तथा माध्यमिकतह (कक्षा १-१०) पुरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level:-G1-10)	१००.०

5.10	आधारभूतहमा (कक्षा १-८) तोकिएको उमेरसमूह भन्दा कम/बढी उमेर स्मूहका बिद्यार्थीको प्रतिशत (Percentage of Under and Ove age Children in Basic Level)	१६.२
६ सामुदायिक बिद्यालयमा स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा तहगतरूपमा कार्यरत शिक्षक र बिद्यार्थीको अनुपात		
6.1	बालविकास तथा पूर्व प्र.बि.मा (ECED)	३१
6.2	आधारभूततह (कक्षा १-५)	९०
6.3	आधारभूततह (कक्षा ६-८)	३२६
6.4	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०)	११८
6.5	माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२)	२१८
6.6	आधारभूततह (कक्षा १-५) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	३२.७
6.7	आधारभूततह (कक्षा ६-८) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	११.१
6.8	आधारभूततह (कक्षा १-८) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	२९.७
6.9	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	२०.०
6.10	माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	०.०
6.11	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	१२.५

(स्रोत: मौलापुर नगरपालिका IEMIS, २०८०)

१.३ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका समस्या तथा चुनौतीहरु

मौलापुर नगरपालिकाको समग्र शैक्षिक सन्दर्भ र विद्यालय शिक्षाका उपलब्धिका आधारमा विद्यालय शिक्षाको क्षेत्रमा देखिएका मुख्य समस्या तथा चुनौतीहरु निम्नानुसार छन् –

१. माध्यमिकतहमा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर धेरै उच्च छ । आधारभूततह (कक्षा १-८) र माध्यमिकतह (कक्षा १-१२) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC) आधारभूततह (कक्षा १-८)- 1.5 प्रतिशत र माध्यमिकतह (कक्षा १-१२): 35.6 प्रतिशत रहेको छ ।
२. बालबालिकाको संख्याको आधारमा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको पुनर्वितरण गरी मापदण्ड अनुसार सञ्चालन गर्न ।
३. आधारभूततह (कक्षा १-८) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER) १.१९ रहेको छ यस अनुपातलाई बराबर कायम गर्न सकेको छैन ।
४. बालविकास/पूर्व प्रा.बि.मा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको प्रतिशत 0.4, आधारभूततह (कक्षा १-८) मा अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीको प्रतिशत 3.2, माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीको प्रतिशत 0.4 रहेको छ त्यसैले बालमैत्री, अपाङ्गता मैत्री, लैङ्गिक मैत्रीको अवधारणा अनुसार थप प्रभावकारी सिकाइ वातावरण निर्माण गर्नु ।
५. सामुदायिक आधारभूत विद्यालयतहहरूमा कार्यरत शिक्षकहरूमध्ये TPD तालिम पुरा गर्नेको प्रतिशत ८.६ प्रतिशत मात्र रहेको छ यसले शिक्षकको विकास गर्न नसकेको देखिन छ ।
६. इन्टरनेट, सूचना र प्रविधिको पहुँचमा रहेको विद्यालयलाई सुविधा सम्पन्न ICT lab को व्यवस्थापन गरिनु ।
७. अपुग भौतिक पूर्वाधार रहेको विद्यालयलाई प्राथमिकतामा राखि उचित व्यवस्थापन गरिनु ।
८. संविधानतः आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक तहको शिक्षालाई पूर्ण रुपमा निःशुल्क गरी गुणस्तरयुक्त सिकाइलाई सुनिश्चित गर्नु ।
९. व्यवहार कुशल सीपलाई विद्यालय शिक्षाको प्रारम्भिक बालविकास शिक्षादेखि माध्यमिक तहसम्म एकीकृत गर्ने र सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग अनुकूलन गर्न पाठ्यक्रममा परिमार्जन गरी विद्यालय शिक्षाको औचित्यता वृद्धि गर्न व्यवसायिक, प्राविधिक र व्यावहारिक शिक्षामा जोड दिनु ।
१०. व्यावसायिक तथा प्राविधिक शिक्षाका लागि उपर्युक्त संरचना र कार्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्नु ।
११. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा शिक्षक तथा बिद्यार्थीको पहुँच विस्तार तथा सिकाइमा प्रभावकारी ढंगले प्रयोग गर्नु ।
१२. बालविकास तथा पूर्व प्राथमिक तह (ECED) मा शिक्षक र बिद्यार्थीको अनुपात १:३१ रहेको छ ।
१३. आधारभूत तहमा, कक्षा १-५ मा यो अनुपात १:९० रहेको छ भने कक्षा ६-८ मा यो अनुपात १:३२६ रहेको छ ।

१४. माध्यमिक तहमा, कक्षा ९-१० मा शिक्षक र विद्यार्थीको अनुपात १:११८ रहेको छ भने कक्षा ११-१२ मा यो अनुपात १:२१८ रहेको छ । त्यसैले विद्यालयहरूमा तहगत अनुसार विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षकको व्यवस्थापन गर्नु पर्ने ।

१.४ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका अवसरहरू

माथि उल्लेख गरिएका चुनौतीहरू समाधान गरि विद्यालय शिक्षाको प्रभावकारी विकासका लागि निम्न अवसरहरू रहेका छन् –

१. विद्यालय शिक्षाको पहुँच, समता विकास र गुणस्तर वृद्धिका लागि वितरण भएका कार्यक्रमहरूले विकास गरेका संरचना तथा क्षमता पूर्वधारका रूपमा रहन सक्ने ।
२. योगता पुगेका युवाहरूलाई नगर शिक्षकमा रोजगारीको अवसर प्रदान ।
३. सार्वजनिक शिक्षाको विकास तथा गुणस्तर सुधारको लागि सकरात्मक जनमत रहेको ।
४. शैक्षिक अभियान्ताहरूको अग्रसरता रहेको ।
५. विकास साझेदारहरूको स्थानिय तहमा समन्वय, सहकार्य तथा आवश्यक कार्य गर्न उचित वतावरण रहेको ।
६. शिक्षा प्रति नगरपालिका धेरै संबेदनशील रहेको ।
७. शिक्षाको व्यावस्थापन विद्यार्थीको अनुपात अनुसार नगरपालिकाबाट पनि भई रहेको ।

परिच्छेद दुई

दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य

२.१ परिचय

मौलापुर नगरपालिकाको विद्यालय शिक्षा आगामी १० वर्षको मार्ग पहिचानका लागि राष्ट्रिय शैक्षिक परिवेशको समीक्षा सहित उठान गरिएका मुख्य चुनौती, अवसर र सम्भावनाहरूको आधार सिर्जना गरेका छन्। यस सन्दर्भलाई ध्यानमा राख्दै, यस शिक्षा क्षेत्र योजनाले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा, सर्वसुलभ साक्षरता, निरन्तर शिक्षा, प्राविधि मैत्री आधुनिक सीपयुक्त विद्यालय शिक्षा तथा जीवन पर्यन्त सिकाइमा नेपालले वि. सं. २०८७ (सन् २०३०) सम्ममा प्राप्त गर्ने उपलब्धिहरूलाई समेट्ने उद्देश्य राखेको छ। यस योजनामा दूरदृष्टि (Vision), ध्येय (Mission), उद्देश्यहरू (Objectives), रणनीतिहरू (Strategies) तथा प्रमुख उपलब्धि सूचक (Key indicators) प्रस्तुत गरिएको छ।

२.२ दूरदृष्टि

"निःशुल्क शिक्षा बालबालिकाको अधिकार, समाजिक न्याय र समृद्धि भविष्यको आधार"

२.४ लक्ष्य

विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूको शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी समतामूलक, प्राविधिक गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चित गर्ने।

२.५ उद्देश्य

१. सबै बालबालिकालाई आधारभूत र माध्यमिक तहसम्म अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा प्रदान गर्नु।
२. विद्यालय शिक्षालाई जीवनोपयोगी, प्राविधिमैत्री, प्रतिस्पर्धी र व्यावहारिक बनाउनु।
३. बालमैत्री शिक्षण वातावरणको सिर्जना गरी विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच वृद्धि गर्नु।
४. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नु।
५. अनौपचारिक, वैकल्पिक, र खुला शिक्षाबाट आजीवन सिकाइको अवसर प्रदान गरी पूर्ण साक्षर मौलापुर नगरपालिका निर्माण गर्नु।
६. प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षाबाट उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्नु।
७. विद्यालय व्यवस्थापनमा सुशासन र उत्तरदायित्व सुनिश्चित गर्नु।
८. शिक्षकहरूको पेसागत योग्यता र सक्षमता विकास गर्नु।
९. गुणस्तरीय शिक्षाको लागि विद्यार्थीहरूको अनुपातको आधारमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्नु।
१०. विज्ञान र प्राविधिमा आधारित नवप्रवर्तनशील अनुसन्धानको प्रवर्द्धन गर्नु।
११. निजी र सार्वजनिक शिक्षाको समन्वय र प्रभावकारिता वृद्धि गर्नु।
१२. प्रारम्भिक बालविकासका कार्यक्रमद्वारा बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गर्नु।
१३. विद्यालय व्यवस्थापनमा सुशासन, जवाफदेहिता, र उत्तरदायित्व सुनिश्चित गर्नु।
१४. विद्यालय व्यवस्थापन समितिको क्षमता अभिवृद्धि र नेतृत्वको सबलीकरण गर्नु।
१५. नियमित विद्यालय शिक्षा अनुगमन संयन्त्रको विकास गर्नु।

२.६ रणनीतिहरू

१. बालमैत्री वातावरणको सुनिश्चितता गर्दै प्रारम्भिक बालविकासको अवसर विस्तार गर्ने।
२. तिनै तहका सरकार र अभिभावकको साझेदारीमा बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासका लागि कम्तीमा एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकासको अवसर प्रदान गर्ने।
३. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको प्रत्याभूति गर्दै सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना गराउने र अध्ययनमा निरन्तरता दिने।
४. सान्दर्भिक र गुणस्तरीय आधारभूत र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्न औपचारिक, अनौपचारिक, वैकल्पिक र खुला शिक्षा प्रणालीको अवलम्बन गर्ने।
५. माध्यमिक शिक्षामा सरकार, निजी क्षेत्र र सहकारीको सहभागितामा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने।

६. स्वायत्तता, विकेन्द्रीकरण, साझेदारी, लचिलोपना र सरल नियमन व्यवस्था गर्दै प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा व्यापक सहभागिताको वातावरण सिर्जना गर्ने ।
७. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र तालिममा पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई समेट्न विशेष सहुलियत दिने नीति अख्तियार गर्ने ।
८. राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानियश्रम बजारको आवश्यकता अनुसार सान्दर्भिक, उपयोगी, गुणस्तरीय र प्रतिस्पर्धी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका अवसरहरू सबैलाई प्रदान गर्ने ।
९. साक्षरता, अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइलाई पेसा एवं व्यवसाय, सामाजिक जीवनसँग आवद्ध गर्ने ।
१०. परम्परागत शिक्षाको मूलप्रवाहीकरण एवं वैकल्पिक र खुला शिक्षाको अवसर विस्तार गरी विद्यालय शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।
११. भौतिक पूर्वाधार, पाठ्यक्रम, शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई समावेशी एवं अपाङ्ग मैत्री बनाउने ।
१२. अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको आवश्यकता र समावेशीकरणको सिद्धान्तका आधारमा विशेष शिक्षा र समावेशी शिक्षाका माध्यमबाट उपयुक्त शैक्षिक अवसरहरू उपलब्ध गराउने ।
१३. दक्ष, योग्य, सक्षम, गुणस्तरीय जनशक्तिको व्यवस्थापन गरी शिक्षण, प्रशिक्षण, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन, शैक्षिक प्रशासन जस्ता पक्षमा उत्कृष्ट नतिजा हासिल गर्ने ।
१४. विद्यालय शिक्षा, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र उच्च शिक्षामा अध्यापन वा प्रशिक्षण गर्ने जनशक्तिको सक्षमता परीक्षण र तालिमलाई अनिवार्य गर्ने ।
१५. विद्यालयमा विषयगत शिक्षकको सुनिश्चितता गर्नुका साथै शिक्षकको तयारी, प्राप्ति, विकास र उपयोग प्रणालीमा सुधार गरी विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने ।
१६. विद्यालय शिक्षातर्फ कम्पनीको रूपमा सञ्चालित निजी लगानीका शिक्षण संस्थाहरूलाई नियमन गर्ने ।
१७. शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षण संस्थाहरूको प्रभावकारी अनुगमन, निरीक्षण तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था गर्ने ।
१८. औपचारिक तथा अनौपचारिक रूपमा प्राप्त गरेको सीपको परीक्षण र प्रमाणीकरण गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
१९. विज्ञानलाई शिक्षा र शिक्षालाई विज्ञानमा आधारित बनाई वैज्ञानिक अध्ययन र चिन्तनमनन गर्ने प्रवृत्ति एवं व्यवहारको विकासमा जोड दिने ।

२.६ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि

योजनाको अन्त्यसम्ममा निम्नानुसारको उपलब्धि प्राप्त हुनेछः

१. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने बालबालिकाहरूको दरमा वृद्धि हुनेछ ।
२. आधारभूत शिक्षाको उमेर समूहका सबै बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ सक्षमता सहित आधारभूत तह पूरा गर्नेछन् ।
३. शिक्षक र विद्यार्थी अनुपात सुधार भई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान हुनेछ ।
४. माध्यमिक विद्यालय उमेरका सबै बालबालिकाले विद्यालयमा भर्ना भई गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षा प्राप्त गर्नेछन् ।
५. आवश्यकतामा आधारित अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरू सबैका लागि सुनिश्चित भई साक्षर, आत्मनिर्भर र सचेत सिकाइ समाज निर्माणमा योगदान हुनेछ ।
६. विद्यालय शिक्षा पद्धतिमा सुशासन कायम भई योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा नतिजामुखी प्रणाली स्थापित हुनेछ ।
७. विद्यालय तहको पाठ्यक्रमको सान्दर्भिकतामा वृद्धि भई विद्यार्थीहरू दैनिक जीवनका लागि आवश्यक सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएका, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध, रोजगार उन्मुख हुनेछन् ।
८. सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकद्वारा सिकारुकेन्द्रित सिकाइ क्रियाकलापमा आधारित शिक्षण सिकाइको माध्यमबाट विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुधार हुनेछ ।
९. विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागिता सहित सबैका लागि गुणस्तर सुनिश्चित हुनेछ ।
१०. विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा सुधार सहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाइ वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुनेछ ।
११. आपतकालीन तथा संकटपूर्ण परिस्थितिमा पनि बालबालिकाको सुरक्षा सहित शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित हुनेछ ।
१२. सबै विद्यालयमा आवश्यक सक्षमताका आधार पूरा भई बालमैत्री तथा अपाङ्गता मैत्री भौतिक पूर्वाधार सहितको सिकाइ वातावरण तयार हुनेछ ।

२.७ मुख्य कार्यसम्पादक सूचक र लक्ष्य निर्धारण

मौलापुर नगरपालिकाको ५ वर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजना (सन २०२५ देखि २०३०) का मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य निम्न बमोजिम निर्धारण गरीएको छः

क्र.सं.	सूचक	सूचकहरुको	आधार वर्ष	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	सूचकको	तथ्याँकको
		तहको	(२०८१/८२)						स्रोत	स्रोत
१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा										
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	६५.५	६९.१	७२.८	७६.८	८०.९	८५.३		
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	स्थानीय	७५	७७.७	८०.६	८३.५	८६.६	८९.८		
२. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)										
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुद प्रवेश दर (%)	स्थानीय	५३.५	५७.४	६१.५	६५.८	७०.५	७५.६		
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	स्थानीय	९७.३	९७.६	९७.९	९८.२	९८.५	९८.८		
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	८४.८	८५.७	८६.६	८७.५	८८.४	८९.३		
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१०५.२	१०४.२	१०३.२	१०२.२	१०१.२	१००.२		
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	१००	१०२.५	१०५.२	१०७.८	११०.६	११३.४		
२.६	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	स्थानीय	१००	१०३	१०६.१	१०९.३	११२.६	११६		
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९१.२	९३.१	९५.१	९७.१	९९.२	१०१.३		
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	स्थानीय	१०७.४	१०६.८	१०६.२	१०५.७	१०५.१	१०४.६		
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	१००	१०३	१०६.१	१०९.३	११२.६	११५.९		
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)	स्थानीय	१००	१०३.२	१०६.४	१०९.८	११३.३	११६.९		

२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*	स्थानीय	१.२	१.२	१.२	१.२	१.२	१.२		
२.१९	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका* (%) १-५ कक्षा र १-१२ कक्षा	स्थानीय	१.५	१.१	०.८	०.४	०.			१-८ कक्षा
		स्थानीय	३५.६	३५.१	३४.६	३४.१	३३.६	३३.१		१-१२ कक्षा
२.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)	स्थानीय	२९.७	२९.८	२९.९	३०	३०	३०.१		
३. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)										
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	६४.१	६९	७४.२	७९.९	८६	९२.६		
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१०५.९	१०८.२	११०.५	११२.९	११५.४	११७.९		
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	स्थानीय	०.८	०.८	०.८	०.८	०.८	०.९		
३.४	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा १० को अन्त्यसम्म टिक्नेको दर (Retention Rate at the end of Grade 10)	स्थानीय	१००	१०३.५	१०७	११०.७	११४.६	११८.५		
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय	१००	१०३.४	१०७	११०.७	११४.४	११८.४		
३.६	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा १० तथा माध्यमिकतह (कक्षा १-१०) पुरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level:-G1-10)	स्थानीय	१००	१०३.२	१०६.४	१०९.८	११३.३	११६.९		
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	स्थानीय	१२.५	१२.९	१३.३	१३.७	१४.१	१४.५		
४. जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा										
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय	४७							
४.२	साक्षरता दर (५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय	५६.४							

४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	स्थानीय	१४५.८							
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)	स्थानीय								
५ सुशासन तथा व्यवस्थापन										
५.१	आधारभूत तह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	९०.२	९५.३	१००.६	१०६.२	११२.२	११८.५		
६.१	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	३२६.१	३३४.६	३४३.३	३५२.२	३६१.४	३७०.८		
७.१	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	३२६.१	३३४.६	३४३.३	३५२.२	३६१.४	३७०.८		
८.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय	११७.६	१२८	१३९.४	१५१.९	१६५.४	१८०.१		
९.१	माध्यमिक तह (कक्षा११-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	स्थानीय	२१७.५	१९६.१	१७६.८	१५९.४	१४३.७	१२९.६		
६. शिक्षामा लगानी										
६.१	कूल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट*(%)	स्थानीय	४०							
७.१	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रु. हजारमा)	स्थानीय								
८.१	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रु. हजारमा)	स्थानीय								

स्रोत: शिक्षा शाखा, EMIS टुलकिट २०८१

परिच्छेद तिनः विद्यालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरू

परिचय

यस शिक्षा क्षेत्रको योजना सन् २०२५-२०३४ का लागि परिच्छेद दुईमा पहिचान गरिएका विद्यालय शिक्षाका दृष्टिकोण तथा उद्देश्यहरूका आधारमा प्रमुख क्रियाकलापहरू निर्धारण र लक्ष्यहरू आकलन गरि पहिलो पाँच वर्षका अर्थात् सन् २०२५-२०२९ का लागि लागत अनुमान सहित योजनाको खाका तयार गरिएको छ । पहिलो परिच्छेदमा यस शिक्षा क्षेत्रको योजनाको सन्दर्भ र विद्यालय क्षेत्रको वर्तमान अवस्थाको समग्र समीक्षा गरिएको छ । यसले शिक्षा क्षेत्रको योजनाको आवश्यकता तथा प्राथमिकता पहिचान गर्ने आधार तयार गरेको छ । परिच्छेद दुईमा यस योजनाका समग्र दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्यहरू पहिचान गरिएको छ । तेश्रो परिच्छेदमा विद्यालय क्षेत्र अन्तर्गतका विभिन्न उपक्षेत्रहरू: बालविकास र शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा र अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरी चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ भने पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन र शिक्षक विकास तथा व्यवस्थापन जस्ता सबैजसो उपक्षेत्रसँग अन्तर विषयहरूको वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरि चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ । यसमा प्रत्येक उपक्षेत्रको वर्तमान अवस्थाको समीक्षा र पहिचान गरिएका चुनौतीहरूलाई दृष्टिगत गरेर योजनाका उद्देश्य, चुनौतीहरू सामना गरि उद्देश्य प्राप्तिका लागि आवश्यक उपक्षेत्रगत रणनीतिहरू र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्यहरू निर्धारण गरिएको छ ।

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१. परिचय

सामान्यता पाँच वर्ष उमेर भन्दा मुनिका बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक, संवेगात्मक र सामाजिक विकासलाई समग्र रूपमा बाल विकास भनिन्छ । यस उमेरमा बालबालिकामा स्वस्थ बानी, सुरक्षा उपाय, सिर्जनात्मक सोच, भाषिक र सञ्चार सीपको विकास गराउन दिइने अवसर वा शिक्षा नै बाल शिक्षा हो। प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको पाठ्यक्रम उमेर अनुसारको विकासात्मक पक्षलाई ध्यानमा राखेर एकीकृत सिद्धान्तका आधारमा विकास गरिएको हुन्छ। यसले सिकाइ तत्परतामा उल्लेखनीय प्रगति ल्याएको छ, जसले विद्यालय छोड्ने र कक्षा दोहोर्‍याउने दर घटाएको छ। प्रदेश वा नगर स्तरमा गणितीय सीपको उपलब्धि न्यून देखिन्छ, त्यसैले प्रारम्भिक तहका सिकाइ मापदण्डको प्रयोग गरी बालबालिकाको शारीरिक, संवेगात्मक, सांस्कृतिक, भाषिक, सामाजिक तथा संज्ञानात्मक पक्षको विकासको मापन गर्न आवश्यक छ । कक्षाकोठालाई बालमैत्री बनाउने, सामग्री उपलब्ध गराउने, र बालबालिकाको प्रतिभा प्रस्फुटन हुने वातावरण निर्माण गर्नु पर्दछ । शिक्षा (नवौँ संशोधन) ऐन, २०२८ ले चार वर्ष उमेर पूरा गरेका बालबालिकालाई एक वर्षको शिक्षा प्रदान गर्ने परिकल्पना गरेको छ। राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले चार वर्ष उमेर पूरा गरेका बालबालिकालाई एक वर्षको प्रारम्भिक बाल विकासको अवसर प्रदान गर्ने र चार वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकालाई शिशु विकास केन्द्रबाट शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक, संवेगात्मक र सामाजिक विकास तथा स्याहारका गतिविधि सञ्चालन गर्न सकिने व्यवस्था गरेको छ। संघीयता कार्यान्वयन पछि स्थानियसरकार संचालन ऐन, २०७४ ले प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षासम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्यांकन र नियमन स्थानिय तहबाट नै हुने व्यवस्था गरेको छ। पन्ध्रौँ योजनाले प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा कार्यक्रमलाई विद्यालयको अभिन्न अंगको रूपमा विकास गरी सबै बालबालिकाका लागि अनिवार्य गर्ने, कम्तिमा एक विद्यालय एक बाल विकास केन्द्रको अवधारणा अन्तर्गत स्थानिय तह मार्फत बाल विकास केन्द्रको पुनर्वितरण गर्ने, संघीय सरकारबाट दिइने अनुदानलाई निरन्तरता दिने, प्रदेश तथा स्थानिय तहबाट समेत लगानी गरी बाल विकास केन्द्रको विकासका लागि लागत साझेदारी गर्ने, प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका शिक्षकको तालिम अवधिको पुनरावलोकन गरी एक शिक्षकबाट सेवा प्रवाह हुने व्यवस्था गर्ने, प्रारम्भिक बाल कक्षामा निर्धारित मापदण्ड अनुसार बसाई व्यवस्थापन र सरसफाइलाई ध्यान दिई खेल सामग्री, सिकाइ सामग्री, मनोरञ्जन सामग्री, अडियो-भिडियो सामग्री सहित आकर्षक मनोरञ्जन र बालमैत्री कक्षा कोठाको व्यवस्था गर्ने रणनीति लिईएको छ ।

३.१.२ प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाको वर्तमान अवस्था

रौतहट जिल्लाको मौलापुर नगरपालिकामा हाल १८ वटा प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रहरू सञ्चालनमा छन् । तीमध्ये १२ वटा सामुदायिक विद्यालयमा र ६ वटा संस्थागत विद्यालयमा आधारित छन् । एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा प्रविष्ट गरिएको तथ्याङ्क अनुसार, शैक्षिक सत्र २०८० मा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षामा भर्ना भएका बालबालिकाको कुल संख्या ५५६ जना रहेकोमा ३१५ (५६.६५प्रतिशत) छात्रा र २४१(४३.३४प्रतिशत) छात्रहरू रहेका छन् । मौलापुर नगरपालिकाको एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा प्रविष्ट गरिएको तथ्याङ्क अनुसार, शैक्षिक सत्र २०८० मा सबै प्रकारका विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक

बाल विकास तथा शिक्षामा भर्ना भएका बालबालिकाको कुल संख्या ५५६ रहेकोमा दलित बालबालिकाको संख्या १३३ (२३.९२प्रतिशत) रहेको छ, जसमा ७१ (५३.३८प्रतिशत) छात्रा र ६२ (४६.६१प्रतिशत) छात्र छन्। ECED मा सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED GER) 1.40, ECED को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED NER) 1.42, ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये अपाङ्गता भएका बालबालिकाको प्रतिशत 0.36, ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये कम तथा बढी उमेरका बालबालिकाको प्रतिशत 21.1 रहेको छ। यस नगरपालिकामा प्रारम्भिक बाल विकास (ECED) मा, 75प्रतिशत बालबालिकाले सिकाई सामग्री प्राप्त गरेका छन् भने 95प्रतिशत शिक्षक/शिक्षिकाहरूले कम्तिमा १५ दिने तालिम प्राप्त गरेका छन्। खुद भर्ना दर 26.0प्रतिशत रहेको छ भने सहजै देखिने भर्ना दर 32.0प्रतिशत छ। लैङ्गिक समता सूचांक (GER) 1.40 र (NER) 1.42 रहेको छ। दलित बालबालिकाको प्रतिशत 23.92प्रतिशत छ भने अपाङ्गता भएका बालबालिकाको प्रतिशत 0.36प्रतिशत छ। प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा देखिएका यी चुनौतीहरू महत्वपूर्ण छन्।

न्यूनतम मापदण्ड पूरा गर्ने: मौलापुर नगरपालिकामा हाल १८ वटा प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्रहरू सञ्चालनमा छन् तर सबै केन्द्रहरूमा आवश्यक पूर्वाधार, शिक्षण सामग्री, र प्रशिक्षित शिक्षकहरूको व्यवस्था भएको छैन। यसका लागि सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूको सहकार्य आवश्यक छ।

तोकिएको उमेरमा भर्ना गराउने: नेपाल सरकारको रूपमा हेर्दा प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी न्यूनतम मापदण्ड निर्देशिका २०६७ (पहिलो संशोधन(२०७५)) अनुसार ४ वर्ष पुरा गर्ने बालबालिकाहरू बिधाल भर्ना भई शिक्षाको मुलधारमा आउनुपर्ने प्राबधान रहेता पनि अहिले पनि १.५ प्रतिशत बालबालिकाहरू केन्द्रमा भर्ना भएको छैन। अभिभावकहरूलाई बालविकासको महत्त्वबारे सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ। यसले बालबालिकालाई समयमा नै शिक्षामा समावेश गर्न मद्दत पुर्याउँछ।

सहजकर्ताहरूको पारीश्रमिक वृद्धि र क्षमता अभिवृद्धि: हाल मौलापुर नगरपालिकामा संचालित बालविकास केन्द्रको सहजकर्ताहरूको पारीश्रमिक एकदमै न्यून रहेको छ साथै नगरपालिका ले बालविकास केन्द्रहरूको सहजकर्ता हरूलाई क्षमता अविबृदी गर्न सकेको छैन त्यसैले नियमित तालिम तथा कार्यशालाहरूको आयोजना गर्न आवश्यकता रहेको देखिन्छ। यसले उनीहरूको पेशागत विकासमा सहयोग पुर्याउँछ। कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकामध्ये ECED को अनुभव नलिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत जम्मा ६९.४ प्रतिशत रहेको, बाल विकास केन्द्र को ९५ प्रतिशत शिक्षक/शिक्षिकाहरूले १५ दिने तालिम प्राप्त गरेका, बाल विकास केन्द्र उमेर समुहको बालबालिका अहिले पनि २१.१ प्रतिशत शिक्षाको बन्चितिकर्ण मा भएको, बालविकास केन्द्रमा बिधयार्थी र शिक्षकको अनुपात १:३१ जना रहेको जुन नेपाल सरकारको मापदण्ड पुरा नभएको, प्रारम्भिक बाल विकास (ECED) को 75प्रतिशत बालबालिकाले मात्र सिकाई सामग्री प्राप्त गरेको, सहजकर्ताहरूले विद्यालयमा शिक्षकको अभावले अन्य कक्षाहरू पनि सहजिकरण गर्नु पर्ने बालविकास केन्द्रहरूलाई बर्गीकरण गर्न नसक्नु, धेरै बालविकास केन्द्रहरूले सरकारले तोकेका न्यूनतम मापदण्ड पनि पुरा नगर्नु

३.१.३ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका समस्याहरू :

१. प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेका १८ बालविकास केन्द्रको व्यवस्थापन गर्न नसकिनु,
२. प्रारम्भिक बालविकास उमेर समुहका २१.१ प्रतिशत बालबालिकालाई बालविकास तथा शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न नसकिनु,
३. बालविकासमा खुद भर्नादर घटाई कुल भर्नादर बढाउन नसकिनु,
४. बालविकासको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना हुने बालबालिकाको संख्या बृद्धि गर्न नसक्नु,
५. बालमैत्री भौतिक संरचना निर्माण गर्न नसक्नु, राष्ट्रिय मापदण्डका ५ ओटा मध्ये न्यूनतम ३ ओटा सक्षमता पुरा गराउन नसक्नु।
६. बालविकासका सबै सहजकर्ताहरूलाई क्षमता विकासका कार्यक्रम संचालन गर्न तथा टिकाउन नसक्नु, प्रारम्भिक बालहेरचाह, पोषण, सुरक्षा तथा सिकाइका सम्बन्धमा अभिभावक जागरण गर्न नसक्नु,

३.१.४ अवसरहरू

बालविकासका विद्यार्थीहरूलाई प्रत्येक वर्षमा प्रति विद्यार्थी रु.५०० का दरले विद्यालयले अनुदान प्राप्त गरिरहेको र यस कार्यलाई प्रदेश सरकारले पनि जोड दिदै आइरहेको, खाजा कार्यक्रम थप व्यवस्थित हुदै गैरहेको र अभिभावकहरूमा क्रमश ४ वर्ष पछि बालविकासमा भर्ना गर्नु पर्छ भन्ने चेतना बढ्दै जानु, स्थानियसरकाले एन जारी गरी ब्यवस्थापन प्रक्रिया शुरु गर्नु लागायतका गतिविधिले यस क्षेत्रको विकासको अवसर निर्देशिष्ट गर्दछ।

३.१.५ उद्देश्यहरू

१. बालविकास केन्द्रहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड मार्गदर्शक पुस्तिका २०६७ को पहिलो संशोधन २०७५ को मापदण्ड अनुसार बनाएर गुणस्तरीय बनाउनु।

२. ४८ महिना पुरा गरेका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
३. पाठ्यक्रम २०७७ अनुसार ५ वर्षमुनिका बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, संवेगात्मक, संज्ञानात्मक, आध्यात्मिक तथा नैतिक क्षमताको विकास गरी प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास/पुर्व प्राथमिक शिक्षालाई कक्षा १ मा प्रवेशको तयारी गराउनु ।
४. सुरक्षित, बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री, सिकाईमैत्री जस्ता न्युनतम पूर्वाधार तथा सिकाई सक्षमता भएका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रको विकास गर्नु, कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकामध्ये ECED को अनुभव नलिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत जम्मा ६९.४ प्रतिशत रहेको दर घटाउनु,
५. प्रारम्भिक बालविकास उमेर समुहका २१.१ प्रतिशत बालबालिकालाई बालविकास तथा शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने, १८ ओटा बाल विकास केन्द्र लाई राष्ट्रिय मापदण्डका ५ ओटा मध्ये न्युनतम ३ ओटा सक्षमता पुरा गराउने,

३.१.६ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ ।

हाल सञ्चालनमा रहेका बालविकास केन्द्रहरूको भौतिक अवस्था र भौगोलिक अवस्थितिको सर्वेक्षण गरी सुधारका क्षेत्रहरूको पहिचान गरी सुधार गर्ने,

१. सबै बालबालिकाको पहुँच पुगेगरी खानेपानी, शौचालय, सिकाई सामग्री, सिकाइ समय लगायत राष्ट्रिय मापदण्डमा उल्लिखित सुविधाहरू उपलब्ध गराउने,
२. तिनै तहका सरकार विच सहकार्य, समन्वय र सहभागितामा बालविकास केन्द्रहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड पुरा गर्ने गरि पूर्वाधार निर्माण गर्ने,
३. प्रारम्भिक बालविकासमा असमर्थ (फरक क्षमता भएका, अल्पसंख्यक, अतिबिपन्न आदि) बालबालिकालाई बालविकास केन्द्रको पहुँचमा ल्याई कक्षा १ मा भर्ना हुन आवश्यक आधार तयार गर्ने,
४. बालविकास केन्द्रको आवश्यकता र महत्वबारे अभिभावकलाई सचेत गरी प्रत्येक वडामा एउटा बाल विकास केन्द्र संचालन गर्ने, प्रत्येक वडामा बालबालिकाको चौतर्फी विकास र मनोरञ्जनका लागि एउटा बालउद्यान निर्माण गर्ने, सबै सहजकर्ताहरूका लागि क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
५. सबै बालबालिका कक्षा १ देखि १२ सम्मको बिधार्थीलाई ६/६ महिनामा स्वास्थ्य जाच को सुबिधा संचालनमा ल्याउने,

३.१.७ उपलब्धी तथा प्रमुख नतिजाहरू

उपलब्धी

१. ४ वर्ष उमेर पुरा गरेका सबै बालबालिका बालविकास केन्द्रमा भर्ना हुनेछन् ।
२. २ यस योजनाको अन्त्य सम्ममा सबै बालविकास केन्द्रले न्युनतम राष्ट्रिय मापदण्ड पुरा गरेका हुनेछन् ।

प्रमुख नतिजाहरू योजनाको कार्यान्वयनबाट हासिल हुने मुख्य नतिजाहरू तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष २०८०/०८१	२०८१/२०८२	२०८२/२०८३	२०८३/२०८४	२०८४/२०८५	२०८५/२०८६
१.१	ECED केन्द्र/कक्षाहरूमा अध्ययनरत बालबालिकाहरूमध्ये सिकाई सामग्रीको Set प्राप्त गर्ने सङ्ख्या	75	७८	८२	८६	८४	९०
१.२	ECED केन्द्र/कक्षाहरूमा अध्यापनरत शिक्षक/शिक्षिकाहरू मध्ये कमिमा १५ दिने तालिम प्राप्त गर्नेको सङ्ख्या	95	९५	९५.५	९६	९७	९८
१.३	ECED मा खुद भर्ना दर (Enrolment rate of 4-year old children)	26.0	२८	३०	३५	४०	४६
१.४	ECED मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER in ECED)	32.0	३४	३६	३८	४०	४२
१.५	ECED मा सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED GER)	1.40	१.४	१.४	१.३	१.३	१.२
१.६	ECED को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक	1.42	१.४२	१.३८	१.३	१.२६	१.२

	(GPI in ECED NER)						
१.७	ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये दलित बालबालिकाको प्रतिशत	23.92	२४	२५	२६	२७	२८
१.८	ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये कम तथा बढी उमेरका बालबालिकाको प्रतिशत	२१.१	१९	१६	१४	१२	१०

३.१.८ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्डहरू विकास, परिमार्जन तथा प्रबोधीकरण	पटक	०	१	०	०	०	१	१	संघ, प्रदेश र स्थानिय तह
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको नक्साङ्कन गरी पुनर्वितरण तथा नयाँ थप केन्द्रको स्थापना	संख्या	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह
३	विकासका साझेदार, गैर सरकारी संस्था, निजी क्षेत्र तथा समुदायलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा समन्वय, सहयोग, सहकार्य तथा लगानी बढाउन प्रोत्साहन	निरन्तर								स्थानिय तह
४	न्यूनतम मापदण्डअनुसार विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका लागि सुरक्षित तथा अपाङ्ग मैत्री शौचालय सहितको दुई कोठे छुट्टै भवनको व्यवस्था	निरन्तर								स्थानिय तह
५	अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन गर्न वैयक्तिक परिवार सेवा योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन	संख्या	१	१	१	१	१	५	१०	बिधयालय
६	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका बालबालिकाका लागि पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह/बिधयालय
७	सहजकर्ताको योग्यता र क्षमता विकास गर्दै वृत्ति विकासको अवसर मिलाउने	निरन्तर								स्थानिय तह/बिधयालय
८	सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा शिक्षक र बालबालिकाको अनुपात बढीमा १:२५ कायम	निरन्तर								स्थानिय तह/बिधयालय
९	सिकाइ क्रियाकलाप सहजीकरणमा मातृभाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानियभाषाको प्रयोग	निरन्तर								स्थानिय तह/बिधयालय
१०	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रममा अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानियज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने	निरन्तर								स्थानिय तह/बिधयालय

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१. परिचय

आधारभूत शिक्षा भन्नाले प्रारम्भिक बालशिक्षा देखि कक्षा आठ सम्म दिइने शिक्षा हो। विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना २०६६-२०७२ ले विद्यालय शिक्षाको पुनर्संरचना गरेर कक्षा १-८ लाई आधारभूत शिक्षा र कक्षा ९-१२ लाई माध्यमिक शिक्षाको रूपमा परिभाषित गरेपछि विद्यालय शिक्षा हाल दुई तहको भएको छ। प्राथमिक र निम्न माध्यमिक तहलाई मिलाएर बनाइएको आधारभूत तहलाई संविधानको धारा ३१ मा नागरिकको मौलिक हक अन्तर्गत राखिएको छ। गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षाले गरिबी घटाउन मद्दत गर्ने र व्यक्तिको जीवनस्तरमा उल्लेखनीय सुधार ल्याउन सक्ने तथा यसबाट समाज र राष्ट्रलाई नै विकासको पथमा अगाडि बढ्नमा सहयोग हुने कुरा विभिन्न अध्ययन प्रतिवेदनहरूले देखाएका छन् । आधारभूत तहको शिक्षाको महत्वलाई दृष्टिगत गरेर नै यसलाई योजनाबद्ध रूपमा व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउनका लागि मौलापुर नगरपालिकाले यस योजनामा आधारभूत शिक्षा अन्तर्गत कक्षा १ देखि ८ सम्मको शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर तथा समता र व्यवस्थापकीय प्रवन्धको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरि आगामी दश वर्षका लागि यस तहको शिक्षा विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ।

३.२.२. वर्तमान अवस्था

मौलापुर नगरपालिका आधारभूत तहमा जम्मा सामुदियक विद्यालय १२ वटा रहेक छन् जस मध्य आधारभूत बिधालय ६ ओटा रहेका छन् । आधारभूत तहमा सबै प्रकारका विद्यालयहरूमा जम्मा विद्यार्थी संख्या ७३५६ रहेका छन । प्रारम्भिक बाल विकास को अनुभव प्राप्त कक्षा १ मा

भर्ना ३०.६ प्रतिशत रहेको छ । सामुदायिक विद्यालयको आधारभूत तहमा १९.९ प्रतिशत दलित विद्यार्थी रहेका छन् । त्यस्तै तोकिएका क्षेत्रभित्र २२ जनजातिको जम्मा विद्यार्थी ४.७९ प्रतिशत रहेका छन् । त्यस्तै कक्षा दोहर्षाउने विद्यार्थीको संख्या ४४ प्रतिशत रहेका छन् । आधारभूत तहमा कार्यरत जम्मा शिक्षकको संख्या ६४ रहेकोमा स्वीकृत दरबन्दी र राहत दरबन्दी गरि ५८ जना शिक्षक रहेका छन् जस मध्ये महिला शिक्षको संख्या १८ र पुरुष ४० रहेका छन् । त्यस्तै यस तहमा पालिकाबाट २१ जना शिक्षक राखिएका छन् । यस तहको विपन्न तथा साधारण छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थीको संख्या ३५.३ रहेको छ । कक्षा ३ को भाषिक सिप तर्फको सिकाई उपलब्धि ४७.७ प्रतिशत र गणितीय सिपमा ६१.३ प्रतिशत रहेको छ । कक्षा ५ को भाषिक सिप तर्फ का ५६ प्रतिशत र गणितीय सिपमा ६७.५ प्रतिशत सिकाई उपलब्धि रहेको छ । त्यसैगरी कक्षागत न्यूनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत हेर्दा नेपालीमा ५६.६ र गणितमा ४२.९ प्रतिशत सिकाई उपलब्धि रहेको छ । कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुद प्रवेशदर ५३.५ र कुल प्रवेश दर ९७.३ प्रतिशत, प्राथमिक कक्षा १-५ मा खुद भर्नादर ८४.८ र कुल भर्नादर १५२.२ रहेको छ । त्यस्तै आधारभूत पुरा गर्ने दर १०० टिकाउ दर १००.१ प्रतिशत रहेको छ । आधारभूत तह १-८ कुल भर्नादरमा लैङ्गिक समता सुचांक १.१९ , आधारभूत तह १-८ मा कुल भर्नादर १०७.४ प्रतिशत र खुदभर्नादर ९१.२ र आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर १००.१ प्रतिशत र कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पुरा गर्ने दर १०० र लैङ्गिक समता सुचक १.१९ रहेको छ । आधारभूत तह १-८ मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका १.५ प्रतिशत रहेको छ । आधारभूत तह १-८ मा विद्यालय छोड्ने बालबालिकाको दर १.५ प्रतिशत रहेको छ । आधारभूत तह १-८ मा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात ९०:१ रहेको छ ।

३.२.३. समस्या तथा चुनौती

मौलापुर नगरपालिकाको आधारभूत शिक्षा लाई नियालेर हेर्ने हो भने यस पालिका मा निम्न किसिमको चुनौती तथा समस्याहरू रहेको देखिन्छ ।

१. ३०.६ प्रतिशत प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा केन्द्रको अनुभव नलिई कक्षा १ मा भर्ना हुने दर उच्च रहेको हुनु ।
२. आधारभूत तह १-८ मा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात ९०:१ हुनु ।
३. आधारभूत तह १-८ उमेर समूहका १.५ प्रतिशत बालबालिकाहरू विद्यालय बाहिर हुनु ।
४. जम्मा १२ वटा विद्यालयहरू मध्ये न्यूनतम गुणस्तरीय सिकाई मापदण्ड पुरा गरेको १ वटा विद्यालय पनि हुनु ।
५. अपांडमैत्री पूर्वाधारको कमी ।
६. सबै विद्यालयमा SIP निर्माण नभएको ।
७. सबै आधारभूत विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन नभएको ।
८. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि न्यून हुनु ।
९. विद्यार्थीको सिकाइप्रती अभिभावक सचेत नहुनु ।
१०. आधारभूततह बाट माध्यमिकतहमा संक्रमण दर (Transition rate from Basic Level to Secondary Level) ९२.२ प्रतिशत मात्र हुनु,

३.२.४. उद्देश्यहरू

१. निःशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।
२. आधारभूत तहको शिक्षामा सबैको समता मूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु ।
३. सबै बालबालिकाहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल हुने गरी शैक्षिक गुणस्तर निश्चित गर्नु ।
४. आधारभूत तहको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, सिकाइ मैत्री, समावेशी, भय रहित र सुरक्षित बनाउनु ।
५. आधारभूत तहमा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूको संख्या शुन्य बनाउनु ।
६. वर्तमान शिक्षक अनुपात ९०:१ बाट ५०:१ मा ल्याउने ।

३.२.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. आधारभूत तह १-८ मा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात ९०:१ बाट ५०:१ हुनेछ ।
२. आधारभूत तह १-८ उमेर समूहका शत प्रतिशत बालबालिकाहरू विद्यालयमा हुनेछन् ।
३. शत प्रतिशत विद्यालयहरूमा न्यूनतम गुणस्तरीय सिकाई मापदण्ड पुरा गरेका हुनेछ ।
४. शत प्रतिशत विद्यालयहरूमा अपांडमैत्री, छात्रामैत्री र लैङ्गिकमैत्री पूर्वाधारको निर्माण भएका हुनेछ ।
५. आधारभूत तहका बालबालिकाको सिकाई उपलब्धि शत प्रतिशत हुनेछ ।

६. बालिका लक्षित खेलकुद, अतिरिक्त क्रियाकलाप, बालिका मैत्री पोसाक तथा मातृभाषामा आधारित बहुभाषिक शिक्षण विधिमा संचालन हुनेछ ।
७. आधारभूत तहमा गुनासो सुनवाई व्यवस्था लागु गर्ने तथा लैङ्गिक सम्पर्क शिक्षकको व्यवस्थापन कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्रस	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर (NER)	८४.८	८५.७	८६.६	८७.५	८८.४
२	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	११०.७	१११.२	१११.६	११२.	११२.४
३	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा खुद भर्ना दर (NER)	१०१.३	१०५.६	११०.२	११४.९	११९.८
४	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	१०७.४	१०६.८	१०६.२	१०५.७	१०५.१
५	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर (NER)	९१.२	९३.१	९५.१	९७.१	९९.२
६	आधारभूततह (कक्षा १-८) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	१.२	१.२	१.२	१.२	१.२
७	आधारभूततह (कक्षा १-८) को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NER)	१.२	१.२	१.२	१.२	१.२
८	आधारभूततह (कक्षा १-८) मा उमेरगत भर्ना दर (ASER)	९८.५	९८.९	९९.२	९९.६	१००.
९	आधारभूततह (कक्षा १-८) मा बिद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)	१.५	१.१	०.८	०.४	०.
१०	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ सम्म पुग्ने दर (Survival Rate to Grade 8)	१००.१	१०२.६	१०५.२	१०७.८	११०.५
११	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ को अन्त्यसम्म टिक्ने बालबालिकाको दर (Retention Rate at the end of Grade 8)	१००	१०३.	१०६.१	१०९.३	११२.६
१२	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ तथा आधारभूततह (कक्षा १-८) पुरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level:- G1-8)	१००	१०३.२	१०६.४	१०९.८	११३.३
१३	आधारभूततहमा (कक्षा १-८) तोकिएको उमेरसमूह भन्दा कम/बढी उमेर समूहका बिद्यार्थीको प्रतिशत (Percentage of Under and Ove age Children in Basic Level)	१६.२	१३.७	११.२	८.६	६.
१४	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर (NER)	८४.८	८५.७	८६.६	८७.५	८८.४
१५	आधारभूत तह(कक्षा १-५) मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षकको सँख्या	५८	०.	०.	०.	०.
१६	न्यूनतम सिकाइ सवलीकरण मापदण्ड (Minimum Enabling Conditions)पूरा गरेका आधारभूत तहका विद्यालयको सँख्या	३	१.	१.	१.	१.

३.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	विद्यालयनक्षाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	०	१	०	१	०	२	२	संघ, प्रदेश, स्थानिय तह र गैर सरकारी संघसंस्था
२	विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षक भर्ना	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह
३	शिक्षण पेशा विकास तालिम/पूर्णताजगि	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह
४	बालिका लक्षित खेलकुद/मैदान र खेल समायोजीको व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	संघ, प्रदेश, स्थानिय तह र गैर सरकारी संघसंस्था
५	अपाड मैत्री भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	संघ, प्रदेश, स्थानिय तह र गैर सरकारी संघसंस्था
६	आधारभूत तहका छात्राहरूको लागि सेनेटरी पैड व्यवस्थापन (मेसिन)	पटक	०	१	०	०	०	१	१	संघ, प्रदेश, स्थानिय तह र गैर सरकारी संघसंस्था
७	ग्रिन विद्यालयको व्यवस्थापन	निरन्तर								स्थानिय तह/ बिद्यालय
८	उत्कृष्ट शिक्षक प्रोत्साहन कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह
९	पालिका स्तरीय बालिका लक्षित खेलकुद तथा अतिरिक्त क्रियाकलाप संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह
१०	बहुभाषिक शिक्षण विधिको संचालन	निरन्तर								स्थानिय तह
११	सुचना तथा प्रविधिको तालिम संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह
१३	बुक केणर र सिकाइ सामग्रीको व्यवस्थापन	प्रत्येक कक्षा	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह
१४	कक्षागत अभिभावक बैठक गर्ने	निरन्तर								बिध्याले
१५	पुस्तकालय र प्रयोगशालाको व्यवस्थापन	संख्या	०	१	०	०	०	१	१	संघ, प्रदेश, स्थानिय तह र गैर सरकारी संघसंस्था
१६	भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्थापन	संख्या	१	१	१	१	१	५	१०	संघ, प्रदेश, स्थानिय तह र गैर सरकारी संघसंस्था
१७	अनुगमन, मूल्याङ्कन	निरन्तर								

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

नेपालको संविधानले (जारी २०७२) माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकलाई माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ । संविधानले एकातिर विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानिय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र रहने व्यवस्था गरेको देखिन्छ भने अर्कोतिर संघ, प्रदेश र स्थानियसरकारको साझा अधिकारभित्र पनि राखेको छ । संविधानका उल्लेखित प्रावधानहरूले आम नागरिकका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न एकल तथा साझा सूचीका आधारमा तीनै तहका सरकारलाई जिम्मेवार बनाउने स्पष्ट दिशा निर्देश गरेको छ । शिक्षा ऐन २०२८ ले कक्षा ९-१२ सम्मलाई माध्यमिक शिक्षाको रूपमा राखेको छ ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

मौलापुर नगरपालिकामा सामुदायिक विद्यालय १२ वटा मध्ये माध्यमिक तह कक्षा ९ देखि १० सम्म ३ ओटा र कक्षा ११ देखि १२ सम्म ३ ओटा गरी जम्मा ६ ओटा विद्यालयहरू संचालनमा रहेका छन् । यसै गरी जम्मा सामुदायिक विद्यालयमध्ये कक्षा ९ देखि १२ मा प्राविधिक धार सहित सन्चालन गर्ने विद्यालयहरूको सङ्ख्या २ ओटा रहेको छ । भने बिज्ञान बिषय सहितका जम्मा सामुदायिक विद्यालयहरू कक्षा ९ देखि १० मा १ ओटा रहेको छ । सामुदायिक विद्यालयमा माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा १४११ विद्यार्थीहरू रहेका छन् भने सोही अनुरूप माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा ८५२ गरी २२६८ विद्यार्थीहरू अध्ययनरत रहेका छन् । जसमध्ये छात्रा ४१.६२ प्रतिशत र छात्र ५८.३८ प्रतिशत रहेका छन् । मौलापुर नगरपालिकाको माध्यमिक तहको कुल भर्नादर ५८ प्रतिशत र खुद भर्ना दर ३३.६ प्रतिशत रहेको छ । माध्यमिक तह कक्षा (९-

१०) मा कुलभर्ना दर १०५.९ प्रतिशत रहेको छ खुद भर्नादर ६४.१ प्रतिशत छ । त्यसैगरी माध्यमिक तह कक्षा (११-१२) मा कुल भर्ना दर १७.९ प्रतिशत र खुद भर्नादर ८.१ प्रतिशत रहेको छ । । कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा १० सम्म पुगे दर र टिकाउ दर १०० प्रतिशत रहेको छ । माध्यमिक तह कक्षा ९- १० मा विषयगत शिक्षकहरु महिला २ र पुरुष ८ जना गरी जम्मा १० जना रहेको छ भने कक्षा ११ -१२ मा विषयगत शिक्षकहरु पुरुष ६जना गरी जम्मा १६जना रहेको छ । माध्यमिकतह ९कक्षा ९(१०० मा महिला शिक्षक दण् प्रतिशत रहेको छ । माध्यमिकतह कक्षा ११ देखि १२ मा महिला शिक्षक ण् प्रतिशत रहेको छ । माध्यमिकतह कक्षा ९ देखि १२ मा महिला शिक्षक ज़द प्रतिशत रहेको छ । माध्यमिक तह कक्षा ९ देखि १० मा शिक्षक विद्यार्थी शिक्षक अनुपात १:११८ रहेको छ भने कक्षा ११ देखि १२ मा १:२१२ जना रहेको छ ।

माध्यमिक तह सञ्चालन भएका विद्यालयहरु मध्ये श्री जनता मा. बि. विद्यालयमा नर्सको व्यवस्था भएको भए तापनि मापदण्ड अनुरूपको उपचार कक्ष र सोमा चाहिने आवश्यक भौतिक सामग्रीको व्यवस्था छैन । विज्ञान प्रयोगशाला १ वटा माध्यमिक विद्यालय मा सञ्चालन भएको भए तापनि मापदण्ड अनुसार ९० वर्गमिटरको प्रयोगशाला कक्ष हुनुपर्ने र भौतिक विज्ञान प्रयोगशाला, रसायन विज्ञान प्रयोगशाला र जैविक विज्ञान प्रयोगशाला छुट्टा छुट्टै हुनुपर्नेमा सो नभएको अवस्था छ । विज्ञान प्रयोगशालामा आवश्यक प्राविधि कर्मचारी (ल्याब असिस्टेन्ट) को व्यवस्था नभएको । प्रयोगशालामा आवश्यक सामग्री उपलब्धता भए पनि पूर्णता छैन ।

पुस्तकालयको अवस्थामा सबै माध्यमिक विद्यालयमा भएको भए तापनि सो पुस्तकालय कक्ष ९० वर्गमिटरको हुनुपर्नेमा सो नभएको, पुस्तकालयको नियमित सञ्चालनकोलागि आवश्यक पुस्तक तथा एकजना लाइब्रेरियनको व्यवस्था नभएको । सबै माध्यमिक विद्यालयमा कम्प्यूटर ल्याब भए तापनि नियमित सञ्चालन नभएको, पर्याप्त कम्प्यूटर नभएको, भएका कम्प्यूटरहरु मर्मतसम्भार नभएको अवस्थामा रहेको । कम्प्यूटर ल्याब कक्षा ९० वर्गमिटरको हुनुपर्नेमा त्यस्तो व्यवस्था कुनै पनि विद्यालयमा नभएको । कम्प्यूटर शिक्षक दरबन्दी कुनैपनि माध्यमिक विद्यालयमा छैन ।

३.३.३ प्रमुख समस्या र चुनौतीहरू

१. सामुदायिक माध्यमिक बिद्यालयहरूमध्ये कक्षा ९-१० सम्मको अध्यापनको लागि ३ वटा Core Subject:-Maths, Science and English र ५ वटा अनिवार्य बिषयको बिषयगत शिक्षक पूरा गर्ने बिद्यालयहरूको सङ्ख्या ० प्रतिशत त्यसैले विषयगत शिक्षकहरूको अभाव रहेको छ ।
२. सामुदायिक माध्यमिकतहमा (कक्षा ९-१०) कार्यरत शिक्षकहरूमध्ये TPD तालिम पुरा गर्नेको ३३.३ प्रतिशत रहेको र शिक्षकहरूमा तालिमको कमी रहेको छ ।
३. माध्यमिक तह कक्षा ९ देखि १० मा शिक्षक विद्यार्थी शिक्षक अनुपात १:११८ रहेको छ भने कक्षा ११ देखि १२ मा १:२१२ जना रहेको छ बिद्यार्थी अनुपातमा शिक्षकको कमि,
४. आधारभूत र माध्यमिक तहका शिक्षकहरूमध्ये बिद्यार्थीहरूको सिकाई अभिवृद्धीका लागि ICT मा आधारित Online/Offline १ महिने तालिम पुरा गर्ने शिक्षक ० प्रतिशत रहेको,
५. विज्ञान, प्रविधि, र प्रयोगात्मक शिक्षाका लागि आवश्यक कक्ष, उपकरण तथा प्रयोगशालाको अभाव।
६. पुस्तकालय तथा अध्ययन सामग्रीको कमी ।
७. माध्यमिक तहको शिक्षामा बजेटको कमी ।

३.३.४ उद्देश्यहरू

१. ५ वटा अनिवार्य बिषयको बिषयगत शिक्षक पूरा गर्ने बिद्यालयहरूको सङ्ख्या शत प्रतिशत बनाउने,
२. माध्यमिक तह कक्षा ९ देखि १० मा शिक्षक विद्यार्थी शिक्षक अनुपात १:११८ रहेको छ भने कक्षा ११ देखि १२ मा १:२१२ जना रहेको छ त्यसैले बिद्यार्थी र शिक्षकको अनुपात मिलन गर्नु,
३. विज्ञान प्रयोगशाला १ वटा माध्यमिक विद्यालय मा सञ्चालन भएको भए तापनि मापदण्ड अनुसार ९० वर्गमिटरको प्रयोगशाला कक्षा को बेबस्था गर्नु,
४. गुणस्तरीय शिक्षा, विषयगत शिक्षक, दक्ष शिक्षक तथा आवश्यक मानव श्रोत साधनको सुनिश्चितता गर्नु,
५. विधायिकी मापदण्ड अनुरूपको शिक्षक अनुपात कायम गर्नु
६. समावेशी र पहुँचयुक्त शिक्षा प्रवर्द्धन गर्दै सिकाइ क्षति न्यूनिकरण गर्नु,
७. व्यावसायिक र सीपमूलक शिक्षाको व्यवस्था गर्नु,
८. डिजिटल शिक्षा र प्रविधिको साबधनिक पुर्बक प्रयोग गर्नु,

३.३.५ रणनीतिहरू

गुणस्तरीय शिक्षा, दक्ष शिक्षक तथा आवश्यक मानव श्रोत साधनको सुनिश्चितता

१. शिक्षकहरूको पेशागत विकासका लागि नियमित तालिम तथा पुनर्ताजगी कोर्स को बेबस्था गर्ने ।
२. ICT र आधुनिक शिक्षण विधिमा प्रशिक्षित गराउने ।
३. बिद्यार्थी शिक्षक अनुपातका आधारमा दरबन्दी संख्या स्वीकृत गरि माग गर्ने .
४. तत्कालिन अबस्थामा बिद्यार्थी शिक्षक अनुपात कायम गर्न स्वयम् सेवक शिक्षक (पूर्णकालीन) को व्यवस्था गर्ने
५. आंशिक शिक्षक को व्यवस्था (प्राविधिक बिषयहरु , गणित , बिज्ञान , कम्प्युटर , खेलखुद, संगीत , योगा, कृषि , बन आदि)
६. बिद्यालयमा आवश्यक अन्य कर्मचारीहरु (पाले, का स, भान्से, सरसफाईकर्मी, लाइबेरियन, ल्याब पर्सन, का सा , लेखापाल) को बेबस्था गर्ने
७. सिकाई सहजीकरण निरीक्षक तथा प्रशिक्षक
८. एस.ई.ई. तथा कक्षा १२ का नतिजामा उत्कृष्ट प्रदर्शन गर्ने शिक्षकहरूलाई पुरस्कृत गर्ने प्रणाली।

समावेशी र पहुँचयुक्त शिक्षा प्रवर्द्धन

१. विपन्न वर्गका अभिभावकहरूको लागि आयमूलक तालिम र Opportunity cost को व्यवस्थापनका कार्यक्रम ।
२. विपन्न, सिमान्तकृत, दलित, बालिका, र अपांग विद्यार्थीहरूको शिक्षामा सहभागिता बढाउन समुदायस्तरीय अभिमुखीकरण ।
३. सिकाइ क्षति भएका विद्यार्थी र विषयहरूको पहिचान गरी सिकाइ आपुरण कार्यक्रम सन्चालन गर्ने ।
४. अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूको लागि श्रोत कक्षा सञ्चालन गर्ने ।

डिजिटल शिक्षा र प्रविधिको प्रयोग

१. प्रत्येक विद्यालयमा डिजिटल बोर्ड र इन्टरनेट जडान।
२. विद्यार्थी र शिक्षकका लागि कम्प्युटर, प्रोग्रामिङ, सम्बन्धी विशेष तालिम।
३. एक विद्यालय, एक विषय ल्याब अवधारणामा स्रोत साझा गर्ने प्रणालीको विकास।

प्रभावकारी शैक्षिक प्रशासन

१. शिक्षक, अभिभावक, र विद्यार्थीहरूको सहभागिता सुनिश्चित गर्न बैठक र अन्तरक्रिया।
२. विद्यालयको मापनका लागि प्राविधिक टोली खडा गर्ने ।
३. बजेट र कार्यक्रमहरूको नियमित सार्वजनिकरण।

शैक्षिक गुणस्तर बढि गर्ने

१. कक्षा शिक्षक, बिषय शिक्षकबाट पाठ योजना, एकाई योजना , वार्षिक योजना निर्माण गरी योजनाबद्ध सिकाई सहजीकरण ।
२. प्रभावकारी सिकाई , मुल्यांकन र शैक्षिक सुधार योजना
३. प्रत्येक वर्ष शैक्षिक गुणस्तर परिक्षण र पृष्ठपोषण
४. प्रश्नपत्र निर्माण कार्यशाला
५. बिषयगत शिक्षक क्लब गठन तथा संचालन

भौतिक पूर्वाधार

१. आवश्यकताको पहिचान गरि भौतिक पूर्वाधार निर्माण का लागि सिफारिस गर्ने, निर्माण गर्ने
२. राष्ट्रिय विधालय भौतिक निर्माण मापदण्ड अनुसारको आवश्यक पुस्तकालय, मनोरञ्जन कक्ष, कला कक्ष, कम्प्युटर कक्ष , भौतिक विज्ञान, रसायन विज्ञान , जीव विज्ञान प्रयोगशाला , ९० वर्गमिटरको , खाजाघर, बिद्यार्थी संख्याको आधारमा कक्षा कोठा निर्माणका लागि सिफारिस गर्ने, निर्माण गर्ने
३. लैंगिक मैत्री, अपांगमैत्री शौचालय निर्माणका लागि सिफारिस गर्ने, निर्माण गर्ने
४. विपद तथा जोखिम अवस्थामा सुरक्षित र भय रहित सिकाई वातावरण व्यवस्थापन

३.३.६ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि योजनाको कार्यान्वयनबाट माध्यमिक तहमा शिक्षा हाँसिल हुने मुख्य अपेक्षित उपलब्धिहरू बुँदागत रूपमा उल्लेख गरिएको छ । विद्यालयहरूमा दक्ष र प्रशिक्षित शिक्षकहरूको संख्या वृद्धि गर्दै बिद्यार्थी शिक्षक अनुपात कायम भइ प्रभावकारी सिकाई भएको हुनेछ । शिक्षण कार्यमा आधुनिक प्रविधिको प्रयोग बढ्नेछ। विद्यार्थीहरूको शैक्षिक प्रदर्शनमा उल्लेखनीय सुधार भएको हुनेछ । बालिका, दलित, अपांगता

भएका व्यक्तिहरू र अन्य वञ्चित वर्गका विद्यार्थीहरूको विद्यालय भर्ना दर वृद्धि हुनेछ । माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरू स्वरोजगार र सीपमूलक कार्यमा सक्रिय हुनेछन् । स्थानियश्रम बजारका आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न योग्य जनशक्ति उत्पादन हुनेछ । हरित विद्यालयको अवधारणा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वित हुनेछ । फोहोर व्यवस्थापन र वातावरणीय संरक्षणमा विद्यार्थीहरूको सक्रिय भूमिका रहनेछ । विद्यालय व्यवस्थापनमा पारदर्शिता र जवाफदेहिता रहनेछ । विद्यालयहरूको प्रदर्शन मापन र सुधारका लागि नियमित अनुगमन प्रणाली। शिक्षक(अभिभावक संघहरूको सक्रियता र सकारात्मक सहभागिता। विद्यालय पूर्वाधार सुधारमा निजी क्षेत्रको सहयोग ।

३.३.७ नतिजा

योजनाको कार्यान्वयनबाट हाँसिल हुने मुख्य नतिजाहरू तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

क्र.स.	सूचकहरू	आधार वर्ष ((२०८१/८२))	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	६४.१	६९.	७४.२	७९.९	८६.
२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)	१०५.९	१०८.२	११०.५	११२.९	११५.४
३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	०.८	०.८	०.८	०.८	०.८
४	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा १० को अन्त्यसम्म टिक्नेको दर (Retention Rate at the end of Grade 10)	१००.	१०३.५	१०७.	११०.७	११४.६
५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	१००.	१०३.४	१०७.	११०.७	११४.४
६	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा १० तथा माध्यमिकतह (कक्षा १-१०) पुरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level:-G1-10)	१००.	१०३.२	१०६.४	१०९.८	११३.३
७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	१२.५	१२.९	१३.३	१३.७	१४.१

३.३.८ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

योजनाको कार्यान्वयनबाट हाँसिल हुने मुख्य उपलब्धिहरू बुँदागत रूपमा उल्लेख गरिएको छ ।

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक कार्यविधि तयारी	पटक	१					१		नगरपालिका
२	विद्यालयमा नक्शाङ्कन,पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक		१				१		नगरपालिका
३	प्राविधिक धारको शिक्षाको विस्तार	संख्या		१			१			नगरपालिका
४	शिक्षक योग्यताका मापदण्ड र दरबन्दी आधारको पुनरावलोकन	संख्या	१					१		संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका

५	विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी आदी	पटक	४	४	४	४	२	१८		संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
६	नमूना माध्यमिक विद्यालय विस्तार	संख्या	०	१	०	१	०	२		संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
७	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिको प्रयोगमा क्षमता विकास	संख्या	१	१	१	१	१	५		संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
८	विद्यालय पोषण, स्वास्थ्य कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५		संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
९	क्षमतामा आधारित प्र.अ. व्यवस्थापन	पटक	०	१	०	१	०	१		नगरपालिका
१०	प्रकोप प्रति सचेत रहन योजना विकास	संख्या	२	३	२	१	२	१०		नगरपालिका
११	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताका लागि विद्यार्थी पाठ्यपुस्तक	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००		संघ
१२	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस, विद्यार्थी स्टेशनरी इत्यादि वितरण	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००		नगरपालिका
१३	सिकाइ सामग्री व्यवस्थापन	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००		नगरपालिका
१४	कक्षा ९(१२ का छात्राहरूलाई कबलप्लबचथ एबम बितरण	पटक	३	३	३	३	३	२५		
१५	माध्यमिक विद्यालय तहमा पुस्तकालय स्थापना	संख्या	१	१	२	२	२	८		
१६	माध्यमिक विद्यालय तहमा बिज्ञान प्रयोगशाला स्थापना र सन्चालन	संख्या	०	१	१	०	०	२		
१७	प्रा.आ.हरूकालागिकार्यसम्पन्नका आधारमा प्रोत्साहन र नमूना विद्यालय कार्यक्रम सन्चालन भएका विद्यालयमा कार्य सम्पन्नका आधारमा नियुक्त भएका शिक्षकहरूका लागि प्रोत्साहन कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५		
१८	विद्यालयमा छात्रबास सन्चालन कार्यक्रम	संख्या		१	१	१		३		

३.५ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ

३.५.१ परिचय

अनौपचारिक शिक्षा औपचारिक शिक्षाको जननी हो । सिकाइको जन्मदेखि मृत्युपर्यन्तसम्म चलिरहने प्रक्रिया हो । विभिन्न माध्यम र किसिमले जीवनोपयोगी ज्ञान र सीप हासिल गरेर समाजमा आफ्नो उपस्थितिलाई सशक्त बनाउन उपयुक्त शिक्षा अनौपचारिक र औपचारिक माध्यमबाट आर्जन गर्नुपर्ने हुन्छ । समुदायले विभिन्न योग्यता, क्षमता, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक तथा धार्मिक विविधता समिश्रणको प्रतिनिधित्व गर्छन्

। समुदायमा बसेका विभिन्न तप्काका व्यक्तिहरूमा रहेको अन्तर्निहित प्रतिभाको प्रस्फूटन गर्दै उनीहरूको जीवनस्तर उकास्न जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर सुनिश्चित गर्न औपचारिक र अनौपचारिक शिक्षामा राज्यले लगानी गरेको हुन्छ । औपचारिक शिक्षाको निश्चित समयावधिमा हासिल गरेका ज्ञान र सीपले मात्र मानव जीवनलाई सार्थक बनाउन सक्दैन । अनौपचारिक शिक्षाको दायरा र अपरिहार्यताको आधारमा यसको गरीमा बढाउन राज्यको लगानी तथा ध्यान पर्याप्त नभएको वास्तविकता हो । गुणस्तरीय र प्रतिस्पर्धी जीवन बिताउन अनौपचारिक शिक्षाको विकल्प छैन । जीवनपर्यन्त सिकाइको अवधारणा नेपालमा जीवनपर्यन्त सिकाइलाई आधिकारिक रूपमा परिभाषित नगरिएको भए पनि सरकारी नीति तथा योजनालाई आधार मान्दा जीवनपर्यन्त सिकाइ, अनौपचारिक र औपचारिक शिक्षाका माध्यमबाट जीवनभर गरिने सिकाइ हो ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

मौलापुर नगरपालिकाको साक्षरता दर हाल ५६.४ प्रतिशत रहेको छ। यसमा पुरुष साक्षरता दर ६५.३ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ४६.९ प्रतिशत रहेको देखिन्छ, जसले पुरुष र महिलाबीच साक्षरतामा १८.४ प्रतिशत को अन्तर देखाएको छ। यो तथ्यले स्पष्ट रूपमा महिलाहरूको शिक्षामा पहुँच सीमित रहेको र लिङ्गीय असमानता विद्यमान रहेको संकेत गर्दछ। नगरपालिकाको कुल जनसंख्याको ४३.६ प्रतिशत निरक्षर रहेको तथ्यले साक्षरता वृद्धिका लागि थप प्रभावकारी कदम चाल्नु पर्ने आवश्यकता औल्याउँछ। ५ वर्षभन्दा माथि उमेर समूहमा ५६.४ प्रतिशत जनसंख्या मात्र साक्षर छन् भने ४३.२ प्रतिशत निरक्षर छन्। १५ वर्षभन्दा माथिका उमेर समूहमा हेर्दा स्थिति अझ गम्भीर देखिन्छ, जहाँ ४६.६६ प्रतिशत मात्र साक्षर छन् भने ५३.३३ प्रतिशत अझै पनि निरक्षर छन्। युवावर्ग (१५ देखि २४ वर्ष) मा भने तुलनात्मक रूपमा सुधार देखिएको छ, जसमा ७३.३ प्रतिशत साक्षर र २६.७ प्रतिशत निरक्षर छन् । त्यसै १ देखि १२ कक्षा उमेर समूहको बालबालिका बिद्यालय बाहिर रहेको ३५.६ प्रतिशत रहेको छ। यस तथ्यांकले युवा पुस्तामा साक्षरताको पहुँच सुधारिएको भए पनि अन्य उमेर समूहमा शिक्षा क्षेत्रको चुनौती अझै गहिरो रहेको देखाउँछ। अर्थात्, यी आँकडाहरूले मौलापुर नगरपालिकामा साक्षरताका कार्यक्रमहरूलाई थप प्रभावकारी र लक्षित रूपमा सञ्चालन गर्न आवश्यक रहेको र शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गर्न अझ बढी प्रयास गर्नुपर्ने स्पष्ट सन्देश दिन्छ। यि माथि उल्लेखित निरक्षर जनसंख्यालाई साक्षर बनाउने सशक्त माध्यम नै अनौपचारिक शिक्षा अन्तर्गतको साक्षरता, सिपमुलक र आजीवन सिकाइ कार्यक्रम हो तर यसलाई व्यवस्थित गर्ने राष्ट्रिय शिक्षा समता प्रारूप पालिकाको मौजुदा कानुन कार्यान्वयन हुन सकेको छैन । यसलाई व्यवस्थित प्रभावकारी संचालनका लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रबाट मात्रै सम्भव हुने हो। यस मौलापुर नगरपालिकामा २ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र रहेको भए तापनि ती व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन हुन नसकेको देखिन्छ। ४३.६ प्रतिशत निरक्षर जनसङ्ख्यालाई साक्षर बनाउन यस्ता केन्द्रहरूको संख्या र प्रभावकारितामा वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। साथै, सामुदायिक पुस्तकालयहरूको अभावले पनि साक्षरता अभियानमा अवरोध पुगेको देखिन्छ। यस नगरपालिकाले विगतमा प्रौढ शिक्षा, किशोरी शिक्षा, तथा अन्य अनौपचारिक कार्यक्रम सञ्चालन गरेको भए तापनि, हालको तथ्याङ्कले ती कार्यक्रमहरूले पर्याप्त सुधार गर्न नसकेको देखाउँछ। सरकारले अनौपचारिक शिक्षा मार्फत मौलापुर नगरपालिकालाई साक्षर नगरपालिका घोषणा गर्ने लक्ष्य राखेको भए पनि हालसम्म यस क्षेत्रका कार्यक्रम प्रभावकारी बन्न सकेका छैनन् । अनौपचारिक शिक्षा मार्फत व्यक्तिको पढ्न, लेख्न तथा सामान्य गणितीय सीपलाई विकास गर्दै व्यवहारिक ज्ञान र व्यवसायिक सीपमा वृद्धि गर्न सकिन्छ, जसले जीवनस्तरमा सुधार ल्याउँछ। यसलाई थप व्यवस्थित बनाउन र प्रभावकारी बनाउन स्थानिय सरकार संचालन ऐन, २०७४ तथा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र संचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ र अनिवार्य तथा निशुलक शिक्षा ऐन २०७५ बमोजिम कार्यान्वयन गर्न यो विद्यालय शिक्षा योजनाको लक्ष्य रहेको छ ।

३.५.३ चुनौतिहरू

१. सत प्रतिशत नागरिकहरूलाई साक्षर बनाउन न सकेको,
२. सिमान्तकृत समुदायहरूमा आयआर्जन गर्न र निरन्तर शिक्षाको कार्यक्रम संचालन ।
३. ३५.६ प्रतिशत बिद्यालय बाहिर रहेको १ देखि १२ कक्षा उमेर समूहको बालबालिकाहरू लाई शिक्षाको मुलधारमा ल्याउन नसक्नु ।
४. यस नगरपालिका को प्रत्येक वडा हरूमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको स्थापना र प्रभावकारी रूपमा व्यवस्थापन र परिचालन गर्न नसकिएको ।
५. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको प्रभावकारी व्यवस्थापनमा सरोकारवालाहरू विच समन्वय सहकार्यको कमि ।
६. मौलापुर नगरपालिका अन्तर्गत रहेका सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत समुदायमा विभिन्न सिपमूलक तथा आयमूलक कार्यक्रमहरू व्यवस्थापन तथा सञ्चालन र अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ केन्द्र हरू संचालन गर्न नसक्नु,
७. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागि मापदण्डहरू कार्यान्वयन गर्न नसक्नु ।
८. पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा थप सिकाई सामग्रीहरू विकास नहुनु ।
९. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रका सहजकर्ताहरूको क्षमता विकास र आवश्यक वजेटको व्यवस्था नहुनु ।

१०. अनौपचारिक शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत विभिन्न गैह्र सरकारी संघ सस्थाहरुसंग समन्वय गर्न नसक्नु ।

३.५.४ उद्देश्य

१. विद्यालय बाहिर रहेका किशोर र किशोरीलाई अनौपचारिक शिक्षामा सर्वशुलभ पहुँच सुनिश्चित गरि साक्षर पालिका घोषणा गर्ने ।
२. मौलापुर नगरपालिका अन्तर्गत रहेका सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत अनौपचारिक कक्षा र समुदायमा विभिन्न सिपमूलक तथा आयमूलक कार्यक्रमहरु व्यवस्थापन तथा सञ्चालन गर्नु ।
३. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ कार्यक्रमलाई व्यवस्थित गर्नका लागि अनौपचारिक शिक्षा राष्ट्रिय सक्षमता प्रारूपलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु ।
४. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको विकास र विस्तार गरि साक्षरता कार्यक्रमलाई अभियानको रूपमा संचालन गरि साक्षर नगर घोषणा गर्नु ।
५. अनौपचारिक शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत विभिन्न गैह्र सरकारी संघ सस्थाहरुसंग सामान्य गरि अनौपचारिक कक्षा संचालन गर्ने,

३.५.५ रणनीति

१. आवश्यकता अनुसारको सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुको स्थापना र उचित व्यवस्थापन गरिने ।
२. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानियसंघसंस्था, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावकलाई आजीवन शिक्षा र जीवन उपयोगी शिक्षा विकासमा परिचालन गरिनेछ ।
३. सिकारुका आवश्यकता अनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरु र भाषिक विविधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गरि साक्षरता कार्यक्रम संचालन गरिने ।
४. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न बनाउनका लागि प्रविधि, पुस्तकालय र सामुदायिक सूचना केन्द्रसँग जोडने ।
५. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत विभिन्न छोटो अवधिका आय-आर्जन तथा सिपमूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।
६. साक्षरता कार्यक्रम संचालन, व्यवस्थापन, अनुगमन, निरक्षण र प्रमाणिकरणको लागि वडा कार्यालय, वडा समिति र वडा साक्षरता समितिलाई जिम्मेवार बनाइने छ ।
७. सिकाइ हस्तान्तरणका लागि अन्तरपुस्ता बैठक तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम गर्ने छ ।
८. स्थानिय सामुदायिक शिक्षा केन्द्र सहजकर्ताहरुलाई तालिम दिई क्षमता अभिवृद्धी गर्ने छ ।
९. विभिन्न उमेर समूहका जनसंख्याको लागि साक्षरता कार्यक्रम संचालन गरिने र सो का लागि ९ देखि १२ कक्षा विद्यार्थीहरुलाई परिचालन गरिनुका साथै आवश्यकता अनुसार अन्य नविनतम विधिहरु अपनाईने छ ।
१०. विद्यालय बाहिर रहेका किशोर र किशोरीलाई अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट विद्यालयमा भर्ना गरिने छ ।

३.५.६ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. आवश्यकता अनुसारको सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुको स्थापना र उचित व्यवस्थापन गरिने ।
२. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानियसंघसंस्था, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावकलाई आजीवन शिक्षा र जीवन उपयोगी शिक्षा विकासमा परिचालन गरिनेछ ।
३. सिकारुका आवश्यकता अनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरु र भाषिक विविधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गरि साक्षरता कार्यक्रम संचालन गरिने ।
४. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न बनाउनका लागि प्रविधि, पुस्तकालय र सामुदायिक सूचना केन्द्रसँग जोडने ।
५. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत विभिन्न छोटो अवधिका आय-आर्जन तथा सिपमूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।
६. साक्षरता कार्यक्रम संचालन, व्यवस्थापन, अनुगमन, निरक्षण र प्रमाणिकरणको लागि वडा कार्यालय, वडा समिति र वडा साक्षरता समितिलाई जिम्मेवार बनाइने छ ।
७. सिकाइ हस्तान्तरणका लागि अन्तरपुस्ता बैठक तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम गर्ने छ ।
८. स्थानिय सामुदायिक शिक्षा केन्द्र सहजकर्ताहरुलाई तालिम दिई क्षमता अभिवृद्धी गर्ने छ ।
९. विभिन्न उमेर समूहका जनसंख्याको लागि साक्षरता कार्यक्रम संचालन गरिने र सो का लागि ९ देखि १२ कक्षा विद्यार्थीहरुलाई परिचालन गरिनुका साथै आवश्यकता अनुसार अन्य नविनतम विधिहरु अपनाईने छ ।
१०. विद्यालय बाहिर रहेका किशोर र किशोरीलाई अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट विद्यालयमा भर्ना गरिने छ ।

नतिजा

क्रसं	सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०८०	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	बाहिर रहेको बालबालिकाहरु अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट विद्यालयमा भर्ना र कक्षामा निरन्तरता हुने ।	बिद्यालय बाहिर बालबालिका प्रतिशत	३५.६	५	१०	१०	५	५
२	एक वडा एक सामुदायिक सिकाई केन्द्रको विस्तार र संचालन	केन्द्र	२	२	१	२	१	१
३	वडागत रुपमा सामुदायिक पुस्ताकलयको स्थापना	संख्या	०	१	४	४	०	०
४	अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाई सम्बन्धि तथ्यांकहरु अध्यावधिक तथा व्यवस्थित	निरन्तर	०	१	१	१	१	१
५	साक्षर प्रतिशतमा वृद्धि भएको भएको हुने	प्रतिशत	५६.४	६०	७०	८०	९०	१००
६	छोटो अवधिका आयआर्जन तथा सिपमूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन	संख्या	०	२	५	९	९	९
७	बालबालिकाको सामुदायिक सिकाई केन्द्रमा सिकाई निरन्तरता,	निरन्तर	२	४	६	८	९	९
८	सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरु प्राविधिक मैत्र र पुस्ताकलयको स्थापना	संख्या	२	२	२	२	१	०
९	साक्षर नगरपालिका घोषणा	पटक	०	०	०	०	०	१

३.५ ७ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

तलको तालिकामा पालिकाले कार्यान्वयन गर्ने प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	ईकाई	भौतिक लक्ष्य ५ वर्षा					जम्मा	भौतिक लक्ष्य १० वर्षमा	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	निरक्षर र विद्यालय बाहिर रहेको किशोर किशोरीहरुको विवरण संकलन गरि खण्डिकृत रुपमा तथ्यांक तयारी	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	नगरपालिका
२	सामुदायिक सिकाई केन्द्र मार्फत साक्षरता अभिवृद्धी कार्यक्रम संचालन गर्ने	निरन्तर								नगरपालिका/ सामुदायिक सिकाई केन्द्र
३	सामुदायिक सिकाई केन्द्रको विस्तार र सञ्चालन गर्ने	संख्या	२	१	२	१	१	७	१०	नगरपालिका
४	एक वडा एक सामुदायिक पुस्तकालय स्थापना गरि सामुदायिक केन्द्र संग आवद्ध गर्ने	संख्या	२	२	२	१	०	७	१०	नगरपालिका
५	सामुदायिक सिकाई केन्द्र र पुस्तकालयको स्थापना र क्षमता विकासका लागि सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरु तथा सरोकारवालाहरु सँग समन्वय र सहकार्य	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	१०	नगरपालिका
६	आयमुलक तथा सीपमुलक कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	नगरपालिका
७	सामुदायिक सिकाई केन्द्र तथा अन्य संघसंस्था मार्फत वैकल्पिक सिकाई कार्यक्रम संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	नगरपालिका
८	सामुदायिक सिकाई केन्द्रको सहजकर्ताहरुको क्षमता विकास	संख्या	०	१	१	१	१	४	८	नगरपालिका
९	अनौपचारिक शिक्षा राष्ट्रिय सक्षमता प्रारूप कार्यान्वयन	निरन्तर								नगरपालिका
१०	अभिवावक सचेतना तथा परामर्श कार्यक्रम संचालन	वडागत	१	१	१	१	१	५	१०	वडागत

परिच्छेद चारः अन्तर सम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू

४.परिचय

यस परिच्छेदमा खास गरि शिक्षाका क्षेत्रहरूको अन्तर सम्बन्धित विषयहरू जस्तै शिक्षामा समता तथा समावेशीकरणको अभिवृद्धि, विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा र छात्रवृत्ति जस्ता आवश्यकीय सेवाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाका लागि तयारी, विद्यालय भौतिक विकास र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयहरू समावेश गरिएको छ । यसमा उल्लिखित प्रत्येक विषयको अवधारणा तथा विद्यालय शिक्षामा यसको आवश्यकता, विद्यमान अवस्थाको विश्लेषण गरि चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ भने यस योजनामा यस विषयका उद्देश्य, अपेक्षित नतिजा तथा योजना अवधिमा सञ्चालन गरिने मुख्य क्रियालाप तथा लक्ष्यहरू उल्लेख गरिएको छ ।

४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाई सामग्री तथा मूल्याङ्कन

४.१.१. परिचय :

विद्यालय तहको वर्तमान पाठ्यक्रम राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ हो । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ मा विद्यालय तहको शिक्षालाई आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ र माध्यमिक तह ९ देखि १२ गरी दुई तहमा विभाजन गरिएको छ । त्यस्तै प्रारम्भिक बाल कक्षालाई पनि विद्यालय तहमा सामायोजन गरिएको छ । विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा कक्षा १-३ मा एकीकृत पाठ्यक्रम ढाँचा लागु गरिएको छ । कक्षा १-३ को पाठ्यक्रम मुख्यतया: थिम बेसमा आधारित भएको हुँदा सो को मूलमर्म अनुरूप पाठ्यक्रम लागु भएको नभएको सम्बन्धमा नगरले निरन्तर अनुगमन गर्नु पर्ने देखिन्छ । आधारभूत तहमा निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी रूपमा लागु गर्नु जरुरी छ । यस्तै विद्यालय तहको कक्षा १-८ मा विषयगत शिक्षण ढाँचा अनुरूप पठनपाठन हुने व्यवस्था छ भने कक्षा ९-१२ को पाठ्यक्रमलाई भने एकलपथीय ढाँचामा ढालिएको छ । यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने गराउने सवालमा पनि नगरले निरन्तर शैक्षिक कार्यक्रम चुस्त दुरुस्त बनाउनु जरुरी छ । विद्यालय तहको पाठ्यक्रम कार्यान्वयन विशेषतः ९-१२ को ढाँचालाई कार्यान्वयन गर्नमा ठूलो चुनौती देखिन्छ । एकलपथीय विषयगत शिक्षणलाई व्यवस्थापन गर्न पर्याप्त मात्रामा शिक्षक व्यवस्थापन तथा विद्यालयगत रूपमा विविध विषयलाई प्रमुख बनाइ अघि बढ्नु समेत जरुरी देखिन्छ । कक्षा ११-१२ सम्मका विद्यालयहरूलाई स्तरीकृत गर्ने र स्थानियमाग अनुरूपको पाठ्यक्रमलाई प्राथमिकता दिने गरी विद्यालय सञ्चालन गर्नमा सहजीकरण गर्नु पनि आवश्यक छ । प्रत्येक विद्यालयमा सबैजसो विषयका पाठ्यक्रम र शिक्षक निर्देशिका अनिवार्य शिक्षकहरूलाई उपलब्ध गराइ शिक्षण कार्यलाई पूर्णतया पाठ्यक्रममा आधारित बनाउनु जरुरी छ । त्यस्तै बाल विकास कक्षाहरूको सिकाइ व्यवस्थापनलाई पाठ्यक्रम अनुकुलन बनाउन नगरपालिकाले यसलाई मुख्य प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ । आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ सम्म १०० पूर्णाङ्कको स्थानियपाठ्यक्रम मौलापुर नगरपालिकाले निर्माण गरि कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । स्थानियज्ञानको संरक्षण, प्रस्फुटन र विकासका लागि स्थानियपाठ्यक्रमको निर्माण गरी लागु गर्न राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ ले स्थानिय तहलाई निर्देश गरे अनुसार स्थानियआवश्यकतामा आधारित भई यस नगरपालिकाले स्थानिय तहको नेतृत्वमा सरोकारवालाहरूलाई संलग्न गराइ स्थानियपाठ्यक्रम निर्माण गरि कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । विद्यार्थीको सिकाइ मूल्याङ्कनका सवालमा हाल आधारभूत तह कक्षा १-३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ मा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीमार्फत उदार कक्षोन्नति नीति अपनाइएको छ भने आधारभूत तह कक्षा ४-८ मा ५० प्रतिशत बाह्य र ५० प्रतिशत आन्तरिक मूल्याङ्कन गरी अन्तरिम मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । कक्षा ९ देखि कक्षा १२ सम्म बाह्य ७५ प्रतिशत र आन्तरिक २५ प्रतिशत गरि अन्तरिम मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । कक्षा १० र कक्षा १२ को अन्तिम परीक्षा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डको निर्देशन र मापदण्ड बमोजिम प्रदेश र संघले गर्ने गराउने व्यवस्था छ ।

४.१.२. वर्तमान अवस्था

हाल मौलापुर नगरपालिका अन्तर्गत कूल १२ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ अनुसार नगर स्तरीय शैक्षिक गतिविधिहरू सञ्चालन भइरहेका छन् । यस मौलापुर नगरपालिकामा वर्तमानमा हेर्दा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ लाई पूर्णतया सबै विद्यालयमा कार्यान्वयन गरिएको अवस्था छ । यस नगर पालिकामा प्रारम्भिक बालबिकास केन्द्र १८ वटा, आधारभूत विद्यालय कक्षा १ देखि ५ सम्म ४ वटा, त्यस्तै आधारभूत विद्यालय कक्षा १ देखि ८ सम्म ६ वटा, माध्यमिक विद्यालय कक्षा १ देखि १२ सम्म ६ वटा कूल १२ वटा विद्यालयहरूमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ पूर्ण रूपमा कार्यान्वयनमा रहेको साथ साथै स्थानियपाठ्यक्रम पनि कार्यान्वयन भैरहेको अवस्था छ । निजी स्तरमा सञ्चालित विद्यालयहरूले राष्ट्रिय पाठ्यक्रमद्वारा स्वीकृत आपूm अनुकुलन शिक्षण सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन गरेका छन् ।

सबैजसो विद्यालयहरूमा स्थानियपाठ्यक्रमको ठाउँमा ऐच्छिक अंग्रेजी वा कम्प्युटर विषय पढाइहेको देखिन्छ छ । विद्यार्थी मूल्याङ्कनको सम्बन्धमा नगर स्तरीय परीक्षा समिति गठन गरी नगरको शैक्षिक तालिका बमोजिम विद्यालयमा परीक्षाहरू संचालन गरिदै आएका छन् । गत वर्ष कक्षा ८ अर्थात् आधारभूत तहको अन्तिम परीक्षा तथा मूल्याङ्कन कार्यमा विद्यार्थीहरूको उत्तरपुस्तिकासमेत नगरमा केन्द्रित गरी परीक्षण गरिएको थियो । कक्षा १ देखि ८ सम्म अनिवार्यतः लागु गर्नु पर्ने स्थानियपाठ्यक्रम निर्माण र लागु गर्न सान्दर्भिक योजना आवश्यक देखिन्छ । यस कार्यमा स्थानियस्तरका विविधतालाई संवोधन गर्ने तथा समावेशिताको सम्पूर्ण पक्षलाई ध्यान पुर्याउनु जरुरी छ । योजना निर्माण र कार्यान्वयनको तहमा अपाङ्ग, दलित, सिमान्तकृत, लैङ्गिक आदिवासी जनजातीय समावेशिता हुने गरी व्यवहारिक योजना बनाउनु आवश्यक देखिन्छ । नगरका विद्यालयहरूमा शिक्षण सिकाइका नियमित कार्यक्रमहरू सामान्यतया अघि बढिरहेको छ । पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन ढाँचा बारे निरन्तर शिक्षकहरूलाई प्रबोधिकरण कार्यक्रम प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्न नसकिएको देखिन्छ यसको प्रमुख कारण भने बजेट तथा नगर शिक्षा योजनाबारे विस्तृत रूपमा कार्यक्रम निर्माण गर्न नसक्नु नै देखिन्छ । यस सन्दर्भमा नगर स्तरीय शैक्षिक कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी बनाउन नगरले स्पष्ट रूपमा नगर शिक्षा योजना निर्माण गरी लागु गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

४.१.३. पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कनमा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरू:

१. प्रारम्भिक बालविकास र विद्यालयहरूमा पाठ्यक्रमको उपलब्धता र प्रयोगको सुनिश्चता नहुनु
२. सबै शिक्षकहरूमा विषयगत शिक्षक निर्देशिका उपलब्धता र प्रयोगको सुनिश्चितता नहुनु,
३. निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणाली तथा थिम बेसमा आधारित पाठ्यक्रम पूर्णतया लागु गर्न सबैजसो विद्यालयका शिक्षकहरूमा प्रबोधिकरण नहुनु
४. प्रारम्भिक कक्षाहरूमा आवश्यकता अनुसार मातृभाषा, स्थानियभाषा, बहुभाषा प्रयोगको अवस्था प्रभावकारी नभएको ।
५. सिकाइ सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्नुपर्ने आवश्यकता ।
६. स्थानिय पाठ्यक्रम निर्माण, कार्यान्वयन तथा मूल्याङ्कनमा स्थानिय तहको अर्थपूर्ण सहभागिता नहुनु ।
७. स्थानियपाठ्यक्रमको कार्यान्वयनको लागि शिक्षक व्यवस्थापन तथा क्षमता विकास नहुनु ।
८. विपत तथा महामारीको समयमा पाठ्यक्रममा उल्लेख न्यूनतम उपलब्धि हाँसिल गराउने सवालमा सिकाइ आपुरण कार्यक्रम कार्यान्वयन नहुनु
९. कक्षाकोठाहरूमा न्यूनतम सिकाइ मापदण्ड अनुसारको सिकाइ कुनाहरूको व्यवस्थापन नहुनु,
१०. पाठ्यपुस्तकलाई नै पाठ्यक्रमको रूपमा बुझ्ने प्रवृत्ति हुनु,

४.१.४ उद्देश्य

१. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ को मर्म अनुरूप कक्षा १ देखि ३ सम्मको एकीकृत पाठ्यक्रमलाई पूर्ण रूपमा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने,
२. कक्षा १ देखि ७ सम्मको निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने,
३. प्रत्येक बालविकास केन्द्र र विद्यालयहरूमा पाठ्यक्रमको उपलब्धता र प्रयोगको सुनिश्चितता गर्ने
४. पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयन र अनुगमनका लागि नयाँ नयाँ ढाँचाको खोज र अनुसन्धान गर्ने,
५. पाठ्यक्रमको कार्यान्वयनमा सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउने र विषयवस्तुलाई अन्तरसम्बन्धित गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,
६. सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको व्यवस्था गर्नु,
७. विपत तथा महामारीको समयमा विशेष रूपमा सिकाइ आपुरण योजना कार्यान्वयन गर्नु,

४.१.५ रणनीतिहरू

उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ ।

१. सबै विद्यालयका शिक्षकहरूलाई पाठ्यक्रम तथा शिक्षक निर्देशिका उपलब्ध गराउने ।
२. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारिताका साथ कार्यान्वयन गर्ने ।
३. आधारभूत तहको कक्षा ५ र ८ को वार्षिक परीक्षालाई पालिका स्तरीय बनाइ सुधार गर्ने ।
४. वैज्ञानिक र व्यवहारिक स्थानियपाठ्यक्रम विकास प्रक्रियालाई अबलम्बन गरी परीक्षणका रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइने र प्रभावकारिताका आधारमा निरन्तरता प्रदान गरिने ।

५. प्रारम्भिक कक्षाहरूमा पाठ्यक्रम अनुरूपको सिकाइ सहजीकरणका निम्ति आवश्यकता अनुसार मातृभाषा, बहुभाषा र स्थानियभाषालाई प्राथमिकता दिइने
६. अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको सिकाइ अवसर वृद्धि गर्न सिकाइ सामग्रीलाई ब्रेल लिपिमा तयार गर्ने र श्रव्यदृश्यमा आधारित साङ्केतिक भाषाका शैक्षिक सामग्रीहरूको विकास र प्रयोगलाई प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
७. स्थानियपाठ्यक्रम कार्यान्वयको सवालमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रमको ढाँचा अनुरूप कक्षा १-३ मा शतप्रतिशत आन्तरिक मूल्यांकन तथा कक्षा ४-८ मा ५० प्रतिशत निरन्तर मूल्यांकन र ५० प्रतिशत आन्तरिक मूल्यांकन मार्फत विशेष ढाँचा निर्माण गरी सूचकमा आधारित बनाउने ।
८. विपद् तथा महामारीको समयमा विशेष रूपमा सिकाइ आपुरण योजना कार्यान्वयन कार्यक्रम निर्माण गर्ने ।

४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

अपेक्षित उपलब्धि

राष्ट्रिय पाठ्यक्रमको कार्यान्वयनमा विशेषतः एकीकृत पाठ्यक्रम, निरन्तर मूल्याङ्कन, विशेष सिकाइ क्षेत्र (थिम बेस) अन्तर्गतको शिक्षण सिकाइ व्यवस्थापन प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।

४.१.६ अपेक्षित नतिजा

१. सबै विद्यालय र बाल विकास केन्द्रमा पाठ्यक्रम र शिक्षक निर्देशिका उपलब्ध भएको र प्रयोगमा आएको हुने
२. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप बमोजिम शैक्षिक गतिविधिहरू तथा मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी र व्यवस्थित हुने,
३. प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा देखि आधारभूत तहमा आवश्यकता अनुसार मातृभाषा र स्थानियभाषा प्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण हुने ।
४. शिक्षण सिकाइको मूल्याङ्कन प्रभावकारी र व्यवस्थित हुने ।
५. शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप बालमैत्री, अपाङ्ग मैत्री तथा स्थानियरूपमा सन्दर्भ सापेक्ष र प्रभावकारी हुने ।
६. प्रत्येक विद्यालयमा प्रत्येक विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि अनिवार्य कार्य विवरण फायल खडा भएको हुने ।

४.१.७ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

तलको तालिकामा पालिकाले कार्यान्वयन गर्ने प्रमुख क्रियाकलाप र वार्षिक लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ

क्र स	प्रमुख क्रियाकलापहरू	ईकाइ	भौतिक लक्ष्य						भौतिक लक्ष्य १० वर्ष मा	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६को प्रभावकारी कार्यान्वयन लागि अभिमुखीकरण	विद्यालय संख्या	१२	१२	१२	१२	१२	१२	१२	संघ/स्थानीय तह/बिधायल
२	स्तरीकृत प्रश्न निर्माण कार्यशाला	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह
३	एकीकृत पाठ्यक्रम तथा निरन्तर मूल्याङ्कन सम्बन्धी क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह
४	उत्कृष्ट विद्यालय, शिक्षक, विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह
५	स्थानियपाठ्यक्रमको कार्यन्वयन	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह/बिद्यालय

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

शिक्षण सहजीकरण प्रक्रियामा शिक्षकको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ । शिक्षक र विद्यार्थीबीचको अन्तरक्रियाले सिकाइको गुणस्तर निर्धारण गर्दछ । शिक्षकले अध्यापन गराउने विषयवस्तुको गहन ज्ञान लिनु आवश्यक छ । उनीहरूले समावेशी कक्षा व्यवस्थापन गर्दै विद्यार्थी, अभिभावक, र अन्य शिक्षकहरूसँग प्रभावकारी सञ्चार र सहकार्य गर्नुपर्छ । गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेशाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुनुपर्छ । शिक्षकले शैक्षणिक योजना निर्माण, शैक्षणिक सामग्री संकलन तथा निर्माण, र

प्रभावकारी विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्न सक्नुपर्छ । नेपालमा विद्यालय तहको शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, समता, सान्दर्भिकता, र सुशासन प्रवर्धनका लागि शिक्षक व्यवस्थापन र पेशागत क्षमता अभिवृद्धिलाई उच्च प्राथमिकता दिइएको छ । शिक्षण पेशालाई रोजाइको पेशाका रूपमा विकास गर्ने, शिक्षक तयारी गर्ने, कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइलाई गुणस्तरयुक्त बनाउने, र शिक्षक पेशागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउने कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको छ।

हाल मौलापुर नगरपालिकामा १२ ओटा सामुदायिक विद्यालय र १८ ओटा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र संचालनमा रहेका छन्। यस नगरपालिकाले शैक्षिक गतिविधिहरूको व्यवस्थापन शिक्षक सेवा आयोग नियमावली, २०५७ अनुसार गर्दै आएको छ। शिक्षक हुनका लागि शिक्षण अनुमति पत्र अनिवार्य छ, स्थायी शिक्षक हुन शिक्षक सेवा आयोगको परीक्षा उत्तीर्ण गर्नुपर्छ, बहुवाका लागि निश्चित मापदण्ड पूरा गर्नुपर्छ, र पेशा तालिम पूरा गरेको हुनुपर्छ आदि लाई आधार मानि शैक्षिक गतिविधि संचालन गर्दै आइरहेको छ। नगरपालिकाले शिक्षक व्यवस्थापन अन्तर्गत दरबन्दी सिर्जना, रिक्त स्थानको पहिचान, पदपूर्ति, माग प्रतिशत निर्धारण, दरखास्त आव्हान तथा संकलन, जाँच तथा स्वीकृति, परीक्षा सञ्चालन (लिखित, मौखिक, प्रयोगात्मक), उम्मेदवारहरूको मूल्याङ्कन तथा छनोट, नतिजा प्रकाशन, सूचना प्रकाशन, नियुक्तिका लागि सिफारिस, नियुक्ति पदस्थापन शिक्षक व्यवस्थापन र विकास कार्यमा नगरपालिका ले गर्दै आइरहेको छ। यस नगरपालिका मा शिक्षकको अवस्था हेर्ने हो भने प्रारम्भिक बालविकास शिक्षक (ECED) मा २४ जना रहेको छ भने आधारभूत तहको शिक्षक (Lower Basic (G1-5) सम्म महिला २७ जना र पुरुष ५७ जना गरि जम्मा ८४ जना रहेको छ। आधारभूत तहको शिक्षक Upper Basic (G 6-8) सम्म महिला ४ जना र पुरुष ६ जना गरि जम्मा १० जना रहेको छ। यसैगरी माध्यमिक तहको शिक्षक (Secondary (G 9-10) सम्म महिला ० जना र पुरुष ८ जना गरि जम्मा ८ जना रहेको छ र माध्यमिक तहको शिक्षक Secondary (G 11-12) सम्म महिला ० जना र पुरुष २ जना गरि जम्मा २ जना रहेको छ। यस नगर पालिकामा महिला ५५ जना र पुरुष ७३ जना गरि जम्मा १२८ जना शिक्षकहरु रहेका छन्।

शिक्षासम्बन्धी तालिम प्राप्त शिक्षक सङ्ख्या															
सामुदायिक बिद्यालयमा कार्यरत शिक्षकमध्ये TPD तालिम (TPD को कुनै पनि Phase को तालिम लिएको) लिएको शिक्षक सङ्ख्या	0	0	0	0	0	0	0	5	5	0	6	6	0	0	0
CLC मा कार्यरत सहयोगी कार्यकर्ता/शिक्षक सङ्ख्या (Facilitators/Teacher)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
बैकल्पिक बिद्यालय र प्रौढ बिद्यालयमा कार्यरत सहयोगी कार्यकर्ता/शिक्षक (Facilitators/Teacher) सङ्ख्या	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
खुल्ला बिद्यालयमा (Open school) कार्यरत सहयोगी कार्यकर्ता/शिक्षक (Facilitators/Teacher) सङ्ख्या	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

यस नगरपालिकामा महिला शिक्षकहरूको अनुपात हेर्दा, आधारभूत तह (कक्षा १-५): महिला शिक्षकहरूको प्रतिशत 32.7प्रतिशत छ। आधारभूत तह (कक्षा ६-८): महिला शिक्षकहरूको प्रतिशत 11.1प्रतिशत छ। आधारभूत तह (कक्षा १-८): महिला शिक्षकहरूको प्रतिशत 29.7प्रतिशत छ। माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०): महिला शिक्षकहरूको प्रतिशत 20.0प्रतिशत छ। माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२): महिला शिक्षकहरूको प्रतिशत 0.0प्रतिशत छ। माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२): महिला शिक्षकहरूको प्रतिशत 12.5प्रतिशत छ। यस नगरपालिका मा सामुदायिक बिद्यालयमा स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा तहगतरूपमा कार्यरत शिक्षक र बिद्यार्थीको अनुपात (STR) हेर्दा बालविकास तथा पूर्व प्र.बि.मा (ECED) मा १:31, आधारभूततह (कक्षा १-५) मा १ :90, आधारभूततह (कक्षा ६-८) मा १ :326, माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०) मा १:118 र माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२) मा १ : 218 रहेका छन्।

क्र स	तहगत शिक्षकहरू को अनुपात	प्रतिशत
१	आधारभूततह (कक्षा १-५) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	32.7
२	आधारभूततह (कक्षा ६-८) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	11.1
३	आधारभूततह (कक्षा १-८) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	29.7
४	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	20.0
५	माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	0.0
६	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	12.5
सामुदायिक बिद्यालयमा स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा तहगतरूपमा कार्यरत शिक्षक र बिद्यार्थीको अनुपात (STR)		
७	बालविकास तथा पूर्व प्र.बि. मा (ECED)	31
८	आधारभूत तह (कक्षा १-५)	90
९	आधारभूत तह (कक्षा ६-८)	326
१०	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०)	118
११	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२)	218

४.२.२ समस्या तथा चुनौतिहरू

महिला शिक्षकहरूको अनुपात: आधारभूत तह (कक्षा १-५): 32.7प्रतिशत , आधारभूत तह (कक्षा ६-८): 11.1प्रतिशत , आधारभूत तह (कक्षा १-८): 29.7प्रतिशत , माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०): 20.0प्रतिशत , माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२): 0.0प्रतिशत , माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२): 12.5प्रतिशत रहेको छ त्यसैले महिला शिक्षकको संख्या बढाउनु पर्ने देखिन छ

१. शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात (STR): बालविकास तथा पूर्व प्र.बि.मा (ECED): १:३१, आधारभूत तह (कक्षा १-५): १:९०, आधारभूत तह (कक्षा ६-८): १:३२६, माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०): १:११८, माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२): १:२१८ रहेको छ । यस कारण यस पालिका मा शिक्षक भर्ना प्रक्रिया मा जोड दिनुपर्ने देखिन छ ।
२. सामुदायिक बिद्यालयमा कार्यरत शिक्षकमध्ये TPD तालिम (TPD को कुनै पनि Phase को तालिम लिएको) लिएको शिक्षक नहुनु ।
३. CLC मा कार्यरत सहयोगी कार्यकर्ता/शिक्षक (Facilitators/Teacher) नहुनु ।
४. बैकल्पिक बिद्यालय र प्रौढ बिद्यालयमा कार्यरत सहयोगी कार्यकर्ता/शिक्षक (Facilitators/Teacher) नहुनु ।

।

४.२.३ उद्देश्यहरु

१. तहगत रुपता महिला शिक्षकहरुको अनुपात आधारभूत तह (कक्षा १-५): ३२.७ प्रतिशत , आधारभूत तह (कक्षा ६-८): ११.१ प्रतिशत , आधारभूत तह (कक्षा १-८): २९.७ प्रतिशत , माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०): २०.० प्रतिशत , माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२): ०.० प्रतिशत , माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२): १२.५ प्रतिशत रहेकोले २० प्रतिशत ले बृद्धि गर्नु,
२. तहगत रुपमा शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात (STR): बालविकास तथा पूर्व प्र.बि.मा (ECED): १:३१, आधारभूत तह (कक्षा १-५): १:९०, आधारभूत तह (कक्षा ६-८): १:३२६, माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०): १:११८, माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२): १:२१८ रहेकोले शिक्षक बेबस्थापन र भर्ना मा जोड दिनु,
३. पेसागत सहयोग र शिक्षक विकास तालिम को बेबस्था गर्ने,
४. समुदयिक सिकाई केन्द्रलाई बेबस्ति गर्न सहजकर्ता भर्ना र बेबस्थापन मा जोड दिने,
५. निरक्षरको संख्या १.५ प्रतिशत रहेको ले बैकल्पिक बिद्यालय र प्रौढ बिद्यालयको बेबस्थापन र कार्यरत सहयोगी कार्यकर्ता/शिक्षक विकास गर्ने,

४.२.४ रणनीतिहरु

१. तहगत रुपता महिला शिक्षकहरुको अनुपात आधारभूत तह (कक्षा १-५): ३२.७ प्रतिशत , आधारभूत तह (कक्षा ६-८): ११.१ प्रतिशत , आधारभूत तह (कक्षा १-८): २९.७ प्रतिशत , माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०): २०.० प्रतिशत , माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२): ०.० प्रतिशत , माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२): १२.५ प्रतिशत रहेकोले २० प्रतिशत ले बृद्धि गर्नु,
२. तहगत रुपमा शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात (STR): बालविकास तथा पूर्व प्र.बि.मा (ECED): १:३१, आधारभूत तह (कक्षा १-५): १:९०, आधारभूत तह (कक्षा ६-८): १:३२६, माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०): १:११८, माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२): १:२१८ रहेकोले शिक्षक व्यवस्थापन र भर्ना मा जोड दिनु,
३. पेसागत सहयोग र शिक्षक विकास तालिम को बेबस्था गर्ने,
४. समुदयिक सिकाई केन्द्रलाई व्यवस्थित गर्न सहजकर्ता भर्ना र बेबस्थापन मा जोड दिने,
५. निरक्षरको संख्या १.५ प्रतिशत रहेको ले बैकल्पिक बिद्यालय र प्रौढ बिद्यालयको बेबस्थापन र कार्यरत सहयोगी कार्यकर्ता/शिक्षक विकास गर्ने,

४.२.५ नतिजा

योजनाको कार्यान्वयनबाट हाँसिल हुने मुख्य नतिजाहरु तलको तालिकामा उल्लेख गर्ने । उदाहरणका लागि

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको संख्या	२४					
२	आधारभूत तहमा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक(प्रतिशत)	१४	१०४	११४	१२४	१३४	१४४
३	माध्यमिक तह(कक्षा ९-१२) मा कार्यरत न्यूनतम योग्यता तथा तालिम प्राप्त शिक्षक(प्रतिशत)	१०	१५	२०	२५	३०	३५
४	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली लागु भएका विद्यालय	०	१	२	४	४	५
५	सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरु मा सहजकर्ता बेबस्थापन गर्ने	०	२	०	०	०	०
६	अनौपचारिक सिकाई कक्षाहरु संचालन	०	१०	२०	३०	४०	०
७	सामुदायिक बिद्यालयहरुमध्ये आधारभूततहमा (कक्षा ६-८)	०	१२	१२	१२	१२	१२

	सम्म) अध्यापनको लागि Maths, Science and English बिषयको बिषयगत शिक्षक पूरा गर्ने बिद्यालयहरूको सङ्ख्या						
--	--	--	--	--	--	--	--

४.२.६ प्रमुखक्रियाकलाप र लक्ष्य

तलको तालिकामा पालिकाले कार्यान्वयन गर्ने प्रमुखक्रियाकलापर वार्षिक लक्ष्य उल्लेख गर्ने । उदाहरणका लागि

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	शिक्षकनियुक्ति	संख्या	१०	१०	१०	१०	१०	५०	१००	संघ/प्रदेश/स्थानिय तह
२	अनौपचारिक सिकाई कक्षाहरू संचालन	वडा/कक्षा	९	९	९	९	९	९	९	स्थानिय तह
३	विद्यालयमा आधारित शिक्षक पेसागत सहयोग	निरन्तर /बिध्याले	१२	१२	१२	१२	१२	१२	१२	स्थानिय तह

४.३ शैक्षिक समता र समावेशिकरण

४.३.१ परिचय

विभिन्न कारणले शिक्षाको मूलप्रवाहीकरणबाट बञ्चित विभिन्न वर्ग, जाति, लिंग, भाषा, फरक क्षमता भएका विद्यालयका बालबालिकालाई बहुभाषिक र स्थानियभाषाको माध्यबाट शिक्षा प्रदान गर्नु आवश्यक हो । नेपालको संविधानको प्रस्तावनामा समेत नेपाली शिक्षालाई समतामूलक र समावेशी बनाउने अठोट गरिएको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति-२०७६, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन-२०७५, ले नेपालको तिनवटै सरकारलाई अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा आर्थिक सामाजिक रुपमा पछाडि परेका सिमान्तकृत समुदायलाई छात्रवृत्ति तथा नेपाल सरकारले तोकिए बमोजिमको शैक्षिक संस्थाबाट निःशुल्क रुपमा विद्यालय उच्च शिक्षा र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक शिक्षा उपलब्ध गराउने प्रावधान सहित जिम्मेवारी तोकिएको छ । एकीकृत क्षमता र नीति-२०७९ कार्यान्वयनबाट बहु-वञ्चितिकरणमा परेका बालबालिकाहरूलाई थप सहयोग सहित शैक्षिक अवसरको व्यवस्था गरिएको छ । अशक्त अपाङ्ग, अनाथ, फरक क्षमता भएका बालबालिकाका लागि आवाससहितको विद्यालय शिक्षा प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ, आर्थिक रुपले विपन्न बालबालिकाका लागि आर्थिक सहयोग कार्यक्रम कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

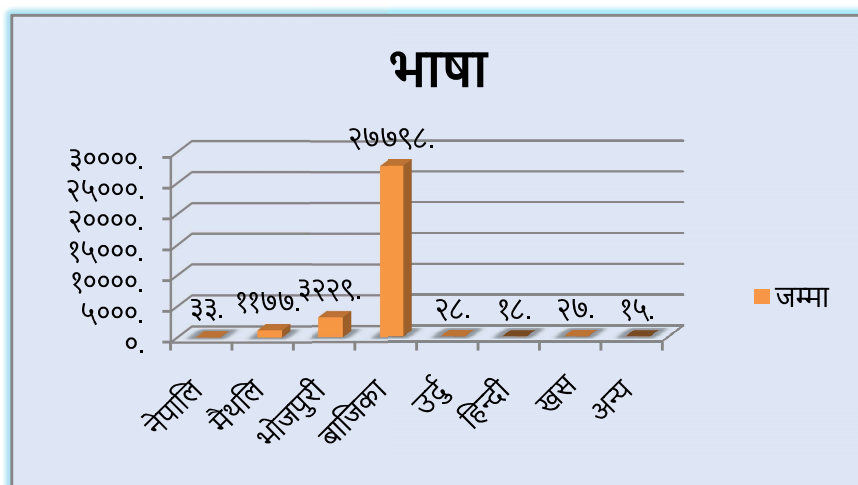
मौलापुर नगरपालिका सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक विविधता भएको स्थानिय तह हो । यहाँ विभिन्न जातजातिका फरक फरक संस्कार, संस्कृति, रीतिरिवाज एवम् प्रचलनहरू रहेका छन् । यस नगरपालिकामा यादव, राई, तत्मा, मुस्लिम, तेली, दनुवार, चमारःहरिजनःराम, धानुक, धोबि, खत्वे, केवत, मल्लाह, मुसहर, हलुवाई, दुसादःपासवानःपासी, सुढी, हजाम/ठाकुर, तराई अन्य, बरही, सोनार, कथबनियाँ, कर्मी, बाँतर/सरदार, कल्वार, राजधोब, सुनुवार, क्षेत्री, संयासी, नेवार, ब्राहमिन-पहाडी, शेर्पा, माली, क्यास्थ, कामी, डोम, माझि, कोइरी/कुसुवाहा, ब्राहमिन-तराई, दमाई/धोली, राई आदि गरी जम्मा ३२ प्रकारको जातजातिहरू बसोवास गरेको छ, भने यस नगरपालिकामा बाहिरी देशबाट आएर पनि बसोवास गर्ने मानिसहरूपनि रहेको छ । जस मध्ये यादव समुदायको मानिसहरू २६.२२ प्रतिशत रही बहुल्यता रहेको देखिन्छ भने सब भन्दम कम शोर्प समुदायको ०.०५ प्रतिशतको मानिसहरूको बसोबास रहेको देखिन्छ ।

जात जाती	जम्मा	प्रतिशत	जात जाती	जम्मा	प्रतिशत
ब्राह्मण - पहाड	४९.	०.२	धोबी	१७०६.	५.३
मुस्लिम	४७८.	१.५	तत्मा	४६७.	१.४
यादव	८४७७.	२६.२	लोहार	१०४१.	३.२
तेली	२३४६.	७.३	बाराई	४१५.	१.३
चमार/हरिजन/राम	१२६४.	३.९	बिन	१५०३.	४.७
कोइरी/कुशवाहा	१६०८.	५.	नुनिया	७१७.	२.२

कुर्मी	२८०९.	८.७	सोना	२२२.	०.७
सन्यासी/दशनामी	९४.	०.३	कुम्हार	१००४.	३.१
दुसध/पासावन/पसी	६३८.	२.	कहार	११३.	०.४
मल्लहा	३७.	०.१	कायस्थ	११४.	०.४
कथाबनिया	४७.	०.२	माली	२६२.	०.८
ब्राह्मण - तराई	५८२.	१.८	धुनिया	८९.	०.३
कलवार	१३१५.	४.१	डोम	८०.	०.३
कानु	४०५०.	१२.५	रौनियार	६२.	०.२
कुमल	८८.	०.३	बनियान	२४.	०.१
हजम/ठाकुर	५४६.	१.७	अरू	४३.	०.१
शेर्पा	१६.	०.१	विदेशी	१९.	०.१

(स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)

यस नगरपालिकालाई भाषिक रूपमा हेर्ने हो भने, यहाँ मैथली, उर्दु, नेपाली, भोजपुरी, बज्जिका, हिन्दी आदी भाषा बोलिन्छन् । अनेकताबीच एकता कायम भएको छ । भाषिक रूपमा यस नगरपालिकामा बज्जिका बोल्ने मानिसको बाहुल्यता रहेको छ अर्थात ८६ प्रतिशत मानिसले बज्जिका बोल्छ भने सब भन्दा कम मात्रामा ०.१० प्रतिशत मानिसले नेपाली भाषा बोल्न प्रयोग गर्दछ । यद्यपी भाषामा विविधता भएता पनि सामाजिक सद्भाव, सहयोग, सहकार्य, सह-अस्तित्व, सहिष्णुता, मेलमिलाप कायम भएको छ ।

(स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)

यस नगरपालिकामा अपाङ्गता भएको व्यक्तिलाई हेर्ने हो भने राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को अनुसार शारीरिक, आँखा कम देखिने, आँखा सम्बन्धि अपाङ्गता, कान सम्बन्धि अपाङ्गता, बोलाई सम्बन्धि, बौद्धिक, सुस्मोनीस्थिती र बहु अपाङ्गता भएको व्यक्ति रहेको देखिन्छ । जम्मा ३२,३२५ जनसङ्ख्या मध्ये १.४४ प्रतिशत अपाङ्गता भएको व्यक्ति रहेको छ भने सो मध्ये विद्यालय जाने उमेर समुह ० देखि १९ वर्षको १५५९० जनामा १.१८ प्रतिशत बालबालिकाहरू अपाङ्गता रहेको देखिन्छ ।

त्यसैले यस नगरपालिकामा कक्षागत रूपमा अपाङ्गता भएको बालबालिकाहरूको संख्या हेर्ने हो भने, बालविकासपूर्व प्रा.बि.मा अपाङ्गता भएका बालबालिका ०.४ प्रतिशत, आधारभूततह १ कक्षा ८ मा अपाङ्गता भएका बिद्यार्थी ३.२ प्रतिशत, माध्यमिकतह ९ कक्षा देखि १२ मा अपाङ्गता भएका बिद्यार्थी ०.३ प्रतिशत रहेको छ । यस नगरपालिकामा बिभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीहरूका लागि बिशेष बिद्यालयहरूको बेबस्था रहेको छैन । साथै बिभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीहरूका लागि समाहित शिक्षा सहितको सामुदायिक बिद्यालयहरू यस नगरपालिकाका नरहेको अवस्था छ र माथिको तथ्यांक को आधारमा हेर्ने हो भने यस पालिका मा अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीहरूका लागि बिशेष बिद्यालयहरूको आवश्यक रहेको छ तर पनि बिशेष बिधयाको ब्यबस्था भयको छैन ।

सूचक	प्रतिशत
बालविकास/पूर्व प्रा.बि.मा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको प्रतिशत	०.४
आधारभूततह (कक्षा १-८) मा अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीको प्रतिशत	३.२
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीको प्रतिशत	०.४
बिभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीहरूका लागि बिशेष बिद्यालयहरूको सङ्ख्या	०.
बिभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीहरूका लागि समाहित शिक्षा सहितको सामुदायिक बिद्यालयहरूको सङ्ख्या	०.
बिभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीहरूको प्रारम्भिक परिक्षण र पहिचान (Early Screening) कार्य सम्पन्न गर्ने सामुदायिक बिद्यालयहरूको सङ्ख्या	२४.

यस पालिकामा १२ विद्यालयहरू मध्ये ३ वटामा अपाङ्ग मैत्री शौचालय रहेको छ । भने अपाङ्गता मैत्री कक्षाकोठा र शैक्षिक सामाग्रीहरूको कमि रहेको देखिन्छ । यस नगरपालिका मा अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीहरूको प्रारम्भिक परिक्षण र पहिचान कार्य गरिन्छ साथै पहिचान भएको बालबालिकाहरू वा कठिन परिस्थिमा रहेको वालवालिकाहरूलाई पहिचान भए पश्चात विद्यालय वालवालिकाहरूलाई शिक्षण सामाग्रीहरू लगायतको सहयोगी सामाग्रीहरू प्रदान गरिने कार्य पनि यस नगरपालिकाबाट गर्ने गरिएको छ । यस नगरपालिका मा दलित विद्यार्थीहरू र छात्रवृत्ति पाउने विद्यार्थीहरूको अनुपात यस प्रकार रहेको छ । आधारभूततह कक्षा १ देखि ५ मा दलित बिध्यर्थी २२.१ प्रतिशत, आधारभूततह कक्षा ६ देखि ८ मा दलित बिध्यर्थी १६.२ प्रतिशत, आधारभूततह कक्षा १ देखि ८ मा दलित बिध्यर्थी १९९.९ प्रतिशत, माध्यमिकतह कक्षा ९ देखि १० मा दलित बिध्यर्थी १५.७ प्रतिशत, माध्यमिकतह कक्षा ११ देखि १२ मा दलित बिध्यर्थी ७.३ प्रतिशत, माध्यमिकतह कक्षा ९ देखि १२ मा दलित बिध्यर्थी १४.३ प्रतिशत रहेको छ

सूचक	प्रतिशत
आधारभूततह (कक्षा १-५) मा दलित बिध्यर्थीको प्रतिशत	२२.१
आधारभूततह (कक्षा ६-८) मा दलित बिध्यर्थीको प्रतिशत	१६.२
आधारभूततह (कक्षा १-८) मा दलित बिध्यर्थीको प्रतिशत	१९९.९
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०) मा दलित बिध्यर्थीको प्रतिशत	१५.७
माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२) मा दलित बिध्यर्थीको प्रतिशत	७.३
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा दलित बिध्यर्थीको प्रतिशत	१४.३
आधारभूत (कक्षा १-८) र माध्यमिक (कक्षा ९-१२) तहमा बिपन्न छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने बिद्यार्थीको छात्र/छात्रा प्रतिशत	२५
आधारभूततह (कक्षा ९-१०) का बिद्यार्थीहरूमध्ये छात्रवृत्ति पाउनेको प्रतिशत	९९.४

माथीको तथ्यांकको आधारमा कक्षा तहगत दलित विद्यार्थीहरूको अनुपात तहगत रुपमा धेरै भएको देखिन्छ । कक्षा १ देखि १२ सम्मका विपन्न विद्यार्थीहरू मध्ये २५ प्रतिशत विपन्न विद्यार्थीहरूले मात्र छात्रवृत्ति पाएको अवस्था देखिन्छ । त्यसैले विपन्न विद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति प्रदानमा जोड दिनुपर्ने देखिएको छ । साथै दलित विद्यार्थीहरूको जनसंख्या अधिक भएकोले दलित विद्यार्थी लक्षित गरि छात्रवृत्ति र अन्य कार्यक्रम संचालन गर्नु पर्ने आवश्यकता छ । यस पालिकामा लैङ्गिक अनुपात १.०७ प्रतिशत रहेको छ । ECED मा सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED GER) 1.40, ECED को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED NER) 1.42, कक्षा १ को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GIR) 1.07, कक्षा १ को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NIR) 1.20, आधारभूततह (कक्षा १-८) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER) 1.19, आधारभूततह (कक्षा १-८) को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NER) 1.15, माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक

समता सूचांक (GPI in GER) 0.85, माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NER) 0.83 रहेको छ ।

यस नगरपालिकामा लैगिक समता सूचांक सन्तुलन तथा सामान गर्नको लागि यस नगरपालिकाले समता तथा समावेशी कार्यक्रमहरू ल्याउनु पर्ने आवश्यक देखिएको छ । यद्यपी यस नगरपालिकाले विगतको दिनहरूमा सिकाई वातावरण सुधार गर्न र कोभिड-१९ को बेला भएको शैक्षिक क्षतिलाई कम गर्नका लागि बैकल्पिक कक्षा संचालन गराई त्यसलाई निरन्तरता दिईरहेको छ । साथै छात्राहरूलाई शिक्षामा सहभागीता पहुच सुनिचिता गर्नका लागि छात्रवृत्ति कार्यक्रम अन्तर्गतका योजनाहरू

सूचक	प्रतिशत
ECED मा सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED GER)	१.४
ECED को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED NER)	१.४
कक्षा १ को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GIR)	१.१
कक्षा १ को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NIR)	१.२
आधारभूततह (कक्षा १-८) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	१.२
आधारभूततह (कक्षा १-८) को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NER)	१.२
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	०.९
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NER)	०.८

कार्यान्वयनमा रहेको छ सोही अनुरूप साईकल, ल्यापट, शिक्षाको लागि साक्षरता कार्यक्रम बार्षिक क्रियाकलापको रुपमा गर्दै आएई रहेको छ । समता र सामावेशिकरण सिद्धान्तलाई आत्मासाथ गरी स्थानियपाठय पुस्तक कक्षा १-८ सम्म लागु गराएको छ । विद्यार्थी शिक्षकको अनुपातलाई नेपाल सरकारको मापदण्ड बमोजिम नरहेका अवस्थाले गर्दा नगरक्षेत्र भित्र संचालित विभिन्न सामुदायिक विद्यालयहरूमा नगरले नगर शिक्षक व्यवस्था गरी महिला लाई प्राथमिकता दिई नियुक्त गरेको र महिलालाई पायक पर्ने गरी विभिन्न विद्यालयहरूमा पद स्थापन गरिएको छ ।

४.३.३ चुनौतीहरू

- सबै भाषा भाषिक, धर्म-सँस्कृति तथा विभिन्न किसिमले अपागंता भई शिक्षाको अवसरबाट वंचित भएका हरूलाई वरावर अवसर नहुनु वा विशेष विद्यालयको व्यवस्था नहुनु ।
- लैगिक विभेद हिंसामा परेका बालबालिका तथा महिलालाई सामनता गर्ने तिर अग्रसर गराउनु नसक्नु ।
- सबैको मनोभावना तथा उच्च राख्न तथा प्रतिस्पर्धि जनशक्ति उत्पादन गर्न नसक्नु ।
- विद्यालयहरूमा लैङ्गिक र अपाङ्गमैत्री भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण निर्माण गर्न नसक्नु ।
- लक्षित समूहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच पुऱ्याउन नसक्नु ।
- विद्यालयमा विभेदरहित बालमैत्री बनाउन नसक्नु ।
- अपागंता भएको बालबालिकाहरूलाई शिक्षाको मूल धारमा ल्याउनको लागि विशेष विद्यालय, स्रोत कक्षा संचालन गर्न नसक्नु ।
- अपागंता मैत्री र विपन्न समुदायको विद्यार्थीहरूको लागि बिशेष प्रोत्साहन गर्न नसक्नु,
- सबै विद्यालय र बाल विकास केन्द्रमा पाठक्रम र शिक्षक निर्देशिका उपलब्ध भएको र प्रयोगमा आएको हुने
- राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप बमोजिम शैक्षिक गतिविधिहरू तथा मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी र व्यवस्थित हुने,
- प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा देखि आधारभूत तहमा आवश्यकता अनुसार मातृभाषा र स्थानियभाषा प्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण हुने ।
- शिक्षण सिकाइको मुल्याङ्कन प्रभावकारी र व्यवस्थित हुने ।
- शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप बालमैत्री, अपाङ्ग मैत्री तथा स्थानियरुपमा सन्दर्भ सापेक्ष र प्रभावकारी हुने ।
- प्रत्येक विद्यालयमा प्रत्येक विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि अनिवार्य कार्य विवरण फायल खडा भएको हुने । शिक्षा क्षेत्रको १. ८ प्रतिशत विद्यालय बाहिर रहेका र शिक्षाको मुल धारमा आउन नसकेको सत प्रतिशत बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा ल्याउन नसकेको ।
- प्रत्येक विद्यालयमा लैगिक सम्पन्न व्यक्ति तोक्न नसकेको,
- लैगिक उत्तरदायि बजेटको प्रतिशत कायम गर्न नसकेको,

४.३.४ उद्देश्यहरू

१. शिक्षाको मूल धारबाट वञ्चित रहेका सिमान्तकृत समुदायको बालबालिकालाई शिक्षामा पहुँच पुऱ्याई गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चिता गर्ने ।
२. सबै शैक्षिक संस्थाहरूमा शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने । साथै १ ओटा विधालय मा विधालय बबस्थापन गठन नभएको,
३. विद्यालयलाई लैङ्गिकमैत्री, अपाङ्गतामैत्री र बालमैत्री बनाउने ।
४. लैगिक समता सूचांक मिलाउन महिला शिक्षकको संख्या बृद्धिमा गर्ने ।
५. किशोरी शिक्षामार्फत विद्यालय बाहिर १.८ रहेको बालबालिकाहरूलाई शिक्षामा मुल प्रवाहिकरण र दिगो निरन्तरता ।

।

४.३.५ रणनीतिहरू

१. विद्यालय बाहिर रहेका १.८ प्रतिशत बालबालिकाहरूको अवस्था र आवश्यकता पहिचान गरि अनौपचारिक तथा बैकल्पिक सिकाई माध्यबाट शिक्षाको मुल धारमा ल्याउने ।
२. विद्यालयहरूमा लैङ्गिक, अपाङ्गता र बालमैत्री भौतिक लगायत अन्य पूर्वाधारहरूको व्यवस्था गरी सिकाइ अनुकुल वातावरणको विकास गर्ने ।
३. आवश्यकता अनुसारको आवासीय विद्यालयको व्यवस्था गर्न र पोशाक, स्टेसनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गर्ने ।
४. विभेदरहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना गर्ने ।
५. आधारभूत तहमा स्थानियपाठ्यक्रम मार्फत मातृभाषामा सिकाइको अवसर प्रदान गर्ने ।
६. किशोरी शिक्षा तथा मनोसामाजिक परामर्श प्रदान गर्ने ।
७. हरेक कार्यालय तथा विद्यालयमा लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्ति व्यवस्था गर्ने ।
८. योगता र क्षमताको आधारमा शिक्षक भर्ना तथा नियुक्तीमा महिलालाई प्राथमिकता दिने ।
९. अपाङ्गता भएको बालबालिकाहरूको लागि स्रोत कक्षा र पर्याप्त मात्रामा स्रोत सामाग्रीको व्यवस्था गर्ने ।
१०. अपाङ्गता भएको बालबालिकाहरूलाई शिक्षा प्रदान गर्नको लागि शिक्षकलाई दोभाषे तालिम प्रदान गर्ने ।
११. संघिय सरकार, प्रदेश सरकारले व्यवस्था गरेको छात्रवृत्तिको अलवा स्थानियसरकारले आफ्नो अवस्था । आवश्यकताको आधारमा छात्रवृत्तिको निश्चित आधार सृजना गर्ने र निरन्तरता दिने ।
१२. सिकाई क्रियाकलापलाई सहभागीतामुलक तथा उपलब्धि मुलक बनाई विद्यार्थीको आवश्यकता सम्बोधन गर्ने गरी विविधता कायम तथा विद्यालयमा कुनै पनि प्ररकारको दुर व्यवहार, बहिष्करण, हेपाई नहुने सुनिश्चिता सहित वाल मैत्री विद्यालय सृजना गर्ने ।
१३. पाठ्यक्रममा स्थानियभाषा, साँस्कृति, भुगोल, वातावरण वृहत यौनिक शिक्षा तथा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्ध विषय बस्तु समावेश गर्ने ।
१४. स्थानियस्रोत साधन र विज्ञहरूलाई प्रयोग गर्ने ।
१५. शिक्षक शिक्षिका वालबालिकाहरूलाई समय समयमा जम्बतितज को व्यवस्था गराईने । साथै कार्यलाई विद्यालयमा निरन्तरता दिने ।

४.३.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

प्रमुख उपलब्धि

१. लक्षित समुहको शिक्षामा समतामुलक पहुँच सुनिश्चित भई सिकाई उपलब्धिमा सुधार भएको हुनेछ ,
२. सबै विद्यालयमा प्रविधि (वाल मैत्री अपाङ्ग मैत्री) मैत्री वातावरण सृजना भएको हुनेछ,
३. विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरु सत प्रतिशत विद्यालयमा आएका हुनेछन् साथै कक्षा दोहरिने, कक्षा छाडने दर शुन्य प्रतिशतमा भएको हुनेछ ।
४. विपद्को वेला पनि बालबालिकाहरूको सिकाइ निरन्तरता सुनिश्चित भएको हुनेछ ।
५. सबै विद्यालयहरूमा लैगिक सम्रपक शिक्षकको व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

४.३.७ नतिजा

क्र. स	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधार वर्ष (२०८०/८१)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	अपाङ्गता भएको बालबालिका Early Screening	१२ विद्यालय	१२	१२	१२	१२	१२

	लाई विद्यालयमा निरन्तरता दिने		विद्यालय	विद्यालय	विद्यालय	विद्यालय	विद्यालय
२	दलित, विपन्न र सिमान्तकृत बालबालिकामा छात्रावृत्ति प्रदान गरी विद्यालयमा निरन्तरता गराउने	२५ प्रतिशत	४० प्रतिशत	६० प्रतिशत	८० प्रतिशत	१०० प्रतिशत	१०० प्रतिशत
३	विद्यालयमा अपाङ्गता मैत्री शौचाल निर्माण	३ विद्यालय	२ विद्यालय	२ विद्यालय	२ विद्यालय	२ विद्यालय	१ विद्यालय
४	विशेष स्रोत विद्यालय सम्बन्धन र संचालन	० विद्यालय	० विद्यालय	१ विद्यालय	० विद्यालय	१ विद्यालय	० विद्यालय
५	लैंगिक सम्पन्न शिक्षक तोकने र निरन्तरता दिने	४ विद्यालय	१२ विद्यालय	० विद्यालय	० विद्यालय	० विद्यालय	० विद्यालय
६	लैङ्गिक अनुपात लाई सन्तुलन कायम गर्ने	१.०७ प्रतिशत	१.०५ प्रतिशत	१.०३ प्रतिशत	१.०२ प्रतिशत	१ प्रतिशत	० प्रतिशत
७	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका हरूलाई विद्यालय मा भर्ना	१.५ प्रतिशत	१.२ प्रतिशत	१ प्रतिशत	०.५ प्रतिशत	० प्रतिशत	० प्रतिशत
८	आधारभूत तहमा लैङ्गिक समता सूचक सन्तुलन गर्न किशोरी शिक्षा मार्पमत शिक्षाको मुल प्रवाहमा ल्याउने र टिकाउने	१.१९	१.१०	१.५	१.०	०	०
९	माध्यमिक तहमा लैङ्गिक समता सूचक शिक्षा मार्पमत शिक्षाको मुल प्रवाहमा ल्याउने र टिकाउने	०.८५	०.९०	०.९५	१	०	०

४.३.४ प्रमुख क्रियाकलाप

क्र.सं.	प्रमुखक्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य ५ वर्ष						भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	लैंगिक सम्पन्न शिक्षक तोकने	पटक	१२	०	०	०	०	१२	१२	विद्यालय
२	लैङ्गिक सम्पर्क शिक्षक विभिन्न तालिम मार्पत क्षमता विकास	आवश्यकता अनुसार	१	१	१	१	१	५	५	स्थानिय तह
३	मनोसामाजिक परामर्श	निरन्तर १२ विद्यालयमा पटक	१	१	१	१	१	५	५	स्थानिय तह
४	शिक्षाको अवसरबाट बञ्चित हुनाका कारण पहिचान गरी वैयक्तिक आवश्यकता अनुसारको बैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रमहरू तथा सहायता पद्धति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन	संख्या		१	१	१	१	५	५	विद्यालय/ स्थानिय तह
५	बालबालिकाको परीक्षण गरी अपाङ्गताको आधारमा वर्गीकरण र अभिलेखीकरण गरी उपयुक्त शिक्षाको प्रबन्ध	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	५	विद्यालय/ स्थानिय तह
६	बालबालिकाहरूको सिकाइ आवश्यकता अनुरूपका सिकाइ सामग्री तथा अन्य आवश्यक सामग्री विकास तथा पेसागत विकासका कार्यक्रममा समता तथा समावेशीकरणका विषयवस्तुहरूलाई समावेश	पटक	१	१	१	१	१	५	५	विद्यालय/ स्थानिय तह
७	शिक्षामा समता र समावेशीकरणका क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरूबिच जवाफदेहिता सहितको कार्यगत समन्वय	निरन्तर	१		१	१	१	५	५	विद्यालय/ स्थानिय तह
८	विशेष/स्रोत कक्षाको संचालन	संख्या	०	०	०	०	१	२	२	संघ/प्रदेश/स्थानिय तह
९	विद्यालयमा लैङ्गिकमैत्री, अपाङ्गतामैत्री तथा बालमैत्री शौचालय निर्माण	विद्यालय संख्या	०	४	२	३	३	१२	१२	संघ/प्रदेश/स्थानिय तह
१०	विभिन्न संघ संस्थाहरू र सामुदायिक सिकाई केन्द्रसँग समन्वय गरी विद्यालय बाहिर रहेका बालिकाहरूलाई	वडागत केन्द्र	०	९	९	९	०	९	९	स्थानिय तह

किशोरी शिक्षा संचालन									
----------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--

४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

नेपालमा सन् १९७४ देखि प्राथमिक कक्षामा विश्व खाजा कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएको थियो । आर्थिक वर्ष २०७७/२०७८ मा सामुदायिक विद्यालयमा पूर्वप्राथमिक देखि कक्षा ५ का सबै विद्यार्थीलाई दिवा खाजाको व्यवस्था गरिएको छ । नेपाल सरकारले दिवा खाजामा विगत केही वर्षदेखि लगानी विस्तार गर्दै आएको छ, र आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा यो लगानी करिब ८ अरब पुगेको छ । सत्रे योजना लगायत शिक्षा क्षेत्रका मुख्य रणनीतिक दस्तावेजहरूमा दिवा खाजालाई प्राथमिकता दिइएको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाले बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य तथा पोषण स्थितिमा सुधार ल्याई उनीहरूलाई विद्यालयमा टिकाउने जस्ता शैक्षिक उपलब्धिहरू हासिल गर्न दिवा खाजाले महत्वपूर्ण योगदान दिएको छ ।

४.४.२ वर्तमान अवस्था

स्थानिय तहको संरचना बनेपछि यस पालिकाले प्रारम्भिक बालविकास देखि कक्षा ५ सम्म विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ । यसले बालविकास शिक्षामा बालबालिकाको उल्लेखनीय सहभागिता बढाएको छ। आ.व. २०७७/०७८ देखि नेपाल सरकारले विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम शुरु गरेपछि यस पालिकाका कक्षा ०-५ का विद्यार्थीहरू लाभान्वित भएका छन्। पालिकाबाट विद्यालय दिवा खाजामा पूर्ण रूपमा जड्क फुड निषेध गरि व्यवस्थापन गरिएको छ। ECED देखि कक्षा ५ सम्मका बिद्यार्थीमध्ये निशुल्क दिवा खाजा प्राप्त गरेका बिद्यार्थी ९० प्रतिशत रहेको छ

४.४.३ उद्देश्य

१. १२ ओटा सामुदायिक विद्यालयमा बालबालिकालाई स्वस्थकर तथा पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु ।
२. विद्यालयमा बालबालिकाको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छताका सेवामा सुधार गर्नु ।
३. सरोकारवालाहरूको समन्वय तथा सहभागितामा सुदृढ गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु ।

४.४.४ रणनीतिहरू

१. शिक्षा, स्वास्थ्य र कृषि क्षेत्रलाई समेटी विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण रणनीति तयार गरिने ।
२. बालबालिकाको लागि विद्यालयमा नै सफा, ताजा र पोषिलो खाजा तयार गरी समूहमा हात धुने बानी विस्तार गरिने ।
३. सबै विद्यालयमा प्राथमिक उपचार बाक्स प्रदान गर्ने तथा आधारभूत प्राथमिक उपचारको तरिका सम्बन्धमा समय सापेक्ष अद्यावधिक गरिने। ४. अभिभावक आमा समूह मार्फत सचित्र पोषण पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने।
४. सरसफाई तथा स्वच्छताका लागि मापदण्ड विकास गरि कार्यान्वयन गर्ने।

४.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धि:

१. ECED देखि कक्षा ५ सम्मका बिद्यार्थीमध्ये निशुल्क दिवा खाजा प्राप्त गरेका बिद्यार्थी १०० प्रतिशत हुने, विद्यालयमा अध्ययन गर्ने १०० प्रतिशत बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार भएको ।
२. विद्यालयमा अध्ययन गर्ने १०० प्रतिशत बालबालिका स्वच्छ पिउने पानी तथा सरसफाई प्रति सचेत भएको ।

४.४.६ प्रमुख नतिजाहरू:

क्र. स	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधार वर्ष (२०८०/८१)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	विद्यालय दिवा खाजा कार्यविधि अद्यावधिक तथा थप प्रभावकारिताका साथ कार्यान्वयन भएको ।	०	१	१	१	१	१
२	३ ओटा माध्यमिक विद्यालयमा एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी परिचालन हुने ।	०	१	१	१	०	०
३	१२ ओटा सामुदिक विद्यालयमा प्राथमिक उपचार बाक्स	३	१	०	०	०	०

	प्रदान गर्ने तथा आधारभूत प्राथमिक उपचारको तरिका सम्बन्धमा समय सापेक्ष अद्यावधिक गरिने।						
४	१२ ओटा सामुदिक विद्यालयमा स्थानिय उत्पादनमा चक्रिय पोषणयुक्त दिवा खाजा सुनिश्चितता हुने।	०	१२ विद्यालय	१२ विद्यालय	१२ विद्यालय	१२ विद्यालय	१२ विद्यालय

४.४.७ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

तालिका ४.२ दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियकत
			१	२	३	४	५		
१	विद्यालय दिवा खाजा कार्यविधि अद्यावधिक र परिमार्जन	नपटक		१		१		२	नगरपालिका
२	एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी	बिद्यालय			१	१	१	१०	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
३	प्राथमिक उपचार बाक्स	बिद्यालय	१२	१२	१२	१२	१२	१२	नगरपालिका
४	स्थानिय पाठ्यक्रममा किशोरी शिक्षा	बिद्यालय	१२	१२	१२	१२	१२	आबस्यकता अनुसार	नगरपालिका विद्यालय
५	सरसफाई सम्बन्धी कार्यक्रम	बिद्यालय	१२	१२	१२	१२	१२	आबस्यकता अनुसार	विद्यालय
६	स्थानिय उत्पादनमा चक्रिय पोषणयुक्त दिवा खाजा	निरन्तर							संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका /विद्यालय
७	विद्यालयमा पोषण कर्नर निर्माण	निरन्तर	१२	१२	१२	१२	१२	१२	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
८	अभिभावक आमा समूह	निरन्तर	१२	१२	१२	१२	१२	१२	विद्यालय

४.५ विद्यालय सुरक्षा, बिपत, न्यूनिकरण तथा उत्थानशिल

४.५.१ परिचय

परिस्थितिजन्य शिक्षा भन्नाले युद्ध, द्वन्द्व, महामारी तथा प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितको शैक्षिक कार्यक्रमलाई लिने गरिन्छ। यसको मुख्य उद्देश्य विभिन्न कारणले उत्पन्न संकटकालीन अवस्थामा बालबालिका लगायत शिक्षासँग सम्बद्ध व्यक्ति, परिवार तथा समुदायको जीवनरक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित संकटको व्यवस्थापन, सामाजिक द्वन्द्व तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रूपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो। यस अवधारणा अन्तर्गत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी, आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको व्यवस्थापन गर्ने आपतकाल पश्चात् क्षतिको आपूरण गर्ने कार्यढाँचा समेटिएको हुनु पर्दछ। आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको अवधारणा बाल अधिकारको रूपमा स्वीकार गरी एपछि यसलाई थप प्रभावकारी बनाउने कार्य प्रारम्भ भएको हो। अधिकारका क्षेत्रमा भएका अन्तर्राष्ट्रिय कानुनहरू, विश्वव्यापी घोषणाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय एवम् क्षेत्रीय घोषणा तथा प्रतिवद्धताहरूबाट परिलक्षित यस अवधारणालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न विभिन्न राष्ट्रहरूले आ-आफ्नो नीति, कानुन तथा योजनाहरूमा परिस्थिति जन्य शिक्षा (आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा) लाई समावेश गर्ने गरेका छन्। विशेषतः लामो द्वन्द्वको परिवेशमा शिक्षा क्षेत्रमा परेको प्रभाव, २०७२ को विनाशकारी भूकम्प तथा विभिन्न समय र स्थानमा घटेका प्राकृतिक प्रकोपका घटनाहरूका साथै कोभिड-१९ लगायतका महामारीहरूका प्रभावका कारण बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा पुगेको अवरोधबाट पाठ सिक्ने यस शिक्षा क्षेत्रको योजनामा यस पालिकाले आगामी १० वर्षका लागि नीति तथा कार्यक्रमक प्राथमिकतामा राखी यो शिक्षा योजना निर्माण गरिएको छ।

४.५.२ विपद्को अवस्था

विपद् शब्दले सामान्यतया कुनै पनि किसिमको प्राकृतिक प्रकोप वा महामारी जन्य संक्रमणको कारण उत्पन्न हुने आपतकालीन अवस्था वा कष्टप्रद अवस्थालाई जनाउँछ। मौलापुर नगरपालिका पनि एक विपद्को महामारी बाट पूर्ण रूपमा प्रभावित भएको क्षेत्र हो। कोभिड १९ को पहिलो चरणमा देखापरेको महामारीको कारण विद्यालयहरूका शैक्षिक गतिविधिहरू करिब ८ महिना भन्दा बढि समय प्रभावित हुदाँ करिब छ हजार बालबालिकाहरूको सिकाइ कार्यकलाप प्रत्यक्षरूपमा प्रभावित हुन पुगेको थियो। यसै गरी यो पालिका बाढि, डुबान, शीतलहर, हिट स्ट्रक र हावाहुरी नामक प्राकृतिक प्रकोपको कारण बर्षौंनौ समस्यामा फस्ने गरेको पाइन्छ। यस पालिका मा १२ ओटा बिधलायाहरू संचालनमा रहेको छ

। यस नगरपालिका को नजिकै लालबकैया नदि रहेको छ । बर्सेनि बर्खा याममा बढी को प्रकोप यस पालिका मा रहेको छ । बढीले यस नगरपालिकामा रहेको बिधालयहरु प्रभावित गर्ने गर्दा छ । किसिमका प्रकोप र तिनिहरुले विद्यालयहरुमा पार्ने प्रभावलाई देहायको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । साथै मौलापुर नगरपालिकाको प्रकोप स्तरीकरण र प्रकोप पात्रो निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । प्राकृतिक प्रकोप र

विद्यालयमा पार्ने प्रभाव विश्लेषण

क्र.स	विद्यालयको नाम र ठेगाना	बढि प्रभाव पार्ने प्राकृतिक प्रकोपहरु		प्रभाव				समयावधि	कैफियत
				आंशिक	सामान्य	धेरै	अति धेरै		
१.	श्री मा.वि. पथरा बुधराम	क	बाढी र डुबान	✓				आषाढ, श्रावण, भाद्र	
		ख.	शीतलहर			✓		मंसिर र पौष	
		ग.	हिट स्ट्रक			✓		चैत्र, बैशाख, जेष्ठ	
		घ.	हावाहुरी	✓				फाल्गुन, चैत्र	
		ङ	कोभिड १९				✓	निश्चित नहुने	
		च.	अन्य भूकम्प, आगलागी,	✓				निश्चित नहुने	
२.	श्री जनता मा.वि. सोनरनिया	क	बाढी र डुबान	✓				आषाढ, श्रावण, भाद्र	
		ख.	शीतलहर			✓		मंसिर र पौष	
		ग.	हिट स्ट्रक			✓		चैत्र, बैशाख, जेष्ठ	
		घ.	हावाहुरी	✓				फाल्गुन, चैत्र	
		ङ	कोभिड १९				✓	निश्चित नहुने	
		च.	अन्य भूकम्प, आगलागी,	✓				निश्चित नहुने	
३.	श्री लक्ष्मीनिया मा.वि. मौलापुर	क	बाढी र डुबान	✓				आषाढ, श्रावण, भाद्र	
		ख.	शीतलहर			✓		मंसिर र पौष	
		ग.	हिट स्ट्रक			✓		चैत्र, बैशाख, जेष्ठ	
		घ.	हावाहुरी	✓				फाल्गुन, चैत्र	
		ङ	कोभिड १९				✓	निश्चित नहुने	
		च.	अन्य भूकम्प, आगलागी,	✓				निश्चित नहुने	
४.	श्री सामुदायिक आ.वि. मर्यादपुर चिरचिरिया	क	बाढी र डुबान				✓	आषाढ, श्रावण, भाद्र	
		ख.	शीतलहर			✓		मंसिर र पौष	
		ग.	हिट स्ट्रक			✓		चैत्र, बैशाख, जेष्ठ	
		घ.	हावाहुरी	✓				फाल्गुन, चैत्र	
		ङ	कोभिड १९				✓	निश्चित नहुने	
		च.	अन्य भूकम्प, आगलागी,	✓				निश्चित नहुने	
५.	श्री मा.वि. गम्हरिया पतौरा	क	बाढी र डुबान			✓		आषाढ, श्रावण, भाद्र	
		ख.	शीतलहर			✓		मंसिर र पौष	
		ग.	हिट स्ट्रक			✓		चैत्र, बैशाख, जेष्ठ	
		घ.	हावाहुरी	✓				फाल्गुन, चैत्र	
		ङ	कोभिड १९				✓	निश्चित नहुने	
		च.	अन्य भूकम्प, आगलागी,	✓				निश्चित नहुने	
६.	श्री मा.वि. मर्यादपुर	क	बाढी र डुबान		✓			आषाढ, श्रावण, भाद्र	
		ख.	शीतलहर		✓			मंसिर र पौष	
		ग.	हिट स्ट्रक		✓			चैत्र, बैशाख, जेष्ठ	
		घ.	हावाहुरी	✓				फाल्गुन, चैत्र	
		ङ	कोभिड १९				✓	निश्चित नहुने	
		च.	अन्य भूकम्प, आगलागी,	✓				निश्चित नहुने	
७.	श्री जबहर सह मा. वि. पतौरा –१	क	बाढी र डुबान	✓				आषाढ, श्रावण, भाद्र	
		ख.	शीतलहर		✓			मंसिर र पौष	
		ग.	हिट स्ट्रक		✓			चैत्र, बैशाख, जेष्ठ	
		घ.	हावाहुरी	✓				फाल्गुन, चैत्र	
		ङ	कोभिड १९				✓	निश्चित नहुने	
		च.	अन्य भूकम्प, आगलागी,	✓				निश्चित नहुने	
८.	श्री ब्रममाई प्र.वि. मर्यादपुर	क	बाढी र डुबान		✓			आषाढ, श्रावण, भाद्र	

		ख.	शीतलहर		✓		मंसिर र पौष	
		ग.	हिट स्ट्रक		✓		चैत्र, बैशाख, जेष्ठ	
		घ.	हावाहुरी	✓			फाल्गुन, चैत्र	
		ड.	कोभिड १९			✓	निश्चित नहुने	
		च.	अन्य भूकम्प, आगलागी,	✓			निश्चित नहुने	
९.	श्री रामजानकी आ.वि. पथरा बुधराम	क.	बाढी र डुबान		✓		आषाढ, श्रावण, भाद्र	
		ख.	शीतलहर	✓			मंसिर र पौष	
		ग.	हिट स्ट्रक		✓		चैत्र, बैशाख, जेष्ठ	
		घ.	हावाहुरी	✓			फाल्गुन, चैत्र	
		ड.	कोभिड १९			✓	निश्चित नहुने	
		च.	अन्य भूकम्प, आगलागी,	✓			निश्चित नहुने	
१०.	श्री प्रा.वि. सवैया पिपरीया	क.	बाढी र डुबान			✓	आषाढ, श्रावण, भाद्र	
		ख.	शीतलहर			✓	मंसिर र पौष	
		ग.	हिट स्ट्रक			✓	चैत्र, बैशाख, जेष्ठ	
		घ.	हावाहुरी		✓		फाल्गुन, चैत्र	
		ड.	कोभिड १९			✓	निश्चित नहुने	
		च.	अन्य भूकम्प, आगलागी,	✓			निश्चित नहुने	
११.	श्री राम औतार राय यादव प्रा.वि. सोनरनिया	क.	बाढी र डुबान			✓	आषाढ, श्रावण, भाद्र	
		ख.	शीतलहर			✓	मंसिर र पौष	
		ग.	हिट स्ट्रक			✓	चैत्र, बैशाख, जेष्ठ	
		घ.	हावाहुरी	✓			फाल्गुन, चैत्र	
		ड.	कोभिड १९			✓	निश्चित नहुने	
		च.	अन्य भूकम्प, आगलागी,	✓			निश्चित नहुने	
१२.	श्री अद्भुत नाथ प्रा. पतौरा	क.	बाढी र डुबान			✓	आषाढ, श्रावण, भाद्र	
		ख.	शीतलहर		✓		मंसिर र पौष	
		ग.	हिट स्ट्रक		✓		चैत्र, बैशाख, जेष्ठ	
		घ.	हावाहुरी	✓			फाल्गुन, चैत्र	
		ड.	कोभिड १९			✓	निश्चित नहुने	
		च.	अन्य भूकम्प, आगलागी,	✓			निश्चित नहुने	

सूचक : प्रकोपले पार्ने प्रभावमा,

सामान्य : सामान्य साबधानी अपनाएर विद्यालय संचालन गर्न सकिने अवस्था

आंशिक : विद्यालयमा साबधानीका उपायहरु अपनाएर संचालन गर्न सकिने अवस्था

धेरै : विद्यालय संचालन गर्न नसकिने अवस्था र संचालनको लागि विशेष तयारीको आवश्यकता पर्ने

अति धेरै : विद्यालय संचालन गर्न नसकिने तथा सिकाइको लागि वैकल्पिक बिधिको प्रयोग गर्नु पर्ने,

४.५.३ चुनौतिहरु

- बाढीको समयमा विद्यार्थीहरू विद्यालय आउन सक्दैनन्, जसले उनीहरूको शिक्षा प्रभावित हुन्छ र सो अवधिमा बैकल्पिक कक्ष संचालन को माध्यमको बेवस्ता गर्न नसकेको,
- शीतलहरले विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्यमा गम्भीर असर पार्न सक्छ, विशेष गरी बालबालिकाहरूमा। यसले उनीहरूको विद्यालयमा उपस्थिति र सिकाइ प्रक्रियामा अवरोध ल्याउँछ सो अनुसारको अध्यन अध्यापन बाताबरण सिर्जना गर्न नसकेको ।
- विद्यालयहरूले शीतलहरको समयमा तापक्रम व्यवस्थापनका लागि विशेष उपायहरू अपनाउन आवश्यक छ, जस्तै: न्यानो कपडाको व्यवस्था, हीटरको प्रयोग आदि सोको बेबस्था गर्न नसक्नु,
- मौलापुर नगरपालिकामा अत्यधिक गर्मीले विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्यमा गम्भीर असर पार्न सक्छ। हिट स्ट्रकको जोखिमले विद्यार्थीहरूको उपस्थिति र सिकाइ प्रक्रियामा अवरोध ल्याएको,

५. गर्मीको समयमा विद्यालयहरूले प्रशस्त पानीको व्यवस्था, कक्षाकोठामा पंखा वा एसीको प्रयोग आदि गर्न आवश्यक छ तर सबै समुदियक बिधालय मा बेवस्ता गर्न सकेको छैन,
६. मौलापुर नगरपालिकामा हावाहुरीले विद्यालयको संरचनामा क्षति पुर्याउन सक्छ र विद्यार्थीहरूको सुरक्षामा खतरा ल्याएको,
७. आपतकालीन समयमा जस्तै कोभिड, हैजा, महामारी अदि विद्यालयहरूले स्वास्थ्य मापदण्डहरू पालना गर्न आवश्यक छ, जस्तै: मास्कको प्रयोग, सामाजिक दूरी, नियमित स्यानिटाइजेशन आदि जसको बेवस्ता गर्न नसकेको,

४.५.४ उद्देश्यहरू

१. विद्यालयहरूको भौतिक संरचना सुरक्षित राख्न बाढी प्रतिरोधी निर्माण सामग्रीको प्रयोग ।
२. बाढीको समयमा वैकल्पिक कक्ष सञ्चालनको लागि अनलाइन शिक्षा प्रणालीको विकास ।
३. बाढीको पूर्वानुमान र चेतावनी प्रणालीको स्थापना ।
४. विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्य सुरक्षाका लागि न्यानो कपडाको व्यवस्था ।
५. कक्षाकोठामा हीटरको प्रयोग र तापक्रम व्यवस्थापनका लागि विशेष उपायहरू बेबस्था गर्ने ।
६. शीतलहरको समयमा विद्यालयको समय तालिका समायोजन गर्ने मिलाउने ।
७. गर्मीको समयमा प्रशस्त पानीको व्यवस्था कक्षाकोठामा पंखा बेवस्तापन र प्रयोग गर्ने ।
८. विद्यार्थीहरूलाई गर्मीबाट बच्न आवश्यक सावधानी अपनाउन सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने ।
९. विद्यालयको संरचना सुरक्षित राख्न हावाहुरी प्रतिरोधी निर्माण सामग्रीको प्रयोग गर्ने ।
१०. भूकम्प र आगलागी, हावाहुरीको समयमा आपतकालीन योजना तयार गर्नु, जसमा सुरक्षित स्थानमा विद्यार्थीहरूलाई लैजाने व्यवस्था गर्ने ।
११. कोभिड-१९, हैजा, महामारी जस्ता आपतकालीन समयमा स्वास्थ्य मापदण्डहरू पालना गर्न मास्कको प्रयोग, सामाजिक दूरी, र नियमित स्यानिटाइजेशनको व्यवस्था गर्ने ।
१२. विद्यालयको संरचना सुरक्षित राख्न भूकम्प प्रतिरोधी निर्माण गर्ने ।

४.५.५ रणनीतिहरू

निर्माण सामग्री र प्रविधिको चयनमा विशेषज्ञहरूको परामर्श लिने,

१. स्थानियस्रोतहरूको उपयोग गरि स्थानियरूपमा उपलब्ध बाढी प्रतिरोधी सामग्रीहरूको उपयोग गर्ने,
२. वैकल्पिक कक्ष सञ्चालनको लागि अनलाइन शिक्षा प्रणालीको विकास गर्ने,
३. अनलाइन कक्षाहरू सञ्चालन गर्न उपयुक्त डिजिटल प्लेटफर्मको चयन र विकास गरिने,
४. शिक्षक र विद्यार्थीहरूलाई अनलाइन शिक्षण र सिकाइका लागि आवश्यक प्रशिक्षण प्रदान गरिने,
५. बाढीको पूर्वानुमान र चेतावनी प्रणालीको स्थापना गरिने,
६. स्थानियसमुदाय र गैर-सरकारी संस्थाहरूको सहयोगमा न्यानो कपडाको व्यवस्था र बितरण जाडो मौसममा गरिने
७. सचेतना कार्यक्रमहरू विद्यार्थीहरूलाई शीतलहरको समयमा न्यानो कपडा प्रयोग गर्न सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिने,
८. हीटरको प्रयोग र तापक्रम व्यवस्थापन जाडो र गर्मी समयमा गरिने,
९. तापक्रम व्यवस्थापनका लागि विशेष उपायहरू अपनाउनुहोस्, जस्तै: कक्षाकोठाको उचित वेंटिलेशन बनाउने,
१०. शीतलहरको समयमा विद्यालयको समय तालिका समायोजन गरिने ताकि विद्यार्थीहरूलाई कम चिसोमा विद्यालय आउन सकियोस्।
११. तापक्रम बेबस्तापन गर्ने प्रशस्त पानीको व्यवस्था र पंखा प्रयोग र सामग्री बेबस्तावन गरिने,
१२. बिज्ञ हरूको सलाहमा आपतकालीन योजना: भूकम्प, आगलागी, र हावाहुरीको समयमा आपतकालीन योजना तयार गरिने जसमा सुरक्षित स्थानमा विद्यार्थीहरूलाई लैजाने व्यवस्था समावेश गरिने,
१३. स्वास्थ्य मापदण्ड कोभिड-१९, हैजा, महामारी जस्ता आपतकालीन समयमा स्वास्थ्य मापदण्डहरू पालना गर्न मास्कको प्रयोग, सामाजिक दूरी, र नियमित स्यानिटाइजेशनको व्यवस्था गरिने,

४.५.६ उपलब्धिहरू

१. बाढी प्रतिरोधी संरचना निर्माण, जसले विद्यालयको भौतिक संरचनालाई सुरक्षित हुनेछ,
२. स्थानियरूपमा उपलब्ध बाढी प्रतिरोधी सामग्रीहरूको उपयोगले लागत कम हुन्छ र स्थानियअर्थतन्त्रलाई बलियो बनाउने छ,
३. वैकल्पिक कक्ष सञ्चालनको लागि अनलाइन शिक्षा प्रणालीको विकास हुनेछ,
४. बाढीको समयमा पनि विद्यार्थीहरूको शिक्षा निरन्तरता हुनेछ,

५. अनलाइन शिक्षण र सिकाइमा दक्षता वृद्धि, जसले शिक्षण प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउँछ।
६. बाढीको पूर्वानुमान र चेतावनी प्रणालीले समयमै सावधानी अपनाउन मद्दत गरिने छ,
७. विद्यार्थीहरूलाई शीतलहरको समयमा न्यानो कपडा प्रयोग गर्न सचेतना वृद्धि हुने छ,
८. जाडो र गर्मी समयमा कक्षाकोठाको तापक्रम व्यवस्थापन, जसले विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउँछ,

४.५.७ प्रमुख क्रियाकलापहरू

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियकत
			१	२	३	४	५			
१	स्थानियरूपमा उपलब्ध बाढी प्रतिरोधी सामग्रीहरूको निर्माण कार्यमा र उपयोग सम्बन्धि तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह
२	अनलाइन कक्षाहरू सञ्चालन गर्न उपयुक्त डिजिटल प्लेटफर्मको चयन र विकास गर्ने,	आवश्यकता अनुसार								
३	मौसम विभाग र स्थानियप्रशासनसँग सहकार्य गरी पूर्वानुमान र चेतावनी प्रणाली स्थापना गर्ने र सहकार्य गर्ने	पटक				१		१	१	स्थानिय तह
४	स्थानियसमुदाय र गैर-सरकारी संस्थाहरूको सहयोगमा न्यानो कपडाको व्यवस्था र वितरण गर्ने	आवश्यकता अनुसार								स्थानिय तह/बिधायल
५	विद्यार्थीहरूलाई शीतलहरको समयमा न्यानो कपडा प्रयोग गर्न सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह/बिधायल
६	शीतलहरको समयमा विद्यालयको समय तालिका समायोजन गर्नुहोस् ताकि विद्यार्थीहरूलाई कम चिसोमा विद्यालय आउन बाताबरण सिर्जना गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	स्थानिय तह/बिधायल
७	आपतकालीन योजना: भूकम्प, आगलागी, र हावाहुरीको समयमा आपतकालीन योजना तयार गर्ने	पटक				१		१	१	स्थानिय तह/बिधायल
८	स्वास्थ्य मापदण्ड: कोभिड-१९, हैजा, महामारी जस्ता आपतकालीन समयमा स्वास्थ्य मापदण्डहरू पालना गर्न मास्कको प्रयोग, सामाजिक दूरी, र नियमित स्यानिटाइजेसनको व्यवस्था गर्ने	आवश्यकता अनुसार								स्थानिय तह/बिधायल

४.६ बिद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

शिक्षा नियमावली २०५९ अनुसार, प्रारम्भिक बाल विकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र आधारभूत तथा माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी १.०० वर्ग मिटर क्षेत्रफल तोकिएको छ। बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना गर्नका लागि सुरक्षित विद्यालय, कक्षा कोठा, खेल मैदान, शौचालय, सफाई र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार आवश्यक छन्। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षा कोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालय भवन लगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधारलाई विपद जोखिम मुक्त बनाउँदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित, बाल मैत्री र हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने नीतिगत व्यवस्थापन गरेको छ।

४.६.२ वर्तमान अवस्था

मौलापुर नगरपालिकामा कक्षागत रूपमा सन्चालित बिद्यालयहरूको बिबरण अनुसार, प्रारम्भिक बाल विकास (ECED) मा १८ वटा बिद्यालयहरू छन्। कक्षा १ देखि ५ सम्म ४ ओटा बिद्यालय छ। कक्षा ६ देखि ८ सम्म २ बिद्यालयहरू छन् भने कक्षा ९ देखि कक्षा १० मा २ बिद्यालय छ। कक्षा ११ देखि कक्षा १२ सम्म ३ ओटा बिद्यालय छ। सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा सबै विद्यालय भवनहरू पक्की छैनन्। भएका भवनहरू पनि अपाङ्गमैत्री छैनन्। प्रधानाध्यापकका लागि बेग्लै कोठा भए पनि सुविधासम्पन्न छैनन्। सबै विद्यालयमा अलग्गै कम्प्युटर कोठाको समेत अभाव छ। यस पालिकाका सबै विद्यालयहरूमा शौचालय भए पनि धेरैजसोमा पानीको राम्रो आपूर्ति देखिदैन। स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्था राम्रो छैन। खेलकुद कोठा, स्वास्थ्य कक्ष लगायत अन्य भौतिक पूर्वाधारहरूको अभाव रहेको छ। त्यसैगरी धेरैजसो विद्यालयहरूमा अलग्गै

विज्ञान तथा अन्य ल्यावका कोठाहरूको अभाव देखिन्छ । विद्यालयहरूमा विद्यार्थीहरूको पठनपाठनमा सहज हुने खालका कक्षाकोठाहरू, छात्राका लागि अलग्गै शौचालय समेत हुन सकिरहेको छैन । राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले गरेको नीतिगत प्रावधान कार्यान्वयन गर्दा विद्यालयमा तहगत एवं विद्यार्थी संख्याका आधारमा बन्नु पर्ने भौतिक पूर्वाधार (शिक्षण सिकाइ कक्ष, कार्यशाला, प्रयोगशाला, पुस्तकालय, अतिरिक्त क्रियाकलाप तथा खुलकूद कक्ष, विद्यालय सभाहल, मञ्च, बगैँचा, कम्प्युटर कक्षा, शिक्षक कक्षा, प्रशासन कक्षा, प्रधानाध्यापक कक्षा) के-कति आवश्यक पर्ने र पूर्वाधार निर्माणको दायित्व संघ, प्रदेश, स्थानियसरकार, कसले कसरी लिने भन्ने विषय अन्यौल देखिन्छ । त्यसैले निजि विद्यालयहरूमा मापदण्ड अनुसारको त झनै केहि पनि देखिदैन ।

४.६.३ चुनौतीहरू

१. भौतिक पूर्वाधारको विकास र विस्तारमा स्थानिय तहको कम भूमिका।
२. पूर्वाधार विकासलाई गुणस्तरीय, पारदर्शी र जवाफदेही बनाउनु।
३. सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास र विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको गुरु योजना विकास गर्नु।
४. आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु।
५. पूर्वाधारहरूलाई बालमैत्री, अपाङ्गता र लैङ्गिक मैत्री बनाउनु।

४.६.४ उद्देश्य

१. सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको आवश्यक मापदण्ड विकास र कार्यान्वयन गर्नु।
२. पूर्वाधारहरूलाई पारदर्शी र जवाफदेहीताका आधारमा बालमैत्री, अपाङ्गता र लैङ्गिकमैत्री बनाउने।

४.६.५ रणनीतिहरू

१. र्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गरिनेछ।
२. विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि विभिन्न संघसंस्था र सरोकारवालाहरूसँग लागत साझेदारी गरिनेछ।
३. विद्यालयहरू निर्माण गर्दा कक्षाकोठा, शिक्षक, प्रधानाध्यापक तथा प्रशासनिक कक्ष, पानी, शौचालय, भान्सा वा खाजा घरलगायत सबैको योजना समावेश गरी डिजाइन गरिनेछ।
४. प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवनलाई तुरुन्त वैकल्पिक व्यवस्था गरी स्तरोन्नति गरिनेछ।
५. पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय निर्माणका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ।
६. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार गरिनेछ।
७. आंशिक रूपमा क्षति भएका विद्यालयका संरचनाको मर्मत सम्भार गरिनेछ।

४.६.६ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

उपलब्धि:

सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक वातावरणमा अध्ययन गर्ने अवसर हुने।

नतिजा:

४.६.७ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

तालिका ४.५ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	पूर्वाधार विकासका लागि मापदण्ड	पटक				१		२	नगरपालिका
२	पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि १० वर्षे गुरु योजना तयार	पटक		१	१			३	नगरपालिका
३	अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री भौतिक	संख्या			२	२	२	१२	नगरपालिका

	पूर्वाधार निर्माण								
४	पूर्वाधार विकासको लागि स्रोत र जिम्मेवारी	निरन्तर							संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
५	विद्यालयको मर्मत सम्भार	निरन्तर							संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
६	प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवन	आवश्यकता अनुसार							नगरपालिका

४.७ विद्यालय सूचना तथा संचार प्रविधि

४.७.१ परिचय

कोभिड-१९ को विषम परिस्थितिमा सूचना प्रविधिको महत्व अझ बढेको छ। नेपाल सरकारको शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले २०७७/०२/१८ मा जारी गरेको वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीको सिकाइ सहजीकरण निर्देशिका, २०७७ अनुसार, वैकल्पिक प्रणाली भन्नाले कोभिड-१९ वा यस्तै प्रकारको विपद् वा महामारीका कारण पठनपाठन गर्न कठिन भएको अवस्थामा रेडियो, टेलिभिजन, अनलाइन, अफलाइन, परियोजना पाठहरू, स्वअध्ययन, दूर तथा खुला शिक्षालगायतका वैकल्पिक माध्यम वा पद्धतिबाट अध्ययन अध्यापन सुचारु राख्ने विधि र प्रक्रियालाई बुझिन्छ। यस निर्देशिकाले पनि सूचना प्रविधिलाई विशेष जोड दिएको छ। वैकल्पिक प्रणालीबाट सिकाइ गर्न सूचना प्रविधिको अहम भूमिका रहेको छ। शिक्षाको राष्ट्रिय नीति २०७६ को धारा ४८ मा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षा प्रणालीको अंगको रूपमा एकीकृत गर्दै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थामा प्रविधिको पूर्वाधार विकास गर्ने र शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाउने नीति ल्याइएको छ।

४.७.२ वर्तमान अवस्था

सूचना प्रविधि भन्नाले ध्वनी, तस्बिर, अक्षर र तथ्यांकलाई विद्युतीय यन्त्रहरू, कम्प्युटर र दूरसञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी भण्डारण, सम्पादन, सम्प्रेषण, संग्रह र प्रवाह गर्ने प्रक्रियालाई बुझिन्छ। २१ औं शताब्दी सूचना र प्रविधिको युगको रूपमा परिभाषित भइसकेको छ। अबको शिक्षा विश्वव्यापिकरण, प्रतिस्पर्धात्मकता र आधुनिकताले भरिपूर्ण हुन आवश्यक छ। विश्वका शक्तिशाली राष्ट्रहरू आफ्नो मानव संसाधनलाई कसरी सुरक्षित राख्ने र आफ्नो प्रविधिलाई कसरी विश्व बजारमा अग्रपंक्तिमा पुर्याउने भन्ने होडमा छन्। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुर्‍याई डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने, सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुर्‍याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाई सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई बढावा दिनुपर्दछ। सोचाई को साथ मौलापुर नगरपालिका ले १२ ओटा समुदियकमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास गर्ने सोच राखेको छ। मौलापुर नगरपालिकाको वर्तमान अवस्थामा १२ ओटा सामुदायिक विद्यालयमा इन्टरनेटको व्यवस्था छ। सबै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थाहरूमा सूचना तथा प्रविधि सम्बन्धी संरचना तयार गर्ने, कनेक्टिभिटी पुर्याउने, तालिम, शिक्षण सिकाइ तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता अबसयकता यस नगरपालिका मा देखिन छ । हाल मल्टिमिडिया समेतको सुविधा भएका, स्मार्ट बोर्ड भएको ४ वटा विद्यालय छन् । मौलापुर नगरपालिकाका सबै विद्यालयमा विद्युतको पहुँच छ भने विज्ञान प्रयोगशाला १ वटा, कम्प्युटर प्रयोगशाला ६वटा विद्यालयमा छन् । सबै सामुदायिक माध्यमिक वद्यालयहरूमा रमाइलो पढाइ कक्षाका लागि स्मार्ट टिभी र प्रशासनिक काम कार्यको लागि १/१ वटा डेस्कटप कम्प्युटर, प्रिन्टर र युपिएस वितरण गरिएको छ ।

४.७.३ चुनौतीहरू

१. १ ओटा माध्यमिक वद्यालयहरूमा विज्ञान प्रयोगशाला मात्र भयको
२. आधारभूत बिदयलहरू मा डेस्कटप कम्प्युटर, प्रिन्टर र युपिएस वितरण गर्न न सकेको,
३. १२ ओटा समुदिया विद्यालयहरू मा स्मार्ट बोर्ड को बेबस्था गर्न ग सकेको,
४. सबै विद्यालयहरूमा सि.सि. क्यामरा तथा विद्युत्तीय हाजिरी जडान गर्न न सकेको,

४.७.४ उद्देश्यहरू

१. विद्यालय शिक्षालाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गर्ने ।
२. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू लगायत सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने ।
३. विद्यालयको व्यवस्थापन तथा तथ्याङ्क पद्धतिलाई पेपर लेस बनाउने ।

४.७.५ रणनीतिहरू

१. सबै विद्यालयहरूमा प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत संरचना विस्तार गरी उपकरणको प्रवन्ध गरिने।
२. शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरी स्वयंसेवक शिक्षक सेवा प्रवेशका लागि आधारभूत सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सीप अनिवार्य गरिनेछ।
३. विभिन्न कक्षा र विषयका लागि अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री विकास गरिनेछ।
४. सबै विद्यालयहरूमा सि.सि. क्यामरा तथा विद्युतीय हाजिरी जडान गरिनेछ।
५. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धतिको विकास गरिनेछ।
६. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलगायत सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने।
७. विद्यालयको समग्र व्यवस्थापन तथा तथ्याङ्क पद्धतिलाई पेपर लेस बनाउने।
८. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई मासिक रूपमा अद्यावधिक गरिनेछ।
९. विद्युतीय पुस्तकालयलाई वार्षिक रूपमा अद्यावधिक गरिनेछ।
१०. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास गरिनेछ।

४.७.६ नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

समुदाय तथा विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमैत्री बातावरण निर्माण भइ विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधारल्याइ सुशासन प्रवर्धन हुने।

ख) नतिजा

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	Internet connectivity भएका विद्यालयको सँख्या	५	२	२	१	१	१
२	शिक्षण-सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय सँख्या	५	२	२	१	१	१
३	मुख्य विषयहरूमा डिजिटल पाठ्य सामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	१	२	३	३	३	३
४	व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	६	१	२	१	१	१
५	विद्युतको पहुँच पुगेका विद्यालयसँख्या	६	१	२	१	१	१

४.७.७ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

शिक्षामा सूचना र प्रविधिका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत संरचना विस्तार	संख्या		२	२	२	२	१२	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
२	पूर्णकालिन ICT शिक्षक व्यवस्थापन, डिजिटल ल्याव स्थापना	संख्या			१	१		५	प्रदेश र स्थानीय
३	कक्षाकोठामा प्रविधिको प्रयोग	संख्या		२	२	२	२	१२	विद्यालय
४	ई-पुस्तकालय आद्यावधिक र विस्तार	संख्या		४	४	४		१०	नगरपालिका
५	शिक्षकहरूको क्षमता विकास	निरन्तर							नगरपालिका
६	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचनातथासञ्चार प्रविधिको प्रयोग	निरन्तर							नगरपालिका
७	EMIS व्यवस्थापन	संख्या	१२	१२	१२	१२	१२	६०	
८	ICT तालिम	संख्या	१२	१२	१२	१२	१२	६०	

परिच्छेद पाँच : सुशासन तथा व्यवस्थापन

५.१ परिचय

शिक्षा पद्धतिमा निर्णय र कार्यान्वयनको समग्र प्रक्रियाले शासकीय प्रबन्धलाई जनाउँछ। यसमा संरचना र प्रक्रिया दुवै पर्दछन्। विद्यालय क्षेत्रको योजनाका सन्दर्भमा शासकीय प्रबन्ध अन्तर्गत योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयन गरी बालबालिकाको सहभागिता र सिकाइमा सुधार गर्न आवश्यक संरचना, भूमिका र कार्य प्रक्रिया समावेश हुन्छन्। शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु पर्दछ। नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानिय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूची सहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध र व्यवस्थापन हुने व्यवस्था भएको छ। यस योजनाका अपेक्षित नतिजा प्राप्तिका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरूको कुशल र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको स्वरूप प्रस्तुत गरिएको छ।

५.२ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास

५.२.१ वर्तमान अवस्था

मौलापुर नगरपालिकामा शिक्षा सेवालाई प्रचलित नितिगत रूपमा व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन संगठनात्मक संरचनाको व्यवस्थापन गरिएको छ। शिक्षा, युवा तथा खेलकूद शाखाले नीति निर्माण, योजना विकास, अनुगमन, र मूल्याङ्कनमा विद्यालय, नगर शिक्षा समिति, र नगरपालिका प्रशासनसँग समन्वय गरिरहेको छ। नगरपालिकामा १२ वटा सामुदायिक विद्यालय र ६ संस्थागत निजी विद्यालय छन्। यस नगरपालिका को शिक्षा क्षेत्र लाई विकास गर्न को लागि शिक्षा, युवा तथा खेलकूद शाखाले नगरपालिका को समन्वयमा बसेर नि विभिन्न संस्थागत संरचना विकास र क्षमता विकास गर्ने कार्यक्रम हरु संचालन गर्दै आइरहेको छ। यस नगर पालिका मा हेर्ने हो भने १२ वटा समुदायिक विद्यालयतमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन भएको छ तर कुनै कुनैमा सक्रिय हुन नसकेका छन, त्यसै विद्यालय अभिवावक सँघको गठन भएको देखिदैन्। यसै संस्थागत विकास तर्फ पनि प्रत्येक बिधालयहरूमा बिद्याल व्यवस्थापन समिति गठन गर्न को लागि नगरपालिकाले शिक्षा, युवा तथा खेलकूद शाखाले समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गरि रहेको छ। यसै गरि बिधालय को बाताबरण सुधार गर्न को लागि प्रत्येक बिद्यालयमा लैगिक सम्पर्क बेक्ती को बेबस्था गर्न, सामवेशि किशोरी शिक्षा संजालको गठन र परिचालन हुनसकेका देखिदैन्। प्रत्येक बिद्यालयमा गुनासो सुनवाई समिति गठन को बेवस्ता गरिएको छ।

५.२.२ समस्याहरू र चुनौतिहरू

१. विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठनमा राजनीतिकरणका कारण समस्याहरू उत्पन्न भएका छन्।
२. शिक्षक पदपूर्ति, क्षमता विकास गर्न मा समस्या भएको
३. कक्षा १० तथा १२ को परीक्षा व्यवस्थापनमा संघ र प्रदेशसँग समन्वय गर्न चुनौतीहरू छन्।
४. नगर शिक्षा ऐन बनाउन नसकेको,

५.२.३ उद्देश्यहरू

यस योजनामा सुशासन तथा व्यवस्थापनका लागि संस्थागत संरचना र क्षमता विकास सम्बन्धी उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन्:

१. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको न्यून नतिजा सम्बोधनको लागि स्थानिय तहमा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न संरचना र जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने।
२. विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका शैक्षिक गतिविधिहरूको समन्वय, सहअस्तित्व र सहकार्यको प्रत्याभूतिका लागि संयन्त्र र संस्थागत व्यवस्था गर्ने।
३. समता तथा समावेशितालाई प्रोत्साहन गरी शिक्षामा सुशासन व्यवस्था गर्ने।
४. विद्यालयमा जनशक्ति, संरचना र संयन्त्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।

५.२.४ रणनीतिहरू

१. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको न्यून नतिजा सम्बोधनको लागि स्थानिय तहमा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न भौतिक तथा सांगठनिक संरचनाको सुधार गर्ने र पर्याप्त र तालिम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्थापनमा जोड दिने ।
२. विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका शैक्षिक गतिविधिहरूको समन्वय, सहअस्तित्व र सहकार्यको प्रत्याभूतिका लागि नीतिगत र प्रणालीगत संयन्त्रको विकास र कार्यान्वयन गर्ने र संस्थागत व्यवस्थाका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार, जनशक्ति, वित्त व्यवस्थापन र नीति नियम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
३. समता तथा समावेशितालाई प्रोत्साहन गर्नका लागि आवश्यक पर्ने नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने र शिक्षामा सुशासन व्यवस्था गर्नका लागि पारदर्शिता, जवाफदेहिता, नियमको पालना, कुशल नेतृत्व तथा सूचना सम्प्रेषणका लागि पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयन गर्न जोड दिने ।
४. विद्यालयका दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापनका लागि पेशागत योग्यता र तालिमको व्यवस्था गर्नुका साथै भौतिक तथा सांगठनिक संरचनाको निर्माण गर्ने र संयन्त्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्नमा जोड दिने ।

५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास भई शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्धन हुनेछ।

प्रमुख नतिजाहरू:

१. स्थानिय तहको शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि संयन्त्र, संरचना र जनशक्ति तयार हुने ।
२. स्थानियसरकार, शिक्षाको शासकीय स्वरूप र विद्यालयको जिम्मेवारी, भूमिका, कर्तव्य, दायित्व र अधिकार सुनिश्चित हुने ।
३. शैक्षिक निकाय र जनशक्तिको दक्षता प्रवर्धन गर्ने संयन्त्र निर्माण हुने र उक्त संयन्त्रले क्षमता सुधार गर्ने ।
४. शिक्षा सेवा प्रवाह सहभागितामूलक, कार्यसम्पादनमुखी, शिक्षार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतमूलक तथा समावेशिताको सिद्धान्तमा कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक र प्रभावकारी हुने ।
५. समतमूलक तथा समावेशिताको सिद्धान्तमा कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक र प्रभावकारी हुने ।

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	नगर शिक्षा ऐनको कार्यान्वयन	०१	१	१	१	१	१
१२	माध्यमिक विद्यालयमा नेतृत्व तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक संख्या	६	०	०	३	३	०
३	आधारभूत तहको विद्यालयमा नेतृत्व विकास तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक संख्या	०	६	६	०	०	०
४	लेखा परीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण सम्पन्न गर्ने विद्यालय संख्या	१२	१२	१२	१२	१२	१२
५	विद्यालय व्यवस्थापन समिति भएका विद्यालय संख्या	२	३	३	३	१	०

५.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	ईकाई	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	माध्यमिक विद्यालयहरूमा सूचना सम्पर्क व्यक्ति तोकिने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
२	सामाजिक परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	हरेक वर्ष
३	वार्षिक सार्वजनिक सुनावाई कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	हरेक वर्ष
४	नगरपालिकासँग प्रधानाध्यापकको र प्रधानाध्यापकसँग शिक्षको कार्य सम्पादन करार समझौता	संख्या	१२	१२	१२	१२	१२	६०	१२०	
५	विद्यालय व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यशाला तालिम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
६	सबै विद्यालयहरूले मासिक रुपमा गरेको कार्य प्रगति समिक्षगोष्ठी कार्यशाला	संख्या	१२	१२	१२	१२	१२	६०	१२०	
७	शिक्षासँग सरोकार राख्ने पदाधीकारी, शिक्षक, विद्यार्थीहरूको अचार संहिता निर्माण	संख्या	१	१	१	१	१	५	१००	
८	सबै विद्यालयहरूमा आमा समूह गठन गरी विद्यालयको निगरानी प्रणालीको विकास	संख्या	१२	१२	१२	१२	१२	६०	१२०	
९	विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक व्यवस्थापनका लागि पूर्व विद्यार्थी समाज गठन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
१०	वार्षिक विद्यालय कार्य सम्पादन परीक्षण कार्यक्रम	संख्या	१२	१२	१२	१२	१२	६०	१२०	

५.३ स्थानियशिक्षा योजना कार्यान्वयन प्रबन्ध

५.३.१ परिचय

योजना निर्माण, संगठन, नियन्त्रण, निर्देशन, नेतृत्व प्रदान जस्ता तत्वहरूले योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछन्। यसैगरी शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयन गर्न पनि उल्लेखित तत्वहरूले प्रभाव पार्दछन्। शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध प्रभावकारी भएमा अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्न सकिन्छ। अपेक्षित नतिजा तथा उपलब्धि हासिल गर्न कार्यान्वयनको उपयुक्त व्यवस्था हुनु आवश्यक छ। योजना कार्यान्वयन प्रबन्धमा सङ्गठन, निर्देशन, नियन्त्रण, संयन्त्र, जनशक्ति, नीति नियम, कानुन तथा मापदण्ड सहितको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व रहनेछन्। नेपालमा संघीय व्यवस्था अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानिय तहको संरचना तयार भई स्थानिय तहमा केही कानुनी प्रबन्ध सहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरीएको छ। त्यसैले कार्यान्वयन प्रबन्ध र सम्पादनका लागि आवश्यक संयन्त्रको विकास हुनु जरुरत छ। कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा दीगोपना, कार्यकुशलता, प्रभावकारितामा ध्यान दिनु पर्दछ। कार्यान्वयन प्रबन्धको समग्र पक्षलाई समावेश गरी स्थानिय तह र विद्यालय अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धको प्रक्रिया इङ्गित गरिएको छ।

६.३.२ वर्तमान अवस्था

कुनै पनि योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि व्यवस्थित, नीतिगत, प्रणालीगत र वैज्ञानिक प्रबन्धको आवश्यकता पर्छ। योजना निर्माण, संगठन, नियन्त्रण, निर्देशन, र नेतृत्व प्रदान जस्ता तत्वहरूले कार्यान्वयन प्रक्रियामा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्छन्। शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयन गर्दा यी सबै तत्वहरूले ठूलो प्रभाव पार्छन्। यदि शिक्षा क्षेत्रको योजना प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन्छ भने अपेक्षित परिणाम र उपलब्धि प्राप्त गर्न सकिन्छ। संघीय संरचनामा रुपान्तरण भएको मुलुकमा शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनका लागि नयाँ कानुनी व्यवस्था आवश्यक छ। संघीय प्रणाली अनुसार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले समग्र शिक्षा नीति र योजनाहरू तर्जुमा गर्दै राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय, अन्य मन्त्रालय र विकास साझेदारहरूसँग सहकार्य र समन्वय गरिरहेको छ। स्थानिय तहहरूमा शिक्षा महाशाखा वा शाखाहरू रहेका छन्, र

विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र प्रधानाध्यापक नियुक्ति प्रणाली लागु गरिएको छ जसले विद्यालय सञ्चालनको जिम्मेवारी लिएका छन्। तर, स्थानिय तहमा कार्यसम्पादन गर्नका लागि संरचनामा केहि सुधार आवश्यक देखिन्छ। शिक्षक सहायता पद्धति, शिक्षक तालिमको क्षमता विस्तार, र जनशक्ति अभावका कारण विद्यालयमा सहयोग र अनुगमन प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्न चुनौती भइरहेको छ। साथै, स्थानिय तहको भूमिका र कार्यविवरण पनि स्पष्ट गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। कार्यान्वयन प्रबन्धको प्रभावकारिता र सफलता सुनिश्चित गर्न, यस योजनामा सुधार र परिमार्जन अनिवार्य देखिन्छ। नेपालको संघीय संरचना अनुसार, संघ, प्रदेश र स्थानिय तहको जिम्मेवारी, संरचना र जनशक्ति निर्धारण गरिएको छ, तर कार्यान्वयनको उचित व्यवस्था र संयन्त्रको विकास अझै आवश्यक छ। स्थानिय सरकार संचालन ऐन, २०७४ ले दिएको क्षेत्र अधिकार प्रयोग गरी यो शिक्षा योजना कार्यान्वयन प्रबन्धको दीर्घकालिनता, कार्यकुशलता र प्रभावकारितामा ध्यान दिँदै मौलापुर नगरपालिकाले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाको कार्यान्वयन प्रक्रियालाई व्यवस्थित रूपमा अघि बढाउनु आवश्यक छ।

५.३.३ समस्या तथा चुनौतीहरू

१. स्थानियशिक्षक सहायता पद्धति विकास गर्नु।
२. शिक्षक तालिमको क्षमता विस्तार गर्नु।
३. स्थानिय तहमा जनशक्ति अभावले विद्यालयका लागि सहयोग तथा अनुगमन प्रणाली व्यवस्थित गर्न र सङ्गठन तथा दरवन्दी पुनरावलोकन गर्नु।
४. विद्यालय शिक्षाका सन्दर्भमा स्थानिय तहको भूमिका तथा कार्यविवरण स्पष्ट गर्नु पर्ने
५. संघ, प्रदेश र स्थानिय तहको बजेटलाई एकीकृत गरी स्थानिय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्नु।
६. संघ, प्रदेश तथा स्थानिय तहहरू बीच समन्वय र सहकार्य सुदृढ गर्ने,

५.३.४ उद्देश्यहरू

शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु।

५.३.५ रणनीतिहरू

योजनाको कार्यान्वयनको मुख्य बल विद्यालय भएकाले विद्यालयमा कार्यान्वयनको उपयुक्त प्रकामा स्थानिय तहले विद्यालयको क्रियाकलापहरूमा नियमित अनुगमन तथा कार्यान्वयनमा आवश्यकता अनुसार सहयोग, समन्वय र सहकार्य गर्नु पर्दछ। स्थानिय तहमा शिक्षा क्षेत्रको समग्र योजना कार्यान्वयन प्रक्रियाका लागि निम्न लिखित प्रवक्न्ध गर्नु पर्दछ।

क. मौलापुर नगरपालिका

१. संघीय तथा प्रदेश तहबाट प्राप्त सशर्त अनुदान, अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेट समावेश गरी वार्षिक शिक्षाबजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने।
२. शिक्षा शाखाको क्षमता विकास गरी कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार समितिहरू निर्माण गर्ने।
३. कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चित गर्ने।
४. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक कानुन, मापदण्ड र निर्देशिका विकास गर्ने।
५. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन मार्फत कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, समीक्षा गर्ने र सुधारमा प्रयोग गर्ने।
६. शिक्षण सिकाइमा आवश्यक सहयोग तथा आदान प्रदानका लागि शिक्षक सहायता प्रणाली विकास तथा सञ्चालन गर्ने।

ख. विद्यालय

१. विद्यालय सुधार योजना तयार गरी सालवसाली अद्यावधिक गर्ने।
२. संघ, प्रदेश, स्थानिय तह र विद्यालयको आफ्नै आम्दानीबाट प्राप्त बजेट समावेश गरी वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने।
३. प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने।
४. वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, अभिलेखीकरण, शिक्षक व्यवस्थापन तथा कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चितता सम्बन्धी मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने।
५. अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गरी सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने।
६. बालबालिकाका लागि पौष्टिक आहार, सरसफाइ र विपत्तिको व्यवस्थापन सम्बन्धी सीप प्रदान गर्न क्रियाशील संरचना तयार गर्ने।
७. विद्यार्थीलाई विषयगत सिकाइ, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सामुदायिक कार्यमा सहभागिताका लागि जिम्मेवारी तथा कार्ययोजना तयार गर्ने।

ग. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र

१. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन गर्न व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने। वित्तीय व्यवस्थापनका आधारमा वार्षिक योजना निर्माण गरी कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाउने।

२. स्थानिय तहका इकाइहरू, समुदाय, गैर सरकारी संस्था र सामुदायिक संस्थासँग सहकार्य गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।

५.३.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

५.३.७ प्रमुख नतिजा

सवै सरोकारवला निकाय तथा पक्षहरूको समन्वय सहकार्यमा विधालयमा शुसान प्रवद्धन भई शिक्षण सिकाई प्रति उत्तरदायी प्रणालिको विकास हुने छ।

५.३.८ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
२	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
३	एकिकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सुदृढीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
४	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण, सरसफाइ तथा स्वच्छता, विपत तथा महामारी सम्बन्धी सेवा तथा समन्वय संयन्त्रको विकास र परिचालन	निरन्तर	-	-	-	-	-	-	-	
५	प्र.अ.लाई कार्यसम्पादन करार गरी जिमवेवार बनाउने	संख्या	१	२	३	४	५	१७	स्थानिय तह	

परिच्छेद छ : लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

६.१ परिचय

शिक्षाको भूमिका आर्थिक तथा सामाजिक परिवर्तनका लागि अत्यन्त महत्वपूर्ण छ। सभ्य समाज र समृद्ध राष्ट्र निर्माणका लागि व्यक्ति, समुदाय र सरकारले बालबालिकाको शिक्षामा प्राथमिकताका साथ लगानी गर्नु आवश्यक छ। दक्ष, सीपयुक्त र गुणस्तरीय मानवसंसाधनको विकास गर्न शिक्षामा गरिने लगानीले व्यक्ति, समाज र राष्ट्रको दीर्घकालीन विकासमा सहयोग गर्दछ। नेपाल सरकार र समुदायले विगत केही दशकदेखि शिक्षा क्षेत्रमा लगानीलाई विस्तार गर्दै आएका छन्। शिक्षामा गरिने लगानीले समाजको आकांक्षा, आवश्यकता, मान्यता र दीगो विकासको लक्ष्यका लागि कार्य गर्नु पर्दछ। संवैधानिक व्यवस्था अनुसार विद्यालय शिक्षा सञ्चालनको मूल जिम्मेवारी स्थानिय तहको भए तापनि, शिक्षा साझासूचीको विषय भएकाले संघ, प्रदेश, स्थानिय तह, समुदाय र निजी क्षेत्रको साझेदारी आवश्यक छ। शिक्षामा आवश्यक पर्ने स्रोत पहिचान गरी तिनलाई एकीकृत गर्नु, उपयुक्त तरिकाले वितरण तथा उपयोग गर्नु महत्वपूर्ण पक्ष हुन्। वित्तीय स्रोत जुटाउने, स्रोतको विनियोजन गर्ने, विनियोजित स्रोतको प्रवाह गर्ने र उपलब्ध स्रोतको उपयोग गर्ने विषयमा ध्यान दिनु पर्दछ। यस सन्दर्भमा, शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयनका लागि लगानी तथा स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरी चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ। ती चुनौतीहरूको सामना गर्दै वित्तीय व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन उद्देश्य तथा रणनीतिहरू प्रस्तुत गरी स्रोतको आकलन तथा लगानीका क्षेत्र र लागत अनुमान गरिएको छ।

६.२ वर्तमान अवस्था

विकासलाई प्रभावित गर्ने मुख्य कुरा बजेट वा लगानी हो। लगानी भए मात्र नतिजा हासिल गर्न सकिन्छ, त्यसैले यो आफैमा संवेदनशील विषय हो। शिक्षा विकासका लागि त झनै महत्वपूर्ण विषय हो। नगर स्तरमा शिक्षामा लगानीको आवश्यकता प्राथमिकतामा पर्छ, त्यति रोड र अन्य कुराहरू पछि पर्दछन्। मौलापुर नगरपालिकाको मुख्य स्रोत व्यवस्थापन संघीय र प्रदेश सरकारको विभिन्न किसिमका अनुदान मात्रै रहेको छ। यसको आन्तरिक राजस्वको स्रोत वकैया खोला भए तापनि त्यसको उचित व्यवस्थापन हुन सकेको छैन। राजस्व निर्धारण समितिले राजस्वमा वृद्धि गरेमा विभिन्न किसिमका अवरोधहरू आउने हुन्छन्। केही स्रोतहरू पाएको भए पनि टुक्रे आयोजनाहरूको बाहुल्यले शिक्षा जस्तो महत्वपूर्ण विषय पछाडि परेको छ। मौलापुर नगरपालिकाले आर्थिक वर्ष २०८०/२०८१ मा करिब ४० प्रतिशतको हारहारिमा शिक्षामा लगानी गरेको देखिन्छ। तर यो आवश्यकता अनुसारको पर्याप्त छैन। शिक्षामा लगानी बढाउनुपर्ने विषयमा नेपालका राजनीतिक तह र नीतिगत दस्तावेजहरूमा सैद्धान्तिक सहमति पाइन्छ। लगानी वृद्धि गर्ने कुरामा सबैको धारणा एकै हुनु, यस प्रयासको महत्वपूर्ण आधार मान्न सकिन्छ। तर पनि प्रभावकारी रूपमा बजेट विनियोजन र परिचालन हुन सकेको छैन। बजेट निर्माणको चरणमा धनीभूत छलफल आजको आवश्यकता रहेको छ।

६.३ उद्देश्यहरू

१. स्थानिय तहमा सञ्चालन हुने शैक्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयनमा समन्वय र सहकार्यलाई सुदृढीकरण गरी शिक्षा क्षेत्र योजनालाई प्रभावकारी बनाउन सरोकारवालाहरूलाई सुसूचित गर्नु,
२. शिक्षा क्षेत्र योजना अन्तर्गतका स्वीकृत कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट बालबालिकामा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी सुनिश्चित गर्न समग्र विद्यालय शिक्षाको पहुँच गुणस्तर तथा सान्दर्भिकता अभिवृद्धिको लागि आवश्यक सहजिकरण गर्नु,
३. शिक्षा क्षेत्र योजनाका उप-क्षेत्र अन्तर्गत तर्जुमा गरिएका कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा एकरूपता कायम गर्न प्रभावकारी शैक्षिक व्यवस्थापन गर्न मद्दत पुर्याउनु,
४. वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न सम्बन्धित तह/ निकायको भूमिका स्पष्ट गरी अपेक्ष नतिजा हासिल गर्न जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउनु,
५. वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन र स्रोत परिचालन एवम् प्रतिवेदन पद्धतिलाई दिशा निर्देश गर्नु/गराउनु,

६.४ रणनीतिहरू

१. संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने।
२. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार कानून, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने
३. कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने।

४. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।
५. प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने ।
६. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।
७. विद्यालय व्यवस्थापनलाई सबल, सक्षम र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने ।
८. वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने ।
९. अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूको सहभागितामा अन्तरक्रिया बैठक भेला तथा स्वमुल्यांकन र सामाजिक परीक्षण गराउने

६.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

६.५.१ उपलब्धि

शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुने छ।

६.५.२ नतिजा

विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधारको लागि आवश्यक स्रोतको पहिचान र परिचालन हुने । विद्यालय शिक्षाका हरेक निकायमा कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व निर्वाह भएको हुने । मापदण्डका आधारमा खर्च गर्ने पद्धतिको विकास हुने । निजी शिक्षण संस्थाहरूले सार्वजनिक सेवा, सामाजिक दायित्व र सेवामूलक व्यवसायको रूपमा विद्यालय सञ्चालनगरेको हुने । स्रोत व्यवस्थापरिचालनमा समुदाय र गैसहरूसँगको साझेदारी विकासभएको हुने । सबै शिक्षण संस्थाहरूको सामाजिक परीक्षण भएको हुने ।

६.६.६ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

का। सङ्घीय सरकारबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानितबजेट								
क्रसं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
बालविकास र शिक्षा								
१	प्रारम्भिक बाल विकास सहजकर्ताहरुको पारिश्रमिक तथा विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान	४९७५	५२२४	५४८५	५७५९	६०४७	२७४९०	५४९८०
२	सहयोगी कार्यकर्ता पारिश्रमिक	०	०	०	०	०	०	०
३	प्रति विद्यार्थी लागत	२५	२६	२८	२९	३०	१३८	२७६
	जम्मा	५०००	५२५०	५५१२.५	५७८८.१२५	६०७७.५३९	२७६२८.१६	५५२५६.३९
आधारभुत शिक्षा								
१	तोकिएका विधार्थीहरु को लागी दिवा खाजाका लागि विद्यालयलाई अनुदान	१३९८६	१४६८५	१५४२०	१६१९१	१७०००	७७२८१	१५४५६३
२	आधारभूत तहका स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक,राहत अनुदान शिक्षककका लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद अन्तर्गतका शिक्षकहःकर्मचारीहरु समेत)	३२९७५	३४६२४	३६३५५	३८१७३	४००८१	१८२२०८	३६४४१५
३	शक्षिक सुसानको लागी सस्थागत क्षमता विकाश विद्यार्थी परिक्षण मुल्याकन शिक्षक मोनेटरिंग तथा अनुदान ।	८९४	९३९	९८६	१०३५	१०८७	४९४०	९८८०

४	प्रति विद्यार्थी लागतका आधारमा शिक्षण सिकाई सामग्री तथा डिजिटल व्यवस्थापन अनुदान	३८८३	४०७७	४२८१	४४९५	४७२०	२१४५६	४२९१२
५	आधारभूत तह कक्षा ६-८ मा अंग्रेजी, गणित र बिज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान ।	३६९२	३८७७	४०७०	४२७४	४४८८	२०४०१	४०८०१
६	माध्यमिक तहका स्वीकृत दरवन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद अन्तरगतका शिक्षकहरू-कर्मचारीहरू, प्राविधिक धार शिक्षक समेत)	१३९१८	१४६१४	१५३४५	१६११२	१६९१७	७६९०६	१५३८११
७	विपद समयमा सिकाई निरन्तरताका लागि कार्यक्रम सिकाई अपूरण तथा ReAL Plan	५००	५२५	५५१	५७९	६०८	२७६३	५५२६
८	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	१०५०	११०३	११५८	१२१६	१२७६	५८०२	११६०४
९	विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण एवम् कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान	६६१७	६९४८	७२९५	७६६०	८०४३	३६५६३	७३१२६
१०	शैक्षिक पहुँच सुनिश्चितता, अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम (परम्परागत विद्यालय, वैकल्पिक विद्यालय, साक्षरता र शिक्षाका कार्यक्रम समेत)	७००	७३५	७७२	८१०	८५१	३८६८	७७३६
११	सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूलाई निशुल्क स्यानिटरी प्याड ब्यवस्थापन	२५४२	२६६९	२८०३	२९४३	३०९०	१४०४६	२८०९२
१२	सार्वजनिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूका लागि निशुल्क पाठ्यपुस्तक अनुदान	७३९५	७७६५	८१५३	८५६१	८९८९	४०८६२	८१७२४
१३	सार्वजनिक विद्यालयमा विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्ति (आवसीय तथा गैरआवसीय)	१२७५	१३३९	१४०६	१४७६	१५५०	७०४५	१४०९०
१४	CTEVT को मापडण्ड बमोजिम समुदायिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा संचालन	७००	७३५	७७२	८१०	८५१	३८६८	७७३६
१५	मा.वि. तह कक्षा ९-१० मा अंग्रेजी, गणित र बिज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान ।	४६२४	४८५५	५०९८	५३५३	५६२१	२५५५१	५११०१
१६	विपन्न लक्षित छात्रवृत्तिको लागी छनौट भएका (६-१२) विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्ति	१२७२	१३३६	१४०२	१४७२	१५४६	७०२९	१४०५७
१७	भौतिक पुर्बधर निर्माण	१०००	१०५०	११०३	११५८	१२१६	५५२६	११०५१
	जम्मा	९७०२३	१०१८७४	१०६९६८	११२३१६	११७९३२	५३६११३	१०७२२२७

ख। प्रदेशसरकारबाट शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्रसं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
आधारभुत शिक्षा								
१	प्रति विद्यार्थी लागतका आधारमा शिक्षण सिकाई सामग्री तथा डिजिटल व्यवस्थापन अनुदान	२००	२१०	२२१	२३२	२४३	११०५	२२१०
२	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	३००	३१५	३३१	३४७	३६५	१६५८	३३१५
३	विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण एवम् कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान	१५०	१५८	१६५	१७४	१८२	८२९	१६५८
४	सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूलाई निशुल्क स्यानिटरी प्याड ब्यवस्थापन	१४५	१५२	१६०	१६८	१७६	८०१	१६०२
५	सार्वजनिक विद्यालयमा विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्ति (आवसीय तथा गैरआवसीय)	२४५	२५७	२७०	२८४	२९८	१३५४	२७०८
	जम्मा	१०४०	१०९२	११४७	१२०४	१२६४	५७४७	११४९३

गा। स्थानीयतहबाट शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापका लागि प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्रसं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
बालविकास र शिक्षा								
१	प्रारम्भिक बाल विकास सहजकर्ताहरुको पारिश्रमिक तथा विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान	१२५	१३१	१३८	१४५	१५२	६९१	१३८१
२	सहयोगी कार्यकर्ता पारिश्रमिक	११०	११६	१२१	१२७	१३४	६०८	१२१६
	जम्मा	२३५	२४६.७५	२५९.०८८	२७२.०४१९	२८५.६४४	१२९८.५२३	२५९७.०४७
आधारभुत शिक्षा								
१	स्थानीय पाठ्यक्रम बिध्यालेलाई सहयोग	५०००	५२५०	५५१३	५७८८	६०७८	२७६२८	५५२५६
२	शक्षिक सुसानको लागी सस्थागत क्षमता विकाश विद्यार्थी परिक्षण मुल्याकन शिक्षक मोनेटरिंग तथा अनुदान ।	१७०	१७९	१८७	१९७	२०७	९३९	१८७९
३	प्रति विद्यार्थी लागतका आधारमा शिक्षण सिकाई सामग्री तथा डिजिटल व्यवस्थापन अनुदान	१२०	१२६	१३२	१३९	१४६	६६३	१३२६
४	आधारभुत तह कक्षा ६-८ मा अंग्रेजी,गणित र बिज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान ।	१३०	१३७	१४३	१५०	१५८	७१८	१४३७
५	विपद समयमा सिकाई निरन्तरताक लागि कार्यक्रम सिकाई	१२०	१२६	१३२	१३९	१४६	६६३	१३२६
६	शैक्षिक पहुँच सुनिश्चितता, अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम (परम्परागत विद्यालय,वैकल्पिक विद्यालय , साक्षरता र	३५०	३६८	३८६	४०५	४२५	१९३४	३८६८

	शिक्षाका कार्यक्रम समेत)							
७	सार्वजनिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूका लागि निशुल्क पाठ्यपुस्तक अनुदान	१२००	१२६०	१३२३	१३८९	१४५९	६६३१	१३२६२
८	विपन्न लक्षित छात्रवृत्तिको लागि छनौट भएका (६—१२) विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्ति	८००	८४०	८८२	९२६	९७२	४४२१	८८४१
९	भौतिक पुर्बधर निर्माण	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००
	जम्मा	२८९०	३०३५	३१८६	३३४६	३५१३	१५९६९	३१९३८

घ। अन्य संघ संस्थाहरुबाट शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्रसं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
१	शैक्षिक सामग्री वितरण	४५०	४७३	४९६	५२१	५४७	२४८७	४९७३
२	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	२३०	२४२	२५४	२६६	२८०	१२७१	२५४२
३	विपद समयमा सिकाई निरन्तरताक लागि कार्यक्रम सिकाई	१२०	१२६	१३२	१३९	१४६	६६३	१३२६
४	शैक्षिक पहुँच सुनिश्चितता, अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम (परम्परागत विद्यालय, वैकल्पिक विद्यालय , साक्षरता र शिक्षाका कार्यक्रम समेत)	३००	३१५	३३१	३४७	३६५	१६५८	३३१५
	जम्मा	११००	११५५	१२१३	१२७३	१३३७	६०७८	१२१५६

परिच्छेद सात- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

७.१ परिचय

शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा स्रोत साधनको विनियोजन, वितरण, लगानीको प्रवाह, कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रक्रिया, शैक्षिक क्रियाकलापहरू कार्य तालिका अनुसार कार्यान्वयन, लक्षित प्रतिफल प्राप्ति जस्ता विषयका बारेमा नियमित वा आवधिक रूपमा निगरानी, निरीक्षण, पुनर्निरीक्षण, पर्यवेक्षण एवम जाँचबुझ गर्ने गराउने कार्य अनुगमन हो। यसले कार्यक्रमको प्रगति र वर्तमान स्थितिको बारेमा जानकारी गराउँदछ। शैक्षिक कार्यक्रमहरूको औचित्यता, सान्दर्भिकता, उपयुक्तता, दक्षता र प्रभावकारिताको सन्दर्भमा व्यवस्थित र उद्देश्यपूर्ण ढङ्गले जाँचबुझ तथा लेखाजोखा गरी मूल्य प्रदान गर्नु मूल्याङ्कन हो। मूल्याङ्कन प्रतिफल र प्रभावसँग बढी केन्द्रित हुन्छ। अनुगमन सामान्यतः कार्यक्रम कार्यान्वयनको चरणमा मात्र गरिन्छ भने मूल्याङ्कन कार्यक्रम सञ्चालनका चरणका साथै कार्यक्रम सम्पन्न भए पश्चात पनि गरिन्छ। अनुगमन र मूल्याङ्कनले शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा भएको लगानीलाई पारदर्शी, नतिजामुखी, जवाफदेही र उत्तरदायीपूर्ण बनाउन सहयोग गर्दछन।

७.२ वर्तमान अवस्था

शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य संघीय तहमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र लगायतका निकायहरूबाट, प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय र प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालयबाट, जिल्ला स्तरमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइबाट र स्थानियस्तरमा स्थानियशिक्षा शाखाबाट हुँदै आएको छ। दीगो विकासको शिक्षासम्बन्धी लक्ष्य नं ४ कार्यान्वयनका लागि तयार गरीएको कार्य ढाँचा, विद्यालय क्षेत्र विकास योजना, चालु आवधिक योजना, नेपाल सरकारको नीति, कार्यक्रम तथा बजेटका लक्ष्य मापनका लागि विकास गरीएका सूचक यस नगरपालिकाका शिक्षा सम्बन्धि नीति, योजना तथा कार्यक्रमका आधारमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरीने गरिएको छ। वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि मन्त्रालयद्वारा तयार गरिएको कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिकामा वार्षिक कार्यक्रमको अनुगमन सम्बन्धी प्रबन्ध गरिएको छ। विद्यालय, विद्यार्थी, शिक्षक, कक्षाकोठा तथा पूर्वाधार सम्बन्धी मुख्य सूचना प्राप्तिको आधारको रूपमा शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली लाई लिइएको छ। विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धि, शिक्षक तथा विद्यार्थीको सामाजिक तथा भाषिक पृष्ठभूमि लगायतको विषयमा पनि तथ्याङ्क सङ्कलनको कार्य शुरू गरिएको छ। विद्यालय र पालिकाको शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखामा शैक्षिक योजना निर्माण, कार्यान्वयन तथा समीक्षाको लागि शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको उपयोग गरिएको छ। यसका लागि हाल प्रयोगमा रहेको शैक्षिक सूचना प्रणालीमा सुधार गरी एकीकृत सूचना प्रणालीका माध्यमबाट स्थानियसरकारले आवश्यक सूचना प्राप्त गर्न सक्ने बनाउनु आवश्यक छ। अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका नतिजाका आधारमा कार्यक्रममा सुधार गर्ने परिपाटीलाई व्यवस्थित गर्नु जनि उत्तिकै आवश्यक छ।

७.३ चुनौतीहरू

१. शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि स्थानियमापदण्डको विकास गरि मापनयोग्य सूचकहरूको निर्धारण र निर्माण गर्ने दक्ष जनशक्ति तथा अनुगमन कर्ताको विकास गर्नु।
२. अनुगमनलाई योजनाबद्ध, नियमित र एकरूपता कायम गरी पर्याप्त साधन स्रोतको प्रबन्ध गर्नु
३. अनुगमन र मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणको उपयोग गर्ने पद्धति विकास र अनुगमनको प्रतिवेदन व्यवस्थित गर्ने ु।
४. शासकीय संरचना फेरिएसँगै विद्यालय निरीक्षण र सुपरीवेक्षणको काम संगठित गर्नु।
५. तीनै तहका सरकारबिच अनुगमन र मूल्याङ्कनमा सहकार्य र समन्वय गरी एकीकृत प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्नु।
६. सामूहिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको सुनश्चितता गर्दै यसमा सूचना तथा प्रविधिको उपयोगमा व्यापकता दिनु।
७. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यलाई निष्पक्ष, भरपर्दो र विश्वासनीय बनाउनु।

७.४ उद्देश्यहरू

१. प्रभावकारी अनुगमन प्रणाली विकास गर्नु।
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई नतिजामुखी बनाउनु।
३. योजना कार्यान्वयनका क्रममा देखिएका चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु।
४. योजनाको प्रारम्भदेखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गर्न सहयोग गर्नु।

७.५ रणनीतिहरू

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन को संयन्त्र निर्माण गरी उपयोग गर्ने
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग र सञ्जालीकरण गर्ने
३. शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गरी आवश्यक सूचकसहित स्वचालित बनाउने
४. स्थानियसूचकहरूलाई राष्ट्रिय सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने
५. शिक्षाका सबै कार्यक्रम, योजना, परियोजनाहरूको अनुगमन मूल्याङ्कन प्रतिवेदन वेभसाइटमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने
६. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण र विद्यालय कार्य सम्पादन परीक्षणलाई व्यवस्थित र नियमित गरीने
७. सहभागितामूलक र नतिजामुखी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गरीने
८. शैक्षिक योजना तथा कार्यान्वयनहरूको नियमित, आवधिक, मध्यावधिक र अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली कायम गर्ने
९. सिकाइको अनुगमन, सुपरीवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउन कार्य स्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरीवेक्षण र प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्ने

७.६ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क. उपलब्धि

१. प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका समस्या तथा चुनौतीहरू सम्बोधन गरि अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त भएको हुने।

ख) नतिजा

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका आधारमा नतिजा सुधार, संस्थागत संरचना र क्षमता विकास, कार्य सम्पादन परीक्षण व्यवस्थित एवम प्रभावकारी र कार्यक्रमहरूको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने।

७.७ अनुगमन क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.स	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाई	भौतिक लक्ष्य (वर्ष ५)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरू तयार गर्ने	पटक		१				१	२	
२	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरू अध्यावधिक गर्ने	पटक		१				१	२	
३	कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
४	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक समीक्षा र प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५	३०	
५	एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन पद्धतिमा सूचना अद्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
६	विभिन्न कार्यक्रमको आवधिक मूल्याङ्कन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	
७	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	१०	